L. FENESTELLAE DE MAGISTRATIBUS sacerdotiisque Romanorum libellus, iamprimum nitori restitutus.

POMPONII LAETI ITIDEM de magistratibus & sacerdotiis, & praeterea de diversis legibus Ro.

Item.

VALERII PROBI GRAM. de literis antiq. opusculum.

VALENTINVS CVRIO LECTORI. S. D.

ACTI Nuper Fenestellæ cuiusdam collectenea, libellum sanè vtilem, sed mire corruptum, hunc nos, quo studiosis commendabiliorem redderemus, ex autoribus illis, è quibus ille sua mutuauit, multis in locis restituimus. Porrò quis hic Fenestella fuerit, non satis habemus compertum, apparet certe illum non esse historicum, cuius subinde Plinius, atque alii pleriq; testimonio vtuntur, quando ipse cum Plinium & alios etiam posteriores citat; tum episcoporum atque archiepiscoporum mentionem facit alicubi. Vnde haud obscurum est, recentiorem hunc esse Fenestellam. Adpressimus huic Pomponii quoq; libellum, atque Valerii Probi, propterea quod conuenire non male videbantur, atque studiosi hoc spectare soleant, vt libros eiusdem argumenti libenter coniunctos emant. Bene Vale.

L. FENESTELLAE DE SACERDOTIIS ROMANORVM Libellus Prior.

De Panos sacris atq; sacerdotibus. Cap. I.

MNIVM DEOrũ, quos vetus Romanorum religio excoluit, prima Pani Lycæo, seu Faunum illum, seu potius Syluanum vocari placet, per Lupercos rem diuinam, lupercalesq; ludos fecisse apud vetustatis assertores constat. Ea quidem sacrorum genera ab Euandro rege, qui ex Arcadia profugus, in eum locum venerat, qui tandem Romanæ præfuit arci, ad nostros primum delata, ac celebrata fuisse feruntur. Hunc Pana nudos pastores, quorum tunc pręcipuum numen fuit, ac deinde quos summos etiã viros venerari mos fuit, loraq; pro manibus ferre, quibus quosq; cęderent, laruisq; tectas facies portare. Cur autem nudi hunc deum colerent, pleraq; è curriculo vetustatis ad nos vsq; delapsa referuntur. Siue.n. quod ipsi deo, qui nudus fingitur, suę celeritati eo pacto longe aptior, nudos etiam habere ministros placeat, siue quod Arcades omnium populorum, qui Gręciam coluerunt, longe vetustissimi, feris adhuc similem vitam syluis ac montibus agentes, legis expertes artisq; primo hunc deũ venerati pa-

Lycæus. *Faunus.* *Luperci.* *Euander.* *Pana quare nudi coluerint.*

trium cultum, auitosq; nudos habitus signantes referre voluerunt, haud satis constat. Nõnulli vero Iolem vxorẽ Herculis ab hoc Fauno visam, ac per ardorem libidinis concupitam asserunt. Forte enim per syluas & amœna nemorum, æstus leuandi causa vnà cum dilectissima coniuge Hercules vagabatur. Videt ergo elegantissima forma mulierẽ ab altę rupis specula senex deus, ergo illorum vestigia eminus, *licet obseruare instituit. Illi autẽ per syluas ducẽdę nocti aptissimum locum petunt. Interea mulier dum quiescendi tempus aduenit, pellem leonis Herculis ritu de more aptat humeris, claua etiam in illius manu assumpta. Tali habitu prędıtam somnus aggreditur, erant autem duo parati coniugibus lecti, eo quod postridie libero patri rem diuinam facturi erant, seorsum cubituris. Noctu ergo Syluanus fallendi custodis occasionem nactus clam thalamum ingreditur, primoq; congressu fortunatus futurus puellę thorum tenet, manuq; tentans, vt noctu fit, horridum leonis tegmen inuenit. Ratus ergo ibi cubare Herculem, ad aliud cubile ire pergit, quod cum sensisset mollibus stratum, puerilibusq; delitiis aptius, stragula veste sensim amota, dum libidine ardẽs manu palpat Herculẽ, ac vix dum hirti corporis horrorem hauserat, experrectus Hercules manu reiectũ toto antro fusum iaculat, quo pro strepitu somno puella discussa lumina accendit. Lumine ergo Syluano prodito, lusus ac semiruptus vix attollens humo humeros, in syluas detrusus, ea ergo ratione perpetuo execratis vestibus quibus tam turpiter lusus esset, easdem suis à sacris procul abfore constituit. Plerique tamen huiusce rei causam assignãt Romulo, quod eadem sacra celebrante, medioq; solis ardore corpus exercentẽ, cum nunciatum fuisset latrones prędas agere, ita vt erat nudus

*alias ilicet.

accurrerit, comprehensisque prædatoribus pecora abacta rede merit. Eius facinoris, quod nudus gesserat perpetuum argumentum, corporum sacra celebrantium nuditatem esse placuit. Vtcunque sese res habuerit, *in ipsa tantum usque C. Iulii huiuscemodi obseruationem peruenisse cõstat. Ea enim sacra cum sedens Cæsar dictator spectaret, atque inter eos qui solẽnia celebrarẽt, curreret, M. Antoniũ, is qui postea triumuir fuit, aiunt lauream coronam, cui diadema annexũ esset, capiti Cæsaris imponere conatum fuisse, quod cum Cæsar *amoto capite reiecisset, statuę ipsius cunctis frementibus * moto. impossuisse. De nomine vero Lupercalium, nõ etiam satis cõuenit. Plerisque enim inditum hoc nomen, quod huius inuocatione lupi à stabulis arcerentur, visum est. Alii templum ipsum in quo hic deus colitur, Lupercal vocant, quo circa Virg. Et gelida, inquit, monstrat sub rupe Lupercal, eique loco à lupa Romuli nutrice, quod eo in loco Romulũ & Remum paruulos educare reperta sit, factum nomen Lupercalis putant. Nec desunt qui à Lycęo Arcadię monte, vbi pręcipue ea religio peruiguit, eum enim quem nos lupum, illi λύκον vocant, ipsum cognominatum esse arbitrentur. Pręcipuam vero huic deo, dicatisque sacerdotibus venerationem ea ex parte tributam ferunt, quod quę mulieres ex suis viris vel concipere, vel conceptos fœtus edere nequirẽt, ad Lupercos cõfugiebant. Quę vbi loris ex tergore hirci sectis cęsæ fuissent, è vestigio grauidę aut effœtę efficiebantur. Hęc solennia quinto decimo Calen. Februarias celebrari, vt Ouidius in fastorum libris refert, moris fuit.

*In tẽpore vsque

Lupercales vnde.

Lupercal.

Fast. 2.

De Potitiis & Pinariis Herculis sacerdotibus. Ca. II.

EAdem tempestate, Euandro scilicet palatium tenente, Herculem, Geryone interempto, per eadem loca mira

specie boum armenta abegisse cōmemorant. Ac cum propè Tyberim fluuium, quia pręse se armentum ferens transiecisset, vbi loco herbido reficeret boues, ipseq; in itinere defessus procubuisset, & eundem vino ciboq; grauatū sopor oppressisset, Cacus pastor loci accola viribus ferox, captus pulchritudine boum, pręedam auertere instituit, ac ne si prędā agendo in speluncam cōpulisset, vestigia ipsa eò quęrētem dominum ducerent, aduersos eximium quenq; pulchritudine in speluncā traxit. Hercules vero ad primam auroram somno excitus, cum gregem perlustrasset oculis, partēq; numero abesse sentiret, perrexit ad proximam speluncam, si forte eò vestigia ferrēt, quę vbi omnia foras versa videt, nec in partem aliam ferre, confusus, atq; incertus animi ex infenso loco agere porrò armentum cœpit. Inde cū actę boues forte, vt fit, ad desiderium relictarum mugissent, reddita inclusarum ex spelunca boum vox Herculem conuertit.

Caci cędes Quem cum vadentem ad speluncā Cacus vi prohibere conatus esset, ictus claua, fidem pastorum nequicquā inuocās

Euander. morte occubuit. Euander qui tunc temporis ex ea Peloponneso profugus, autoritate magis quàm imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarum rei nouę inter rudes

Carmenta. artium homines, venerabilior diuinitate matris Carmentę, quam fatiloquam ante Sibyllę in Italiam aduentum miratę gentes fuerant, concursu pastorum trepidantium circa aduenam manifestę cędis reum excitus, postquam facinus, facinorisq; causam audiuit, habitum, formamq; viri aliquāto ampliorem augustioremq; quàm humanam intuens, rogitat qui vir esset. Vbi nomen patremq; ac patriam audiuit. Ioue nate Hercules salue, inquit, te mihi mater veridica interpres deū auctūrum cęlestium numen cecinit tibiq; aram hic dicatam

iri, quam opulentissimam olim in terris gens maxima vocet, tuoque ritu colat. Dextra Hercules data, accipere se omen, impleturum se fata, ara condita ac dicata ait. Ibi tamen primum boue eximia capta de grege sacrum Potitiis ac Pinariis, quę tum familię maxime inclytę ea tenebant loca dedit. Factum forte ita euenit vt Potitii, vt ait Liuius, ad tempus præsto essent, hisq; exta apponerentur, Pinarii extis adesis ad cęteram venirent dapem. Inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis eo solenniũ die vescerentur. Potitii ab Euandro edocti antistites per multas ętates huius sacris præfuerunt, donec tradito seruis publicis solenni familię ministerio, Potitiorum ac Pinariorum omne genus periit. Id enim Appius Claudius, cum esset censor effecit hisce familiis infensus, ob idq; ira deorum (vt creditur) luminibus orbatus est.

Liuius lib. pri. ab vr. ad verbũ.

Appius Claudius.

De sacerdotio fratrum Arualium. Cap. III.

FRatres Aruales, vt fruges ferrent arua, veteres consuluisse Romanos memorię traditum est. Huius vero religionis Romulum ipsum patrem vrbis, autorem extitisse reperio. Nam cum Acca Laurentia nutrix Romuli corpore suo quæstum in vulgus faceret, eoq; pacto grandem pecuniam constipasset, ex duobusq; liberis quos susceperat, vnum morte amisisset, Romulum in de mortui locũ adoptionis iure substituisset, decedens tamen populũ Romanum instituit heredem. Cuius tandem liberalitatis regięq; affinitatis memor populus Roma. mulieris nomen in Fastis retulit, liberos fratres Aruales à ferendo, & ab aruis appellauit. Ex quo tempore sacerdotium mãsit fratrum Arualium, hiq; duodecim numero dicuntur, eiq; sacerdotio insigne tribuit albas infulas, & spiceam coronam.

De auguriis. Cap. IIII.

EOdem ferè tempore, & disciplina, & religio auguran di ex Ethruscis, penes quos ea disciplina præcipua, ac longe peculiaris fuit, ad Romanos cõmigrauit. Virũ enim quempiam, cuius nomẽ vetustate obsoleuisse Naso poeta ait,
Fast. 1. asyli (vt reor) alliciente inductione, exulem Ethruria Romam venisse perhibent. Cuius opera Romulum Remumq; vsos, cum de imponendo vrbi nomine vnà contenderent opi
Li. primo. nione deducor, quanquã M. Cicero in his libris quos inscripsit de diuinatione, etiam ipsum Romulum istam ipsam au
* Percaluisse. guralem disciplinã *præcoluisse asserit. A Numa vero qui Romulo successit, perpetuum sacerdotii insigne cõstitutum
Inaugurandi ritus. est. De ritu vero inaugurandi si vnum in casum pleraq; dixero, eadem ad omnes cæteros facile fieri poterunt. Ea quidem quantum ex veterum monumentis collegi, huiuscemodi fuit obseruatio. Augur in arce siue in editum quendam locum ad inaugurandum ascendens debebat sedere super lapidem meridiem versus, atq; ad læuam sedens baculum in ma
Lituum. nu recuruum, quod lituum vocát, tenet. Inde vbi prospectu in vrbem agrumq; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occasum determinat, dextras ad meridiẽ, læuas ad septentrionem partes esse dicit. Signum quod contra oculi conspectum longissime ferunt, animo definit, tum lituo in læuam translato dextra in caput eius, qui inauguratur posita, ita precatur. Iupiter pater si fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, vti nobis signa certa ac clara sint in eos fines quos feci, tum peregit verbis auspi
Ex Liuio cia quæ mitti vellet, quibus missis Numa de templo (ita.n.
ad verbũ. designatas lituo æthereas regiones vocant) declaratus rex descendit. Quam quidem declarandi seu inaugurãdi regis

formulam, ad cętera quoq;, vt dixi, trahi facile licet. Huic disciplinę, peritia Actii Nauii auguris permultū fidei, autoritatisq; accessit. Nam cū priscus Tarquinius aliqua pręter maiorum instituta inaugurato mutare, pleraq; etiā de nouo cōdere pergeret, negare Actius Nauius inclytus ea tempestate augur, inauspicato ea fieri oportere. Quare ira regi mota ludens artem, vt ferunt, agedum, inquit, diuina in augurio, fieri ne possit, quod ego nunc mente cōcipio. Cum ille in augurio rē expertus fieri posse dixisset, atqui hoc animo agitaui, inquit, te nouacula cotem discussurum. Cape ergo hoc, & perage, quod aues tuę fieri posse portendunt. Tū illum incunctanter discidisse conscripserunt, statuāq; Actii Nauii capite velato, quo in loco res acta est in comitio, in ipsis gradibus ad lęuam positā fuisse, coteq; eadem cum illa ipsa nouacula in manibus posita, vt eius rei etiam apud veteres monumentū existeret. Auguriis ergo, sacerdotioq; augurum, vt ait Liuius, etiamq; in libris de diuinatione Cicero, tantū autoritatis & venerationis accessit, ut nihil domi forisq; postea, nisi auspicato gereretur. Et ad sapientię nobilitatisq; primarios quosq; id sacerdotiam deferretur. Et cū Tiberius Gracchus pater Tiberii, & Cai Gracchorum comitia consularia habuisset, dicerentq; Ethrusci augures rem in augurio experti, uitio consules creatos fuisse, Gracchusq;, ut ineptos, insanosq; Ethruscos incesseret, abiens in prouinciā senatui rescripsit, ueridicos, non autē insanos Ethruscos esse, qui consules præsentes uitio à se creatos dicerent. Nam cum se collegisset, meminisse se locum tabernaculo extra pomœrium pręter maiorum consuetudinem delegisse. Quamobrem abdicare se consulatu cōpulsi sunt. Vt autē ueneratio huic ordini autoritasq;, ita & numerus ipse adeo creuit, ut

collegium augurum coleretur. Nam cum ab initio tres tan-
tum creari cœpissent, ex tribus scilicet tribubus Ramnensium, Tatiensium, & Lucerum, & obtinuissent, cum mutaretur numerus, impari tantũ numero creari, vtcunque tamen id fieret, quatuor numero prêter maiorum consuetudinem creari cœpti sunt. Tandem cum plebs quorũlibet honorum partem suam in senatu & in foro nacta esset, per tribunos egit, vt ad sacerdotia quoque velut ad cętera, cursus aperirentur. Idque post multa certamina, variasque seditiones obtinuit, vt ad quatuor scilicet patritios, quinque ex plebe adiicerentur. Factũque hoc fuit M. Valerio, & Q. Apuleio cõsulibus.

Augurum collegium.

De Flamine Diali. Cap. V.

FLaminem Dialem primus Numa Pompilius Romę rex creauit, cum antea reges, pontificumque regumque promiscue munera obirent, vt de Priamo & Aenea apud Virgilium cernimus. Rex etiam Anius, vt idem poeta ait, Rex idem hominum Phœbique sacerdos fuit. Idque etiam à minoribus deinceps, vt à C. Cæsare, diuo Augusto, multisque deinceps principibus, quos pontificatus maximi titulis insignitos videmus, obseruatum est. Cęterum Numa plures in vrbe Romulo, quam sibi similes reges fore ratus, qui relicta religionis cura bellorum potius negotiis detinerentur, sacerdotes quatuor quos appellauit Flamines, qui rei diuinę iugiter adiecti essent, multis deorũ alligauit. Flaminem vnum Ioui, quem Dialem vocant, Marti duos, Quirino vnum. Dictus autem Flamen Dialis est, vt Varro ait, quod in Latio capite velato erat, & caput filo lanę pręcinctum habebat, à quo Flamen appellabatur Dialis autem à Dioue, quod est iuuans deus. Cęteri Flamines eius, cui præsident numini, decorantur titulis. Hunc Dialem, pręsertim insigni veste,

Vir. locus Aene. 3.

Pontificis maximi titulus.

Flamẽ vnde dictus. Dialis.

curulique sella adornauit. Hic *solus, vt* Varro *ait, album habet galerum, vel ex eo quod maximus est, vel* Ioui *immolationem alba veste fieri oporteat, pleraque etiam huic pontificio iure tributa sunt, vt* Au. Gellius *in cõmentariis noctiũ* Atticarum *scriptum reliquit.* Equo *enim vehi* Flaminẽ *est religio.* Item *iurare* Dialem *fas nunquam est.* Ignem *è* Flamma *nisi vbi sacrum est, efferri ius non est.* Vinctum *si ędes eius introierit, solui necessarium est, & vincula per impluuium in tegulas subduci, atque inde foras mitti debent.* Nondum *in apice atque in cinctu, neque in alia parte vllum habet.* Si *quis ad verberandũ ducatur, si ad pedes eius supplex decubuerit, eo die verberari piaculũ est,* Capillum Dialis *nisi qui liber est, non detonset.* Caprã *& carnem incoctã, & hederam & fabã, neque tangere* Diali *mos est, neque nominare.* Propagines *è vitibus altius pręteti non succidet.* Pedes *lecti, in quo cubat, luto tenui circũlitos esse oportet, & in eo lecto cubare aliquẽ fas non est.* Vngues Dialis *& capillorũ præsegmina subter arborem * silicem terra operiuntur, neque ad eius lecti fulcrum, capsam esse cum strue atque ferro fas est.* Dialis *quotidie festalis est, sine apice sub dio esse licitum non est, sub tecto vtiliter etiam & à pontificibus constitutũ.* Farinam *fermento imbutã attingere fas non est.* Neque *tunicã intimam nisi in locis tectis exuisse, ne sub cœlo tanquã sub oculis* Iouis *nudus sit.* In *conuiuio eius haud quisquã nisi rex sacrificulus accubabit.* Matrimonium Flaminis *nisi morte dirimi non est fas.* Locum *vbi bustũ fit, nunquam ingreditur.* Hos Flamines *cum ab initio consecrantur, captos duci à patribus, velut ab hostibus mos fuit.* Totidem *vero* Flaminibus, *quot deos colerẽt vsos veteres,* M. Varro *in his libris quos ĩscripsit de origine linguę* Lati-

* *aliàs silicam, vel silicem*

næ testis est. Ut Dialem, Martialem, Quirinalem, Vulcanalem, Furuialẽ, & Falacrum. Et prǽterea cõplures, qui, ut nostrum inter sacerdotiũ gradus nonnihil interest, ut episcopum, archiepiscopũ, cardinalem, patriarcham, & metropolitanum, ita apud illos Flaminium, prothoflaminium, & archiflaminium differentiam fuisse idonei testes sunt.

De Vestalibus uirginibus. Cap. VI.

VEstalis originem cultus, quẽadmodũ pleraq; omnia, Numa Pompilius intulit, & si eius initia usq; adeo uetera sunt, ut ex Troianis ad Albanos Aenea duce longè cõmigrauerint, cuius rei meminit Virgilius hisce uersibus:

Vir. locus Sic ait, & manibus uittas, Vestamq; potentem,
Aene. li. 2. Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Deę huic Vestę, quam terram esse, eandemq; deorũ matrem uolebant, perpetuo uigil ignis consecrari solebat. Eius obseruationi ac cultui plerę q; uirgines è primoribus patrũ electę prǽfici, quarum negligentia, si forte sanctus ignis restinctus esset, flagris à Pont. maximo cędi iubebantur, ut à P. Licinio Crasso Pont. maximo in eam quę negligentius Val. Max. lib. 1. t. p. ignem custodierat, Valerius scriptum reliquit. Incesti uero crimine damnatã, uiuam suffodi institutum est. Virginẽ Vestalem, ut Labeo Antistius scripsit, minorẽ quam sex annis, maioiem quam annis decem natam negauerit, capi fas esse. Itemq; non patrima sit & matrima. Itemq; & quę lingua debili, sensuq; aurium diminuta esset, alia nec corporis labe insignita sit. Item cuius parẽtes alter ambo'ue seruitute seruiuerint, aut in negociis sordidis uersantur, eam ue cuius soror ad id sacerdotiũ lecta sit, excusationẽ mereri aiũt. Item cuius pater Flamen uel augur, aut qui decemuir sacris faciundis, aut qui septemuir epulonum, aut alius est. Sponsæ

quoq; pontificis & regis sacrorum filię, uocatio à sacerdotio isto tribui solet. Neq; eius legendam filiam, qui domicilium in Italia non haberet, constitutū est, ut Capito Atteius scriptum reliquit, & excusandam eius qui liberos tres haberet. Item edicto prętoris Virginē uestalem, Dialemue non cogi, sæpe rescriptū est. Verba prętoris hęc sunt uirginem Vestalem, & Flaminem Dialem, ait pręco, in omni mea iurisditione iurare non cogam. De eligenda autem uirgine Vestali hęc obseruata sunt. Lege Papia cautum est, ut arbitratu pontificis maximi uiginti e populo uirgines legerentur, sortitioq; ex hoc numero fieret in concione. Cęterum, inquit, ea lex uetustate, ut pleręq; alię, exoleuit, satisq; ei lectioni fieri cœptum est, si quis honesto loco natus pontificem maximum adeat, offeratq; ei ad sacerdotiū filiam, cuius duntaxat saluis obseruationibus religionis ratio haberi possit, gratiā.n. Papię legis per senatum fieri aiunt. Hanc uirginem à pontifice maximo, uelut ab hostibus capi moris fuit. Verba autē quibus tunc pontifex utitur, hęc sunt Sacerdotē Vestalem sacra facere quę iussi, pro populo Roma. Quiritibusq;, uti optima lege fuit, ita te Amata capio, Amatę enim nomine appellari omnes consueuerunt, quod ea quę prima capta est à Numa rege, fuisse hoc nomine perhibeatur. Simul atq; igitur capta, atq; in ea arce Vestę deducta est, illico sine emancipatione, ac capitis diminutione, exit patriam potestatem, & ius testamenti faciundi adipiscitur. In cōmentariis autem Labeonis quos super duodecim tabulas composuit, ita scriptum repertum. Virgo Vestalis, neq; hęres est cuiquam intestato, neq; intestatę quisquam, sed bona eius tum redigi in publicum aiunt.

* Salius

Amatæ nomen.

De Saliis Marti dicatis. Cap. VII.

INter cętera sacrorum genera instituta à Numa rege, à posteris etiam in honore habita, id quidem in minoribus fuit, quod Marti scilicet Gradiuo vouit. Duodecim enim ad hęc viros legit, quos à solenni saltu quo in sacris vtebantur,

Salii.

Salios appellauit. His alios duodecim Tullus Hostilius mox adiecit, cum Romanis in aciem contra Fidenates eductis, Albani à Romanis per speciem proditionis duce Metio defecere. Datum autem his supra tunicam insigne, ęneum pe-

Ancylia.

ctori tegmen, cœlestiaque arma, quę vocantur ancylia portare, ac per vrbem canentes carmina cum tripudiis, solennique saltu incedere, institutumque vt in finem omnium car-

Mamurius.

minum suorum, Mamurium appellarent. Hunc Mamurium inclytum ea tempestate fabrum fuisse, & cum ancyle cœlo lapsum esset, Numa Pompilio, Quiritibusque rē diuinam agentibus, huic Mamurio negotium datum esse, complura huius similia ancylia effingendi tradunt. Quod quidem opus, cum ille exquisitissima absoluisset arte, optionē vtrum à se vellet postulari artifici Numam obtulisse, quod ex eo peteret: Nam exibiturum se id pollicebatur: artificem vero non pecuniam, sed gloriam pro mercede petisse, quod eius nomen à Saliis in finem quorumlibet carminum recitaretur, idque per multa tempora in sacris & comitiis (vt ait Liuius) obseruatum est. Eò autem huius ordinis sacerdotium numero creuisse, vt ad collegium, & collegii sacerdotum magistratum redactum fuerit.

De collegio pontificū & pōtifice max. Cap. VIII.

POntifices, vt pleraque alia sacerdotia, ab ipso Numa ortos, apud Liuiū satis constat, eosdē diu pręterquā à patribus creari non licuit. Fuerunt aūt ab initio hi numero quatuor, postquā vero maximorū quorumque honorū par-

tem plebs tribunitiis rogationibus obtinuit, ad sacerdotia quoq; , sacrosanctasq; potestates patere sibi aditum voluit. Quatuor ergo alios creari ex plebe pontifices placuit, M. Valerio & Q. Apuleio cõsulibus. Omnibus vnus praefectus fuerat à Numa Põpilio, isq; põtifex maximus appellabatur. Hic habet ex se sacra omnia excripta exignataq;, quibus hostiis, quibus diebus, ad quę tẽpla sacra fieri deberẽt, eiusmodiq; diuinis in rebus, vnde erogãdę pecunię sũptus fieri debeat, curę pontifici est, cęteraq; omnia sacra publica, priuataq; sacris Pontificis subiecta sunt. Cum vero de religione, deq; sacris dissentio est, populus illũ consulere pgit. Perutile illud fore ratus est Põpilius eius sacerdotii autor, ne ius diuinũ negligẽdo, patrios ritus peregrinisq; asciscẽdo, turbaretur, nec cœlestes mõ ceremonias ducere, sed iusta quoq; funebria placãdcsq; manes eiusdẽ pontificis. Apud eũ quoq; tabula esse dicitur, in qua solis & lunę defectus, quoties lumini caligo fit, & anni mensiũ fastorũq; ratio perspicitur. Pontifices, vt Varro ait, Q. Mutius Scęuola à posse & facere appellatos esse dicere solebat, sed ea denominatio à M. Varrone haud satis probari videtur. Nã & à põte, & à facio Pontifices appellatos putat, eo quod ab his primum põs Sublitius factus, ac sæpe restitutus esse perhibeatur. Pontifices vnde appellati.

De fœciali sacerdote. Cap. IX.

Foecialis sacerdotii nusquã apud Romanos vetustiorẽ vsũ fuisse, quã Tullo Hostilio Romę regnãte reperi, quẽ tamẽ vt ab Hostilio creatũ non affirmauerim, ita ne quidẽ negauerim à Numa Põpilio omniũ religiosissimo rege creari potuisse. Vtcunq; id tandem fuerit, de nomine prius, quã de M. Valerio fœciali, regnãte T. Hostilio, apud Liuiũ mẽtio est. Fœcialis vero partes in eo versabãtur, vt fidei pu

Fœcialis munus.
Fœdera vnde appellata.
* Introducta aliàs.
Feriendi fœderis ritus.
Belli dicendi mos.

blicę inter populos pręesset, neq; iustum aliquot bellum fore censebatur, nisi id per fœcialem fuisset ir dictũ. Cum vero pugnare desitum est, fœdere fides pacis constituebatur, quę fœdera aliunde fidera appellata ab Ennio. quod fidei fiiciundę causa * traducta sint, M. Varro testis est, fœcialemq; ipsum à fide, & faciendo dictum esse idem existimat. Forma veo feriendi per fœcialem fœderis huiusmodi est, qua nulla (vt Liuio placet) vetustior esse memoratur. Fœcialis, inquit, regem Tullum ita rogauit. Iubes ne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubẽte rege, sagmina inquit te rex posco. Rex ait, puram tollito, fœcialis ex arce graminis herbam purám attulit, postea regem interrogauit. Rex facis ne tu me regium nuncium Po. Ro. Q uiritium ue? Rex respondit, quod sine fraude mea Po. Ro. quiritũue fiat facio. Fit ergo tunc fœdus, multisq; id verbis peragit. Legibus inde recitatis, audi inquit, Iupiter, audi pater patrate Po. Albani, audi popule Albane audi, vt illa palam prima postremá ue ex illis tabulis cęrá ue recitata sunt sine dolo malo, vtiq; ea hodie rectissime intellecta sunt, hic illis legibus Po. Ro. prior non deficiet, si prior defecerit publico cõsilio, dolo malo, tu illo die Iupiter ita Po. Ro. ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoq; magis ferito, quanto magis potes pollesq;. Vbi id dixit, porcum saxo silice percussit. Eodem modo pars altera per suum sacerdotem, suumq; dictatorem peragit. Cum autem bellum per fœciales indicũt, hoc more vtuntur. Fœcialis hastam ferratam pręustam, aut sagmineã ad fines eorum, quibus bellum indicit, defert, nec minus puberibus tribus præsentibus adiicit, quod populi priscorum Latinorum, homines ue prisci Latini aduersus populum Ro. Q uiritium fecerunt, deliquerunt, quod Po. Ro.

bellum cum Latinis priscis fieret. Ob eam rem ego populusq; Ro. populo priscorum Latinorum hominibusq; Latinis bellum indico, facioq;. Vbi dixit, hastam in fines eorum emittit, ex quò bellum iustum esse intelligitur.

De sacerdotio patris patrati. Cap. X.

PAtris patrati sacerdotium, & si apud Liuium à foeciali haud differre uidetur, aliquanto etiam longe abfuisse apparet, tamen quod & nomen istius, illiusq; atq; officium nonnihil interesse uideatur, utriq; & de utroq; seorsum dicere uisum est. Vtcunq; esset, his descriptis non certe * officit immoueri, sed partes plures duntaxat adscripserim. Patris patrati usus eodem tempore, quo foecialis apud Ro. prodit, nam & inde feriendis à foeciali foederibus, Patris patrati opera autoritasq; exigebatur. Ad patrandum enim, id est, sanciendum iuramentum, ubi de foederibus conuenerant, admitti consueuere. Creauit autem M. Valerius primus foeciales. Sp. Fusium, primum patrem patratum eo bello quod Tullus Hostilius cum priscis Latinis gessit, uerbena caput capillosq; cingens. Alias praeterea partes, scilicet repetendi, patri patrato dedit Ancus Martius, eum morem ab antiquissima Equiculorum gente repetens. Eius rei formula antiquissima, est huiuscemodi. Legatus idemq; pater patratus, ubi ad fines eorum uenit. unde res repetunt capite uelato filo, lanae uelamen est. Audi Iuppiter, inquit, audite fines cuiuscunq; sint gentis, numina audiant fas. Ego sum publicus nuncius Po. Ro. pie iusteq; legatus uenio, uerbis meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouem testē facit. Si ego iniuste, impieq; illos homines illasq; res dedier Po. Ro. mihiq; exposco, tum patriae compote me nunquā finas esse. Hęc, cum fines supra

* Officio immutauerim alias.

Patris patrati partes.

scandit, hæc quicunq; ei primus uir obuius fuerit, hęc portum ingrediens, hæc forum ingressus, paucis uerbis carminis, côcipiendiq; iurisiurãdi mutatis. Si nõ deduntur quę exposcit, diebus tribus & 30. (tot enim solẽnes sunt) peractis, bellũ ita indicit. Audi Iuppiter et tu Iuno, ac Quirine, dijq; omnes cęlestes, uos terrestres, uosq; inferni audite. Ego uos testor, populum illum (quicunq; est nominat) iniustum esse, neq; ius ꝑsoluere. Sed de istis rebus in patria maiores natu cõsulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cum his nuncijs Romam ad consulendum redit. Confestim rex, dictator, consul, siue quis alius senatum habuerit, ex his fermè patres consulit uerbis. Quarũ rerũ, litium, causarũ conduxit pater patratus Po. Ro. Quiritium patri patrato priscorũ Latinorum, hominibusq; priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec soluerunt, quas res fieri, dari, solui oportuit. Dic (inquit ei, quẽ primũ sñiam rogat) quid censes? Tum ille puro pioq; duello quærendas censeo. Itaq; consentio consistoq;. Inde alij ordine rogabantur, q̃nq; pars maior eorũ qui aderant in eandem sententiam ibant, bellum erat consensu fieri solitum, ut fœciales in iactu hastæ, ut dictum est, bellum indicerent.

De sacrorum rege. Cap. XI.

Sacrificulus — REx sacrorum, qui et sacrificulus dicitur, creari cœptus est Iunio Bruto, et M. Valerio primis consulibus. Eius creandi occasionem dedit, quod, cum nuper exactis regibus pleraq; sacra à solis regibus obire consueta, regũ exactione uacare uiderentur, idq; molestè admodũ populus ferret, utpote quod cultui diuino regum exactione uideretur derogatum, sacerdotem creari placuit. quem quo minus eidem autoritatis* inesset, regio nomine decorarunt, sacrorum regẽ

*De esset aliàs

appellantes. Subiecerunt tamen Pontifici maximo, *ne simi lius dictioni fuisset suppositus, iam exacti reges, reducti reges esse uiderentur, uel crederentur. Quae uero huic partes in iunctae essent nunc temporis minime reperiuntur.

* Ne si nullius ditioni alias.

De simulacri traiectione matris deorum. Cap. XII.

GAllos quidem Berecynthiae, siue illam deorum matrē dicere mauis, dedicauit antiquitas, eamq; religionem, ut plerasq; alias, è Phrygia Romam reduxit, & eo quidem tempore, quo huiuscemodi carmen ex libris Sibyllinis relatum est. Mater abest, matrem iubeo Romane requiras. Cum ueniet casta est accipienda manu. Hoc responsum cum diu torqueret patres (quae enim mater esset, aut unde petenda, non satis reperire poterant Physici) Apollinis oraculū consultum misere, missi huiuscemodi responsa attulerunt. Diuum, Apollo inquit, arcessite matrem, quam ideo quidem iugo reperieritis. Missi ergo in Asiam legati, datū negociū ut perquisitum ac tandem cōpertum deae simulacrum Romam reducerent. Sed cū Attalus rex Asiae, cōperti à legatis simulacri traiectionem negaret, Romanis frustra iā abire parātibus uocē eisdem et creditā esse deae ferunt. Ipsa inquit peti uolui, Romamq;, quod deorū oīum dignum domiciliū est, deduci. Quo miraculo exteritus Attalus, Romanis illico simulacri translationem concessit. Mari ergo transiecto Romam ut traditum est, cum Tyberi naui, simulacro onusta uectaretur, omni genere hominum ex urbe prodeunte cum carminibus, sacrisq; in sicco littore adhaesisse ferunt. Et cum omnis multitudo funibus iniectis, summo conatu adniteretur, nullo tamen ui auellere haerentem ualuit. Erat autem in turba Romanorum Claudia Quinta Vestalis uirgo praestantissi-

mae formae, cuius exquisito habitu, multúq; pleno illecebris, uiolatae eius uirginitatis publica suspicio circunferebatur. Procubuit ergo puella ad pedes simulacri orans, obtestansq; deam, sic inquit. Laesae uirginitatis me ream criminantur: tuum dea testimonium, uti rem indices, quaeso, ut si tuo damnata testimonio dea fuerim, admissa morte luam, sin hac labe puram argueris, tum tu castissima castas manus prosequere obsecro. Vbi haec dixit, reste qua alligata erat nauis. manus arrepta, manu puellae parum admodum conantis, facile tractũ prosecuta est, hoc pacto in urbẽ. Scipio nasica solus dignus, cuius manibus tangeretur, reciperetur q; simulacrum, iudicatus est. Datum ergo Scipioni negotium, ut templum deae magnifice strueret, & eius cultui sacerdotes dedicaret, quos more deae uetusto Spadones oportebat non alio pacto ad id sacerdotium legandos. Cuius quidem instituti, hoc in causa fuisse commemorant, dilexisse Cybelen puerum quendam Phrygium, dilectoq; hanc conditionem adiecisse, ne castitate pollu ta admitteretur, puerũ tamen nympham sangaridẽ deperisse, et cũ apud eam sub arbore ei nymphae dicata, unà quiescerent nocte dormientes, deam arborẽ cum ipsa nympha trucidauisse, adolescentẽ metu ferè exanimatum, in uicinũ montẽ, cui nomen Didyma est cõfugisse, doloreq; amentẽ, pudoreq; admissi facinoris, mẽbrũ quo deliquerat, abscidisse. Hac rõne facti dea memor, ꝑ eiusmodi homines ꝑpetuo sibi ministrari uoluit. Gallorũ uero nomẽ à flumine Phrygiae uetusto, quod tẽplo huius deae uicinum est, tractum ferunt, cuius, ut ferũt, fluuialis undę ea uis est, ut potantes insanire compellantur.

Gallorũ sacerdotũ origo.

De duumuiris sacrorum. Cap. XIII.

D*Vumuiri sacrorum, quanto monumeta ueterum legendo consequi ualui, sacris libris legendis, carminibusq;*

Sybillæ, fatisq; Po. Ro. interpretandis præerant, ut Apollinis sacrarumq; cæremoniarũ Antistites erant, et quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auspicantia emersissent; lectisternijs ad puluinaria deorũ factis, ut illorũ minas auerterent, supplicijs sacrisq; placabant. Eorum etiam ritu prospere gestu rebus decernebantur. Huius sacerdotij nullam ante mentionem reperi, quã tempore quo ædes Castori per filiũ posthumi secundi dictatoris, qui tunc duũuir, dedicata est. Latino enim bello pater ipse dictator uouerat. Cæterum cũ multo tempore, duo ad hoc ipsum sacerdotium uiri creati essent, ac plebs de suo quoq; corpore creare consules pergeret, neq; ad hoc ipsum satis uirium esset. obtinuit tandem, ut qui duumuiri in eam diem creati fuissent, decemuiri crearentur, quinq; ex patribus, totidem ex plebe electis. Quare ex duumuiris, decemuiri appellari cœpti sunt. Decemuiri è duũuiris.

De septemuiris Epulonum. Cap. XIIII.

SEptẽuiratũ epulonũ, quãq̃ ut coniectari potest. genus esse sacerdotij præsumitur, propterea quod cũ de uocatiõe Vestalis sacerdotij agitur, filiæ Auguris, decemuiri sacrorũ, Flaminis, Septẽuiri epulonũ sacrorũ, ad hoc sacerdotio excusationẽ mererentur, inter sacerdotia hoc ipsum subiungitur. Vtcunq; id fuerit, quoniã nihil quicq̃ de hac re mediocris etiã fidei autoritatu q; reperi, quod huic ordini officium cõmissum esset, ausus asserere nõ fui. Plinius tñ cum esset orationẽ habiturus, cum quasi propter futuros astantes ameret, dixit Stabat medio cõsularis, modo septemuir epulonũ. Sũt adhuc Romæ in Pyramide quadrata incisa hæc uerba. Opus absolutum diebus CXXX. è testam. C. Cornelij tr. pl. Septemuiri epulonum.

L. FENESTELLAE DE ROMANORUM MAGISTRATIBUS LIBELL. ALTER.

Ed quoniam nunc de reliquis magistratibus, quae ad religionem non pertinent, tractare intendimus, alij quidem omnium magistratuum maiores alij uero minores sunt. Qui maiores essent, paucis animaduertendum est. Nam Aulus Gellius (Gell.lib.13. ca.14.) pleraq; hac in re ex M. Messalae auguris libris dicta reliquit, cuius uerba hęc sunt. Patriciorum Auspicia in duas potestates diuisa sunt, maxima sunt praetorum, consulum, censorũ, neq; tamen eorum omnium inter se eadem, aut eiusdem potestatis sunt, ideoq; collegae nõ sunt censores consulum aut praetorũ. Praetores collegae consulum sunt, ideoq; neq; praetores aut consules censoribus, neq; consulibus censores aut praetoribus turbant, aut retinent auspicia. At censores inter se, rursus praetores consulesq; inter se & uitiant, et obtinent. Praetor & si collega consulis est, neq; praetorem, neq; consulem iure inter rogare potest, ut quidem nos à superioribus accepimus, aut ante haec tempora obseruatum est. Et in cõmentario 13. C. Tuditani patet, quia imperiũ minus praetor, maius habet consul, & à minore imperio minor, à maiore aũt maior collega iure rogare non possunt. Nos his tẽporibus praetores praetore creante, ueterum autoritatẽ sumus secuti, neq; his* auspiciis in comitio fuimus. Censores aeque non eodem rogentur auxilio,

* Comitijs in auspicio.

auspicioq;,atq; consules et prætores. Reliquorum uero magistratuum minora sunt auspicia, ideo illi maiores, hi minores magistratus appellantur. Maiores centuriatis, inquit, comitijs fiunt, minores creandis magistratibus tributis comitijs magistratus, sed iustius curiata datur lege. Ex omnibus his Messalæ uerbis, inquit, manifestum fit, qui sint minores magistratus & quãobrẽ minores appellentur. Sed & collegam esse prætorẽ consuli docet, quod eodẽ auspicio creantur. Maiora aũt auspicia dicuntur habere, q̃a eorũ auspicia magis rata sũt, q̃ aliorũ. Cõsul ab oĩbus magistratibus et comitiatũ et concionẽ auocare potest, prętor et comitiatũ et concionẽ usquequaq; auocare põt, nisi à consule minores magistratus nusq̃ neq; comitiatũ, neq; concionẽ auocare possunt. Ea re, q eorũ primus uocat ad comitiatũ, is recte agit. Quoniã bifariã cum populo agi non potest, nec auocare alius alij posset, si concionem habere uolunt uti ne cũ populo agant, quis multi magistratus simul concionẽ habere possunt. Ex his uerbis Messalæ manifestum est, aliud esse cum populo agere, aliud concionem habere. Nam cum populo agere est rogare quid populũ, ad quod suffragijs suis iubeat, aut uetet. Concionem autem habere, est uerba facere ad populum sine ulla rogatione. Cũ populo agere. Concionem habere.

De senatorum origine. Cap. Primum.

SEnatorum originem à Romulo institutam esse, nemo ambigit. Quippe qui urbis parens & conditor, cum iam nouam ciuitatem, uiribus & robore iuuenum affatim à se munitam cerneret, haud minoris momenti fore ratus, si eandem consilij ope fulcisset, ex primoribus patrum, qui tunc aderant, ciuibus centum numero elegit, quos ob honorem patres, ob ætatem senatores appellauit, ut apud Patres Senatores

Lacedæmonios senes appellari eos, qui summum quendam magistratum gerunt. C. ait. Qui uero ex his primoribus centum patribus geniti sunt, patricij nuncupati sunt. Hunc ordinem mox Tullus Hostilius expleuit, Alba à se diruta, Albanisq; in urbem inductis. Tum Tullios, Seruilios, Quintios, Geganios, Clodiosq; senatores accepit. Exactis autem regibus, Brutus consul, exhaustum bonis uiris senatum intuens, primores equestris ordinis adscribi in senatores operam dedit, illosq; conscriptos patres appellauit, ex quo tempore patrum conscriptorum appellatio locum habere instituit. Penes hos quidem senatores adeo semper totius reip. summa innixa est, ut ne reges quidem, cósules, aut dictatores, aut alius quispiam magistratus, inconsulto senato quippiam moliretur, adeo ut cum Tarquinius Superbus pleraq; præter senatus autoritatem decerneret, tum demum amisso regio nomine, tyrannus appellaretur. Senatores uero triplicis ordinis fuisse reperi, alij enim patricij, alij pedarij, nonnulli uero conscripti appellabãtur. Patritij sunt hi maxime, qui centum illis patribus à Romulo lectis geniti sunt. Conscripti uero senatores, hi qui regum, consulum, censorum'ue decreto in senatum lecti sunt. Pedarios autem senatores, uarijs rationibus appellatos inuenio, alij enim quod hi non haberent sententiæ dictionem in senatu, sed in aliorum sententias pedibus irent, dictos pedarios putant. Alij, quod essent pleriq;, qui magistratus curules adepti, sella curuli in senatum ueherentur, qui uero pedibus iter facerent, pedarij nominabantur. M. autem Varro, equites quosdam esse ait, quibus amplioribus magistratibus functis, nondũ tamen à cẽsoribus in senatores lectis, nó esset ius dicendæ in senatu sententiæ, cũ tamen insenatum uenire lice

*alij habẽt Cicero Patritij.

Patres conscripti.

Patricij.
Conscripti
Pedarij.

ret. Sed quas sententias principes dixerant, in eas descende-bant. De ordine uero ac ratione cósulendi senatus, quæ huc- usq; reperi, ea potissimum adducam. Aliquando enim primo rogari mos fuit, qui princeps in senatu à Censoribus positus fuerat, nonnunq̃ uero ut essent hi prius rogarentur, qui Con sules designati essent, institutum est. Cicero auté in eo libro. quem inscripsit Catoné maioré de senectute, tantú aliquan do senectuti honoris tributum scribit, quod ut quisq; natu grandior esset, ita prior in senatu sententiam rogaretur. Vsu tandé introductum esse dicitur. ut quem consul ipse rogasset, is prior ex sententia uerba faceret, alium tamen q̃ consularem uirum rogari fas fuisse negant. Ex qua sane consuetudine. C. Iulius Cæsar in eo consulatu, quem gessit M. Bibulo, treis dútaxat uiros extra ordiné rogasse dicitur M. Crassum, Cn. Pompeiú, & Marcum Catonem. Post M. Crassum Cn. Pom peium, ubi filiam sibi in matrimonio collocauit, rogare primú cœpit. Cum uero M. Catonem rogaret, atq; idem cum consu- lebatur de repub. nimis forte diceret, longioreq; proĩ de ora tione uteretur, qua omne ferè tempus, quod est habendum se natui, tereret, Cæsar uiatorem uocauit, Marcumq; Catonem, quoniam finé non faceret, prehendi loquentem, et in carceré trahi iussit, Catonem cum imperio pareret, senatus consurre xit, et ad carcerem prosequebantur. Cuius rei quasi inuidia motus Cesar destitit, atq; emitti iussit. De more autem haben di senatus M. Varro rogatu Pompeij librum edidit, cum ille primum consul cum M. Crasso fuisset designatus. Creditur quia foris, militiæq; ad eam etatem occupatus, uellet ciuilis cósuetudinis, cuius expers erat, fieri peritior. Sed eum librum in ipsa Varronis ætate periisse, idé ipse in epistola ad Opia-

Ordo consulendi senatus.

Varronis lib. de more habendi senatum.

niam scripsit. Qua in epistola multa scribere Varronem id genus A. Gell. in cōmentarijs noctium Atticarum refert. Primum ibi scriptum fuisse, per quas personas haberi senatum liceret, nominat dictatorem, consulem, prætorem, tr. pl. interregem, præfectum urbi, neq; ullis alijs ius fuisse senatum frequentem fieri iubere asserit. Addit deinde extra ordinario iure tribunus militares, qui pro consulibus essent. Item decem uiros, quibus imperium consulare tum esset. Item triumuiros reip. constituendæ causa creatos, consulendi senatum ius habuisse. De præfecto urbe Latinorum, utrum senatum habere liceret, non satis conuenire ait, qui licere negauit, quod ne ille quidem senator sit, proinde ius dicendæ in senatu sententiæ non habeat, in rationem adductum, eáq; ætate, quæ nondum senatoria sit, creari. M. autem Varro & Atteius Capito, ius esse præfecto urbi, senatus habendi aiunt. Quandoquidem & tri. pl. quãquam non essent senatores, ante* Acinium plebiscitum ius senatus habendi esset. Scripserat etiam de intercessionibus, illis uidelicet ius intercedendi fuisse, qui uel ea potestate, uel maiori fuissent, ijs qui senatusconsultum aut plebiscitum uel aliud decretum rogarent. De loco habendi senatus aut senatusconsulti rogandi, nisi in locis per augures constitutis, quæ templa appellabant, haberi rogari'ue posse negabant, Unde & in curia Hostilia, in Pompeia, & post in Iulia, cum profana essent loca, templa per augures sunt constituta, ut in ijs senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. De tempore uero habendi senatus, ita differit. Ante exortum, inquit, solem, aut post eius occasum, senatus consultum irritum esse, opus etiam censorum fuisse, per quos, & quo tempore factum esset senatus consul. De ætate autem senatoria

Gell. li. 14. 7. cap.

Atinium. alias.

Locus sena tus habẽdi.

Tempus ha bẽdi sena tus.

Senatoris ætas.

etiam adolescentibus senatorum senatum ingredi licuisse, ueterum monumenta legentibus apparet. Quo minus uero tandem in senatum illi aetati uenire liceret, Papyrij praetextati factum in causa fuit, ut Valerius Maximus scriptum reliquit, Tunc igitur constitutum ne cui paucioribus. 25. annis nato senatum ingredi liceret, ut est apud Plutarchum in uita Magni Pompeij: Item apud ius ciuile Romanorum, quo nos etiam hoc tempore utimur, facile conspicari licet. Qui uero senatus habiturus esset, auspicari primo atq; immolare hostiam debere, idem Varro censebat. Docuit & de diuinis rebus, priusquàm de humanis ad senatum esse referendum. Item senatusconsul. duobus modis fieri, aut per discessionem, si consentiretur, aut si res dubia esset, per singulorum sententiam. De pignore quoq; capiendo, de multa irroganda senatori, qui pro tempore in senatum uenire debuit, non interfuerit. Quantum uero ad senatorum familiam pertinet, senatoriarum personarum appellatione, & uxores contineri decretum est. Adoptiuos autem filios, & si antequam patres in senatum essent ducti, sese in adoptionem dedissent senatores esse placuit. Si quis autem ex patriciorum ordine, plebeio homini se in adoptionem dederit, patritium tamen manere cautum est, quam legem ea tempestate nullam fuisse arbitror, cum P. Clodius uir patritius, quo tempore tribunitia potestate fungeretur, qua aduersum Cic. factione uteretur, plebeio homini se adoptandum praebuit. Contra senatorum filiae, nisi quae senatorijs hominibus nuptui traditae essent, clarissimarum foeminarum nomine non continerentur. Senatoris uero filium à patre emancipatum, & si filij nomen iure ciuili amittit, sena=

Senatoriae personae In Pande. lib. 1. tit. de senatoribus haec traduntur.

toriam tamen retinere dignitatem creditur. Posthumi autem quãuis post patris mortem nascuntur, senatorij tamen homines appellabãtur, eum uero qui postq̃ pater senatu motus est concipitur & nascatur, non esse senatoris filium Proculus, et Pegasus opinabantur. Si quis uero ante conceptus fuerit, qua eius pater senatu amoueretur, non nocebit filio casus patris, quo minus senatoris filius censeretur, sed si pater anteq̃ conciperet filium, senatoriã dignitatem amiserit, ac deinde decesserit, filij autem in aui potestate senatoris reciderent, & si non quasi senatore patre nati uideantur, senatorij tamen esse censebantur. Mulieres autem senatoribus primo, deinde inferioris sortis hominib. is matrimonio collocatæ, clarissimarum ordinis non sunt. Itaq; impetrare pleræq; à principibus solent, ut nuptæ iterum inferioribus uiris, in senatoria nihilominus maneant dignitate, ut dicitur diuũ Augustum Iuliæ Mariæ consobrinæ suæ indulsisse. Senatores uero senatorio ordine amotos, q̃uis capite nõ minuantur et ciuitatẽ retineant, iudicare tamẽ ac testimoniũ dicere, prohibet lex Iulia repetundarũ.

De tribunis celerum equitum. Cap. II.

TRibunos celerum equitum primus Romulus creasse fertur, cum tres equitum centurias, quarum opera in omni reip. discrimine uteretur, adscripsit. Eas centurias, Ramnensium, Tatiensium, Lucerum appellauit, Ramnensium à Romulo. Tatiensium à Tatio, Lucerum uero denominatio, ut Liuio placet, incerta est. Quos autem tertios his præfecit uiros, quos ex tribus elegit tribubus, tribunos nominauit, fuisse autem numero trecentos ait equites, eo quod singulis curijs, quæ triginta erant, decem adsciuerit. Quod uero celeriter accurrere eos uoluit, si quando respu. illorum opera indiget, ap

pellari celeres uoluit. Sunt etiam qui à celere quodam, qui primus ijs ordinibus à Romulo præfectus fuerit, Remi interfectore, hoc nomen inditum esse opinentur, ut Ouidius in libro fastorum significare intelligitur, Oui. locus. lib. 4. Fast.

De quæstoribus. Cap. III.

Quæstoribus creandis origo uetustissima est, & ante omnes pen magistratus instituti sunt. Gratianus autem in eo libro, quem de temporibus scripsit, ipsum etiam Romulum & Numam, duos habuisse quæstores, quos non sua uoce, sed populi suffragio creatos, scriptum reliquit. Cæterum ut Romulum quæstores habuisse non usquequaq; notum est, ita Tullum Hostilium regem quæstores habuisse constare nequit. quod uero publicæ quærendæ pecuniæ præpositi essent appellatos aiunt. quæstorum uero ærarij, & urbanæ pecuniæ curam agere, prouincias partim exigendis uectigalibus sortiri, pleriq; (ut Gratianus dixit) epistolis in senatu legendis occupari. Iiq; nuncupati Candidati principis. Candidati principis Nonnunquam autem maleficia conquirere quæstoribus negotio traditum est, ex quorum exercendis quæstionibus, quæstores dictos fuisse, Mar. Varro opinari uidetur. quæstores ut ferè omnes reliquos magistratus tum plebeios, quàm patritios promiscue creari obtinuit, quæ potestas, quoniam minoribus adscribitur, neq; præhensionem, neq; uocationem habet. Et quemadmodum priuati in ius ad prætorem uocari solent, eadem gerendorum bonorum, dicendæq; in senatu sententiæ initium fuisse perhibetur. Etiam quia de capite ciuis Romani iniussu populi, non erat permissum consulibus dicere, propterea quæstores constituebantur à populo, qui in capitalibus præessent rebus. Ii appellabantur quæstores par- Quæstores parricidij.

riddij, quorum & meminit lex duodecim tabularum.

De interregia potestate. Cap. IIII.

ROmulo ergo humanis iam rebus subducto, fluctuantibus patrum animis, quo pacto rempublicam procurarent, quem in demortui regis locum suffecturi, aut quo tandem pacto essent, ne noua multitudo sine rege ac duce passim uagaretur, ac uicinorum tandem irritatis animis, urbem rectore uacuam uis aliqua externa adoriretur, difficultati rerum consulere rati, centum patres decem decuriis factis, singulos ex singulis legunt, qui summae rerum praeessent. Ex ys unum qui insignibus imperij, & fascibus esset decernunt. Quinque dierum spacio finiebatur imperium, eoq; pacto uicissim inter se sortiebantur, dum orbe exacto annus circumageretur. Sed huius imperij cum iam pertaesum uideretur, ac plebs pro uno rege, centum sortitum esse quereretur, audirentq; ea moueri patres, qui uel imperium posciturí esse uidebantur, per speciem beneficij ultro offerendum rati, summam potestatem populo permittunt, statuunt'ue, ne plus iuris ac potestatis futuro regi permitterent, quàm apud se retinerent, simul decernunt, quem populus ipse regem iussisset, ita demum ratus haberetur, si patres autores extulissent. Tum interrex concione aduocata, quod bonum, faustum, felixq; sit, inquit, Quirities regem create, si dignum, qui secundus à Romulo sit creaueritis, patres autores fient, atq; ea conditione reges creabant, apud quem summa rerum erat. Dum regia potestas uacans erat, interrex appellabatur. Apud minores uero Romanorum cum reipub. causa abessent consules, neque habendis comitijs interesse possent, siue uitio consules

Decuriae patrum.

Ex Liuio.

Interrex.

creati essent, si dictatorem comitiorum causa dici non placuisset, res ad interregem deducebatur, ac per interregem consularia comitia habebantur.

De duumuiris capitalibus. Cap. V.

SI duumuiratus capitalis repetere originem uolueris, usq; à Tulli Hostilij regis temporibus erit repetenda. Is enim bellum cum Albanis gesturus, copias iam è campis in aciem eduxerat. Tum Metius Suffetius Albanorum dux, regem Romanorum ad colloquium uocauit, qui ubi in conspectum uenerunt, diu de conditionibus pacis inter eos agitatum est, hanc tandem conditionem inierunt. Erant in exercitu Albano trigemini fratres, qui Curiatij appellabantur, ut hi cum trigeminis Oratijs Romanis ferro dimicarent, utrius exercitus uictores essent, is populus cum bona pace, alteri imperaret. Armati ergo hinc Oratij, illinc Curiati, in campum prodeunt, diu uario marte pugnant, ad extremum tres Curiatij, atq; ij quidem omnes saucij duos ex Oratijs obtruncant, tertio integro relicto. Iuuenis ergo integer corporis, animiq; uiribus, ne si stando tutari ictus non posset, ambire campum instituit, ex Curiatijs, qui ualidior erat, metu examinatum fugere ratus, persequi illum, ægre licet, pergit. Oratius ubi alterum longe ab alijs esse cernit, Curiatium aggreditur, parumq; ualidum facile obtruncat. Accurrentem fratri ferre auxilium, primo illo etiam infirmiorem, & uix sustinentem arma facilius occidit. Tertium graui uulnere, metuq; grauiore, minore negotio confodit. Iuueni ergo Oratio omnium consensu gloriosissimus triumphus decernitur. Triumphanti ergo cum omne genus hominum, tum Oratio soror uenit obuiam.

Hæc Oratio alteri ex Curiatijs forte desponsata fuerat, quę ubi conspexit, occisi nuper à fratre uiri pendentes ab hasta exuuias, lamentis & fœmineo eiulatu complebat omnia, cuius rei indignatione sororem interfecit, ratus publicam letitiam turbasse. Triumpho ergo acto Oratius ad regem trahitur, in carcerem seruandus traditur, ergo omnium sententia Oratium damnat capite, se recens tum insignis facti memoria permultum fauoris à rege ipso sibi uendicat. Dilatione ergo iudicij rex quæritans, tum primum duos uiros creat, quæstionem iudicii ab se ad illos reijcit, quid plura? duum uiri plectendum capite Oratium pronunciant, sed Oratius ab illa sententia populum appellat, res ad populi iudicium reijcitur. Tum uero senis, orbiq; trium liberorum parentis lachrymis, & pro concione orationibus acta, insignis actæ rei recenter memoria reum iuuenem populus absoluit. Tum ergo duumuiris capitalibus initium esse cœpit, unius tamen *augmento triumuiri collegæ facti sunt. Quod uero capitalibus quæstionibus præessent, & carcerit rerum capitalium agerent custodiam, capitales appellati sunt, cuius etiam magistratus in dánatione C. Manilij Capitolini opera usum Pop. Ro. Liuius meminit. Eorundem interuentu triumuirorum in eos, qui cum L. Catilina coniurauerant, animaduersum est, ut meminit Salustius.

* augmento.

De præfecto urbis. Cap. VI.

DE præfecto urbis nusquam antea quicquam reperitur, q̃ de Sp. Lucretij patris Lucretiæ præfectura, non tamen alios reges præter Tarquinium superbum, præfectos urbi creare potuisse negauerim. Quo sese res uertam, cum regibus proficisci opus foret, penes præ

fectum urbis summa rerum relinquebatur. Vbi autem impę rium propagatum est, totius Italiæ iurisdictio ad præfectum urbis delata est. Omnia enim crimina, quæ per totum Italiā admittebantur, ut epistola diui Seueri ad Fabium Cylionem cautum est præfectus urbis sibi uendicat. In initio uero eius epistolæ Ita scriptum est. Cum urbem nostram fidei tuæ cō= miserimus, quicquid intra urbem admittitur, ad præfectum urbis uidetur pertinere. Sed & si quid intra centesimum la= pidem admissum sit, præfecti urbis ad cognitionem perti= net. Si ultra centesimum lapidem admissum fuerit urbis præ fecti notio non erit. Audiet serues qui ad statuam confuge= rint, aut qui de dominis conquerantur, quod de suo peculio empti, non manu mittantur. Audiet dominos egentes, et qui se ægros esse dicant, desiderentq; sibi à liberis suffragium im pendi. Relegandi etiam deportandiq; insulā, potestatem præ= fectus huiusmodi obtinet. Si quis autem seruū suum in uxo rem suam adulteriū commisisse asserit, apud præfectum ur= bis erit audiendus. Neq; est alienum ab eius potestate, ut ce= ràm ipso interdicatur, quod ui aut clam exercetur. Solent itē ad præfectum urbis tutores, curatoresq; remitti, qui male in tutela, curaq; uersati fuerant, quiq; grauiore animaduersione quàm ut suspectorum crimen incurrant, indigent seu quos probari possit, datis nummis tutelam occupasse, seu accepta mercede operam dedisse, quo minus idoneus tutor assignare tur alicui, uel consulto circa edendum patrimonium eius quan titatem minuisse, siue euidenti fraudi pupilli bona alienasse. Id quoq; iniunctum est huic magistratui à diuo Seuero, ut mancipia tueatur, ne prostituantur, Curare præterea præfe= ctus debet, ut nummularij probè se agant circa suę professio=

Eadē ferè ad uerbum prodita in Pād. de of= fi. præfe: urbis.

nis negotia obeunda, temperetq; ab ijs, quæ leges non admittunt. Si autem patronus se à suo liberto, aut docuerit, aut contumeliosum sibi libertum queratur, siue se conuitium ab eo passum, liberos'ue suos, uel uxorem, aut quid simile obiectum fuerit, præfectus urbis adiri solet, & pro modo querelæ, corrigere eum aut comminari, aut fustibus castigare, aut ulterius procedere in pœnam solet. Quod si delatum se à liberto, aut contra se cum inimicis conspirasse doceat, etiã in re tali præfectus in eum pœnam constituet. Cura etiam rei macellariæ omnis, ut iusto pretio ueneat, ad officium præfecti pertinet, & ideo forum boarium, suarium, piscarium, & olitorium ad eundem præfectum pertinet. Ad tuendam, quoq; populorum quietem, dispositos stationarios milites habere debet, curareq; ut sibi quid ubiq; agitur, per delatores denunciætur. Potest etiam urbi interdicere negotiationi, protectionibus, aduocationibus, & foro ad tempus & in perpetuum. Sed cum multo tempore præfectus urbi creatus fuerit, demum illius ditione delata ad prætorem, translata Latinarum feriarum, duntaxat creari cœptus est. Et cum cæterorum omniũ magistratuum fora quiescerent, soli præfecto urbi Latinorũ subiacent, ne quis alteram magistratuum speciem arbitraretur, Pleraq; quæ ad præfecti ditionem pertinere uidebãtur, de industria omissa sunt.

De consulibus. Cap. VII.

CONsularem potestatem regiæ potestatis exemplo accersitã fuisse, uetustatis monumenta declarant. Exactis enim regibus, duo uiri creati sunt, quibus præterquã quod annuũ imperium datum est, nihil aliud immutatum est, Itaq; lictores & trabeam, cæteraq; regum insignia tenuere. Quod con=

sulere remp. deberent, consules appellauere. Iniunctumq; ut omnium, quae e rep. fore arbitrabantur diligenter curam agerent. Primi consules post exactos reges fuere L. Iunius Brutus, & L. Tarq. Colatinus. Brutus cum collega egit, ut penes alterum duntaxat fasces forent, ne si penes utrunq; populus conspexisset, duplicatum terrorem ex uno ad duos reges quereretur. XII. erant numero lictores, qui cum fascibus uirgarum securim cuiq; consulum praeferebant. Quem numerum lictorum collegisse Romulum ferunt, eo quod 12. uultures in Auentino monte, cum augurijs cum fratre contenderet, inspexit. Nonnullis autem atque idoneis autoribus, hoc ut pleraque alia, scilicet apparitores, sellam curulem, togam & praetextam ab Ethruscis finitimis populis adsciuisse uerisimilius uidetur. Ethruscos enim cum duodecim populis constarent, rege communiter creato, unum lictorem regi singulos exhibuisse. Lictores autem à ligando dictos existimant, quod quem consules praehendi ligariq; iussissent, praesto essent ad praehendendum, & uenientes consulibus obuiam, de equo descendere iuberent. Iunio autem Bruto altero ex primis consulibus in bello extincto, cum solus P. Val. in consulatu remansisset (Hic enim in Tarquinij Calatini locum susceptus erat, quod ille ob inuisum Tarquiniorum genus, se consulatu abdicare compulsus esset) ut sunt mutabiles uulgi animi, in ipsum non inuidia modo, sed suspicio etiam cum atroci crimine oborta est, & cum consul aduocata concione se expurgasset, autor esse instituit ferendae legis, ut aduersus omnes magistratus esset prouocatio. Tum uero consularis autoritas, regiae potestatis longe inferior esse coepit, ac libertatis iacta semina mirum in modum conualuisse

Consules unde.

Lictores.

uisa sunt. Cósules nisi à patribus creari, quod apud alios auspicia non essent religionem fore aliquádo creditum est. Profligato tandem Gallico bello (eo scilicet quo T. Manilius Torquatus torque hosti Gallo, quem singulari certamine occiderat, detracto, Torquati cognomen sibi, posterisq; suis clarissimum dedit) assiduis tribunitijs seditionibus uicti, alterum ex plebe consulem creandum concessere. Primus autem de plebe consul Luc. Sequacius creatus est, & cum antea tribunos militum, qui pro consulibus essent, ex suo quoq; ordine creari plebs obtinuisset, sæpenumero creationi tribunorum, consularis potestatis intermissio accurrit, adeo ut duobus aliquando nonnunquàm pluribus, sæpe etiam paucioribus annis consulare imperium uacauerit. De constitutione uero consularis potestatis, id uulgo compertum est, habitis scilicet per consules, siue alterum duorum, siue per interregem aut dictatorem comitijs, quæ tribuũ, centuriarumq; conuentu ac suffragijs cõstant, & in campum Martium accitis, qui consulatum petituri erant in campum descendunt, atq; eo quod tunc candidis uestibus induti sunt, Candidati uocantur. In quem igitur populi suffragia, consularibus habitis comitijs, suffragijsq; rite peractis, concurrebant, is erat consul designatus. Sed quoniã de comitijs habuimus mentionem, non incongruũ est hic nonnihil ex ijs, quæ ad nos usq; peruenerunt, adscribere. Comitiorum enim alia calata, alia tributa nuncupantur. Calata uero dicta, quod per lictorem curiatum calari, id est uocari. Ea uero in centuriata & curiata diuiduntur. Curiata ex curijs, quæ triginta numero erant, & omne genus ciuium continebant per curiatum lictorem uocabantur. Centuriata uero per cornicem ex censu, & ætate accersebantur. Tributa uero ex

Torquati cognomen.

Candidati.

Comitiorũ diuersitas.

omnibus regionibus urbis, ac tribubus (ut reor) nuncupata cō stabant. Centuriata autem fieri intra pomœrium nefas erat, quia exercitui (ut ferunt) nisi extra urbem imperari ius nō sit. Propterea Centuriata in campo Martio haberi, quod exercitui imperari præsidij causa solitum sit. Illud præterea necessarium consulatum petentibus, ut per seipsos comitijs interessent, per alios petendi facultas nullo pacto decernebatur. Quinetiam perscribendis cæteris magistratibus obseruatum uideo. Eam prætérea potestatem, de qua agimus, & filij familias, & sui iuris constituti consequuntur, seq; ipsos apud se sua autoritate emancipandi facultas est. Tandem etiam institutum, ut qui consules fierent, ipso iure sine emancipatione à patriæ potestatis uinculo liberarentur.

De dictatore. Cap. VIII.

DIctatorem Albanos priusquàm Romanos habuisse, quippe qui Metium Suffetium habuerunt, testis est T. Liuius. Apud Romanos uero primus dictator factus est T. Largius primum consul, quo anno quibus'ue consulibus non satis constat. Illud uero liquet, Latino, Sabinoq; bello impendente, quadraginta'ue populis in Romanos coniuratis concitante* Manilio Octauio Tusculano, Tarquinij Superbi genero, qui eum penes exulabat, dictatorem Romæ creari instituisse. Ea summa quidem potestas apud Romanos fuit à qua nec prouocandi ius fuisse, & animaduersum in capite cuiusq; ciuis Romani, totiusq; reip. summam ditionem penes ipsum habuisse, ueterum scripta testantur. Lictores & uniuersa regum insignia dictatori attribuere, quia autem summum ei in populum ius, summaq; potestas fuit, magister populi cognominatus est, ex quo factum, ut qui potestatem aliquam

Alias, Manilio.

Magister.

de publico haberet, utpote quod à suprema dictaturæ potestate ortum duceret, magistratus, uelut à candido candidatus uocaretur. Dictator autem nullo alio pacto creari consueuit, quàm cum uis aliqua maior de improuiso aborta, ingentem urbi cladem minitari uideretur. Prius non nisi è patribus uelut pleraq; alia. Dictatorem legi fas fuit, tandem ut cætera quoq; idipsum imminutum est. Bello enim quod pop. Ro. cum Faliscis gessit, Tarquinensibusq;, primus de plebe dictator creatus est C. Marius Rutilius, qui & ipse magistrum equitum etiam de plebe hominem L. Plautium dixit. Hunc magistratum, quoniam quàm amplissimus esset, non nisi sex menses retinere licuit, quod uero futuros dictitare magistratus solitus sit, appellatum esse dictatorem M. Varro ait. Huius etiam prætextu magistratus L. Sylla, ac deinde Iulius Cæsar rempub. oppressere, tyrannidis inuisum atq; infame nomen euitare cupientes. De dictatore ergo, quantum per ueterum disquisitionem licuit diximus.*

** C. Plautium alij.*

Dictator unde appellatus.

De magistro equitum. Cap. X.

QVales tribuni celerum apud reges, tales fermè apud dictatores magistri equitum fuere, & ut dictatori ius summum in populum fuit, ita in omnes milites & accensos magistro equitum fuisse traditam est. Primus magister equitum Sp. Cassius fuit, a T. Largio, primo dictatore creatus, Id demum officij fuit magistris equitum apud dictatores quod tandem præfecto prætorio apud Cæsarem.

Præfectus prætorio.

De tribuno plebis. Cap. XI.

TRibunis plebis creandis initium fuit secessio plebis à patribus in montem Sacrum facta, Transacto enim bello, hinc Volscorum illinc Equorum atq; Sabinorum, cum ex

promissis patrum ferendæ legis, de liberanda à nexibus fœneratorum plebe, spes quibusdam certis indicijs uersaretur, quæ tum quædam, ac nimia lesione protrahi uideretur à patribus, M. *Valerio dictatore creato, qui ad populares seditiones comprimendas, ingensq; gerēdum bellum mitteretur, cumq; pro plebe, ad ferendam legem intercedere cœpisset, et se & plebem frustrari uideret, magistatu se abdicauisset, ac cederetq; ad indignationem plebis, quod patres plebis animos à seditionibus auertere rati, sub prætextu sacramenti cō sulibus præstiti, nouo bello cogere ad militandum, adnitebantur. Plebs permolestè id ferens, in montem Sacrum, qui est trans* Anienem, *tertio ab urbe miliario, secessit.* Quod *cum ingentem trepidationem incussisset patribus (quo nam enim modo urbem omnium militum robore exhaustam, si qua uis belli aliqua ex parte irrepsisset, tutari remp. facultas dabatur?)* Menenium Agrippam *summæ ea tempestate autoritatis uirum, plebi charum pariter ac patribus, legatum ad componendam popularem seditionem decernunt, qui graui usus oratione, in qua apologum de conspiratione membrorum contra uentrem induxit, quemadmodum uentri ea conspiratio cladem attulerit, usq; eo deliniuit plebis animos, ut illius opera pacem cum patribus iniuerit. In cuius pactione fœderis, conuenit, uti plebeios in urbe magistratus obtinerent. Duos ergo tribunos tum habere plebs cœpit* A. Virg. T. *Vetusio consulibus. Alia rursus secessione; tres additi* Appio Claudio, & C. Quintio *consulibus.* Mox *quinq; item alij, consulibus* M. Oratio *Pulullo, &* Q. *Minutio.* Hoc *pacto decem tribunis in plebem* Romanam *fuit iurisditio.* Tribunorum *uero tanta creuit autoritas;*

ut quicquid senatus decreuisset, ita demum ratum haberetur, si tribuni approbassent. Stabant ergo in uestibulo curiæ, ubi habebatur senatus (templum enim ingredi non licebat) et quęcunq; senatores decreuissent, tribunis animaduertenda perferebantur, ut si pro republica fore uiderentur, approbarent, cętera ad arbitrium reijcerent, tanquam senatus consulto appro-

T. litera. bassent. T. literam in tergo adijciebant, haud alio pacto rata

* Facere. iudicatum iri. Sed in tributia potestate, si latius* patere uobis

uerba. uoluerimus, Labeonis Antistij iuris peritissimi constat senten-

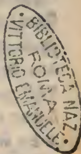
A. Gel. li. tia, cuius uerba, quemadmodum apud Aul. Gellium scripta re-

13. cap. 12 peri, ita ipse scripsi. In quadam, inquit, epistola Attei Capitonis scriptum legimus, Labeonem Antistium legum atque morum pop. Ro. iuris q; ciuilis doctum apprime fuisse, sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia, & uecors usq; eò, ut diuo Augusto iam principe, & rempub. obtinente, ratum tamen pensumq; nihil haberet, nisi quod iustum, sanctumq; esse in Romanis antiquitatibus inuenisset. Ac deinde narrat, quod idem ipse Labeo per uiatorem à tribuno plebis uocatus, responderit. Iussit enim ei qui missus erat, ad tribunos plebis redire, eisq; dicere, ius eos non habere, neque se, neque alium uocandi, cum moribus maiorum, tribuni plebis pręhensionem haberent, uocationem non haberent. Posse igitur eos uenire, & præhendi se iubere, sed uocandi absentem ius non habere. Idq; etiam apud Varronem in libro rerum humanarum scriptum asserit Au. Gell. Qui sanè Varro, cum triumuir esset, asserit se à tribuno plebis uocatum non fuisse, cum tribunus plebis esset, neminem uocari iusisse. Maximæ uero partes tribunorũ intercessionibus extitere (id quidem est uim a cęteris magistratibus prohibere fieri) aut minores in legibus

ad populum ferendis, quæ plebiscita appellantur. In quibus sanè rogandis, patrum interesse nulli admodū ius fuit. Quinetiam in prouincijs pro consularibus assignandis, ut idē apud Plutarchum in uita M. Catonis, maxime in tribunatu P. Clodij. Licet illud etiam obseruatum est inter tribunos, si cæteri omnes unam rem probassent, unus uero id prohibuisset, plus cæteris quidem omnibus in ea probatione polleret, & reliquos omnes facile impedire posset.

De proconsulari potestate. Cap. XI.

DE hac quidem potestatis specie, nihil quicquàm prius reperi, quàm bello à pop. Ro. cum Equis infeliciter gesto, maximoq; terrore urbi illato. Tum enim consul, qui in urbe remanserat, quo celerius delectum facere posset, proconsulem creauit, qui obsesso collegæ auxilium afferret. Creatus est igitur proconsul T. Quintius, Albo Posthumio, & Sp. Eurio consulibus. Quod uero pro consulibus mitterentur, eorumq; uice functuri essent, proconsules appellati sunt, ijs magistratib. cætera quidem consularia insignia concessa sunt, præterquā quod sex duntaxat, lictoribus uti iniunctum est. Qua tempestate non ordinaria quidem, sed delegata iurisdictione proconsul (de quo agimus) utebatur, quāuis postea usu euenit, ut propria huic magistratui iurisditio competere instituerit. Propagatis enim imperij finibus compluriū, & ingentium bellorum administrandorum cura exorta, obseruari cœptum, ut quo quiq; anno consules fuissent, sequenti proconsules remanerent, in uarias prouincias cum imperia sortirētur. De finibus autem proconsularibus quæ nāsci potui, ea breuiter subijciam. Potestatem suam proconsul, nisi in ea prouincia, quam est sortitus, exercere non potest, quàmuis uolunta=

riam(ut aiunt)iuriſditionē,eam eſſe autoritatem,manumitte= re ſeruos ſuos apud ſe uolentes,aut ſe ad optandos dari paſ= ſim præſtare. Contentioſam uero iuriſditionem, præterquá in prouincia tractare non poteſt,ne quicquàm in prouincia negotiorum exoriretur, quin ad proconſulis adminiſtratio= nem pertinere ſoleat. Sin autem fiſcalis cauſa inciderit, me= lius faciet ad procuratorem Cæſaris deferre. Si uxorem ſecū in prouinciam duxerit, quod non feciſſe decentius putabitur; ea* quæ deliquerit in eam ipſam animaduertet. Obſonijs do no miſſis, ut prorſus abſtinere non debet, ſic in accipiendis modum ſeruare,ualde enim inhumanum eſt à nemine accipe re,paſſim uero uiliſſimum & penitus auariſſimum. Ab alijs uero rebus dono miſſis omnino abſtinere proconſulem opor= tet.Item ab emptionibus omnium rerum,præterquàm uictus quotidiani cauſa.Lites uero quæ ſerioſa excuſſione,animad= uerſioneq; indigent, ſummatim pertractare ac diffinire non debet.Quæ cognitionem exactiorem non deſiderant, ut obſe quium à liberis & patrimonijs exhibentur, à liberis ſumma= tim animaduerſa pronunciare poterit. Parum autem obſe= quentes patronis ſuis libertos, cum uerbis paulò atrocioribus exterreat,tum etiam fuſtium caſtigatione coerceat, abſq; iudi cio ſapientis,ac fori ſtrepitu. Non habentibus autem aduoca= tum ob inopiam ſeu aduerſarij potentiam, ultro exhibeat, ac deniq; uniuerſa expediat,quæ mero(ut aiunt) imperio aſſi= gnari ſolent.Id enim ſignificat gladij poteſtatem in facino= roſos, ſeruoſq; animaduertendi. Sed quoniam negotiorum prouincialium multitudinem, per ſeipſum obire proconſulem difficile eſt,legatum proconſules habere ſolent, de cuius offi= cio pauca uidenda ſunt.

*alias q;.

*Xenijs le= gendū erit nam ſic in Pád. quoq; legitur un de hęc ſunt trāſcripta. Quāquàm & ibi cor= ruptę pro= xenijs exe= mijs paſſim uulgus iure conſultorū legit.

Merum im perium.

De legatis proconsulum. Cap. XII.

SOlent proconsules ob rerum gerendarum multitudinem, in prouincia legatos statuere, qui non propria, sed mandata iurisditione utuntur, quos prius etiam quàm in prouinciam peruenerint, sibi substituere non possunt. Si quid autem legato occurrat, cuius rei grauitas exactiorem diligentiam exigat, ad proconsulem remittere legatus debet. Neq; enim animaduertendi, coercendi, seu atrociter uerberandi legato licentia est. Iudices tamen litigantibus, tutores etiam pupillis dare potest, custodiarumq; quæ per prouintiam dispositæ sunt instationibus, proconsul legatum cognitionem commendare, nec priusquàm è prouincia proconsul discedat, legatum dimittere consueuit. Et si diem suum obierit in prouincia, proconsul ita demum sibi mandata negotia exiget, ac si res integra non inueniatur. Si uero abesse à prouincia proconsulem fortasse contigerit, causas etiam quæ animaduersionem exigant, delegabit. In Pandectis legitur legatus ius habet:

De ædilibus plebeis. Cap. XIII.

AEdilitatem plebeiam pro uetustissimo magistratu habeo, & utrum ædiles ante tri. pl. creari cœperint ambigo, memor quod exactis regibus ad secessionem plebis in Sacro monte factam, maxima quidem pars pop. Rom. tanto tempore absq; aliquo in repub. magistratu, à quo tueretur, extiterit. Quin apud Liuium haud multo post Tri. Ple. creatos pestilenti quodam tempore, cum & consul alter obisset, alter uero ægram animam traheret, apud ædiles plebeios, & consularem, & tribunitiam potestatem, & tandem totius reip. summam recidisse constat. Non quod illos tunc primũ creari cœptos appareat, sed quod lõge

mœdiarum, quibus nomina ædilium, qui ludis præfuerant, adscripta sunt, facile est animaduertere. Locorum autem di*scretio, & cuilibet ordini pro dignitate assignatio, ædilium muneris est.* Val. Max. *scripsit* A*tilium Seranum, &* L. S*cribonium ædiles, senatus, ac plebis loca secreuisse.* Q*uod si seruum quispiam, aut iumentum morbosum, aut uitiosum, pro integro sanoq; uendiderit, edicto ædilium emptori succurrere tur.* Q*uod uero cloacæ publicæ, & aquæ ductus, cæteraq; ædificia lauta, munda, integraq; & expedita asseruarentur, ædilium officium est.* D*eniq; quicquid rerum uitiosarum pro syncero, fractum pro integro usquàm uenisset, ædilitio edicto redhiberi solet.*

De decemuiris legum ferendarũ causa creatis. Cap. XIIII.

D*Ecemuiris summam potestatem ineuntibus, magistratus omnes qui remp. agebant, exoluere fas erat, quibus creandis hoc in causa fuisse perhibetur.* P*lebe enim quotidianis seditionibus, tum ob creandos de plebe magistratus, tum ad ferendam legem de soluendo à nexibus fœneratorum, sæpe etiam de connubio, ut iure plebi cum patribus, nonnunquam ob ferendam legem agrariam, diuina simul humanaq; omnia miscente, & tandem communes quasdam leges ferri petente, ne quis esset inuidiæ locus, leges extraneas accersiri placuit.* M*issi ergo tres* A*thenas sunt legati, q inclytas leges* S*olonis scriptas ferrent, iura etiã, & mores aliarũ ciuitatum noscerẽt.* I*i fuere* S*p.* P*osthumius albus,* A. M*anilius, &* P. S*ulpitius* C*amerinus.* L*egati igitur anno tertio postquàm recesserant, leges scriptas referũt, pro quibus sanè censendis, promulgandis, centuriatis comitijs (quod, ut sanctiores essent, fieri oportebat) decemuiros creãt, qui suo arbitratu leges promulgarẽt.*

Referũtur hæc à Liuio lib. 3.

Ii fuere Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius. A. Manlius, P. Sulpitius. P. Curiatius, T. Romulius. Sp. Posthumius. Placuitq; ne ab horum potestate esset prouocatio. Penes uero alterum, ut sors foret, quo adusq; omnem numerum peruasissent, certis diebus lectores forent. Eodem ergo anno decem tabulas edunt, potestatem inspiciendi omnibus faciunt, ediunt, agitent secum omnes, & si quid emendari, suppleri, minui'ue opus esse censeant, omnium sententias æquo animo esse audituros.

Decem tabulæ.

Postquàm satis emendata esse apparuit, decem tabulis scriptas leges centuriatis comitijs proferunt, ac simul se magistratu abdicant. Cum uero rumor percrebuisset, duabus alijs tabulis ius pop. Rom. plenum ac absolutum fore, iterum habitis comitijs alij decem uiri subrogati sunt. Tum Appius, cui comitia habere datum fuerat, sese contra ius, fasq; decem uirum creat. Collegæ fuere M. Cornelius Maluginensis,

*alias Vibulanus.

M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius* Vigilanus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Ceso Duilius, Sp. Opius Cornicen, M. Robuleius. Operæpretium est audire, quàm ij decemuiri per spem, ac libidinem dominandi, omnem reipublicæ speciem Idibus Maijs, quo iniere magistratum, cum duodenis singuli fascibus forum compleuere. Neq; enim ad rem pertinere deni secures, quando absq; prouocatione creati essent, interpretabantur. Decem ergo, regum instar primo conspectu præbuisse ferunt. Incredibile est enim quantum ea res urbi terrorem iniecerit. Neq; suus urbem fefellit timor. Primum cum abstinere à patribus cœpissent, in humiliores crudelitatem, libidinemq; exercebant. Hominum, non causarum tot erant, ut apud eos gratia potius

quam æqua'ui iudicia haberent. Domi contrahebant, pronunciabant in foro. Si quis collegam appellasset, ab eo quem appellauisset, ita discedebat, ut pœniteret primo decreto non stetisse. Opinio etiam fuit, fœdus clam inter eos iureiurando dictum, ne comitia haberent, perpetuoq; decemuiratus possessum semel obtinerent imperium. Hac conditione iam maior anni pars processerat, & duæ tabulæ ad decem adiectæ fuerant, nec quicquàm aliud supererat, nisi ut centuriatis comitijs proferrentur. Hoc peracto cum laberetur annus, nullaq; comitiorum mentio haberetur, & quàmuis anni factos exactione priuatos, plebs obstreperet, ac libertatem penitus amissam conquereretur, eo illi nihilo communiore facta, hac petulantia abutebantur. Sed hos urbanos strepitus nunciatum bellum à Sabinis, Equis'ue impendere paululum intercipit. Habito enim delectu decemuiri, armato exercitu in bellum prodeunt. Dum bellum uario euentu geritur, Ap. Claudius decemuir, qui gerendis rebus urbanis remanserat, plebeiæ uirginis, cuius amore deflagrabat stuprandæ consilium capit. Pater eius L. Virginius, qui tum honestum ordinem in castris ducebat, Icilio cuidam tribunitio uiro puellam desponderat. Hanc uirginem forma egregiam cum Appius prece, & precio tentasset pellicere, parumq; sibi succedere cuncta cerneret, animum ad crudelitatem, superbiamq; conuertit. M. Claudio clienti negotium dat, ut coram se pro tribunali sedente, puellam in seruitutem asserat. Cæteros omnes qui libertatem asserant reiecturum promittit. Oportunitatem ergo nactus M. Claudius libidinis minister, transeunti per forum puellæ sceleratas manus iniecit, seruam suã, seruãq; natã appellãs, ac sequi se puellam iubet, cunctantẽ ui

Decemuirorum tyrannis.

Ap. Claudij libidinis exemplum.

abstracturus esse uidebatur. Cum ad clamorem ereptæ, nutriciśq; fidem Quiritum implorantis, multitudinis concursus factus esset, iamq; ui tuta esse uideretur, tum Claudius nihil opus esse tumultu ait, se iure grassari, si nō crederent, ad tribunal sequeretur. Cum ad tribunal uentum est, prætor apud argumenta autorem agit, puellam domi suæ natam, furtoq; subtractam, in domo Virginij pro filia esse suppositam. Interim dominum ancillam sequi, quod ita æquitas dictaret, interloqueretur. Composuerat ita se facturum App. Claudius, ne sine causæ cognitione pronunciare in seruitutem uideretur. Tunc aduocatis puellæ intercedentibus, patrem reip. causa abesse, iniquum de liberis absentibus agi, cæteraq; huiusmodi allegantibus, Icilius uir, & Numitorius auus superueniunt. Icilium autem, ut erat uir acer, multa intrepide uociferantem, Appius per lictorem semmoueri iussit. Sed cum ille constantissimo animo resistere pergeret, ac multitudinis cōcursus ingens fieret, Appius, ne exortus tumultus nouandi res occasionem faceret, uades de uirgine in posterum diem in iudicium sistenda, dari iussit. Interea patrem accersunt nuncij. aduolat in urbem pater, ac prima luce sordidatus, filiam sol ta ueste, cum aliquot matronis secum in forum ducit. Vociferat, opem ferant, lamentatione & querelis omnia implet. Idem Icilius, idem puella ac matronæ faciunt. Aduersus hæc oīa Appius obstinato animo tribunal ascendit, uindicias secundum seruitutem decreuit, quod decretum cum ingentem admirationem incussisset, ac M. Claudius iret ad compræhendendam uirginem, tunc pater intentans in Appium manus. Icilio inquit, non tibi Appi filiam meam despondi, ad nuptias, non ad stuprum educaui, sed quæso patrio dolori ignoscas, si quid sum

in te

in te inuectus uehementius. Sinas ergo coram uirgine me nu triœm perunctari, falsò pater sim. ut re comperta, æquiore hinc animo discedam. Seductam ergo filiam percunctandi prætextu, rapto è tabernaculo lanij cultro, filiam interemit. Quid multa? Rei indignitate pariter omnes commoti in forum concurrunt. Appius autem ut tumultuari cœptum uidet, ut uitæ cõsuleret, obuoluto capite effugit. Plebs ergo recuperandæ libertatis occasionem nacta, arreptis armis, duce Virginio in Auentinum secedit. Nec minus Icilius in castris, militum concitat multitudinem, plebisq; urbanæ exemplo decem tribunos militares creant, ingentiq; cum exercitu ad urbem accedunt, alteri se exercitui coniungunt. Hoc pacto, armata plebs secedere statuit. Eò ergo quicunque per ætatem, ualetudinemq; potuerunt, cum uxoribus, liberisq; peruenere. His tantis motibus perculsi decemuiri, senatum frequentem fieri iubent. Rogant quid è repu. fore censent edicere. Demum cũ multa ultro citroq; in senatu agitata essent, ac pleriq; senatores intrepide decemuiros oratione castigassent, decem Tarquinios appellantes, decemuiri tandem futuros se in potestate patrum affirmarunt, modo sese ab iniuria tuerentur, ac simul legatos mittere ad res componendas statuunt. Missi ergo legati M. Oratius, & L. Valerius probatissimæ extimationis uiri, de conditione pacis cum plebe agunt. Petebat autem plebs inter conditiones pacis, ad supplicium decemuiros. quod legati primum compositis orationibus dissuaserunt plebi. Contenta igitur plebs fuit, ut sui sibi tribuni restituerentur, & ut consueuerant, rediretur ad consules. Interim abdicant se magistratu decemuiri. Comitia consulibus, tribunisq; creandis habentur. Hoc pa

Decem Tarquinij.

Decem uiri exacti.

ſto creatis, exactisq́; decemuiris, ad prioris formam regiminis reditum eſt.

De *præfecto annonæ.* Cap. XV.

QVoniam *de poteſtatibus agitur, ratio etiam admonet, ut de præfecto annonæ extra ordinem tūc creari ſolito nonnihil adijciam. De quo ſanè magiſtratu nihil antea reperi, q̃ Appio Claudio, & P. Seruilio conſulibus, eo quoq; anno, quo Tarquinius Superbus apud Ariſtodemum tyrannum mortuus eſt.* Tarquinij mors. *Tum inter conſules orta contentio dicitur, de dedicatione ædis Mercurij, quæ ſanè hac conditione ſopita eſt, quod uter dedicaret Mercurij ædem, is quidem annonæ præeſſet. Populus dedicationem dedit M.* * Lectorio alias *Plætorio primipilo, non tam ob hominis meritum, q̃ ob ignominiā conſulum, haud probe in magiſtratu obuerſatorum. Cæterum ut hoc apud Liuium non mihi planum uſquequaq; apparet,* Liuij locus libro. 4. *credo errore ſcribentium, ita de L. Minutio præfecto annonæ, haud multo tempore poſt uſquequaq; manifeſtum eſt. Huius magiſtratus difficili tempore, & caritate annonæ uſus potiſſimum, atq; opera exigebatur. Frumentum undiq; coemendum, & ſi quis ultra proprios uſus poſſideret, in mediū ponendum curabat, aduehi undiq;, & aduectum iuſto pretio uendere nitebatur. Cuius ope magiſtratus egregia populo Ro. penuria laboranti ſæpe opera nauata eſt. Eam poteſtatem de qua agimus cum magnus ille Pompeius ageret, atq; è Sicilia cum magna ui frumenti ſoluere pgeret, ac gubernatores claſſis non ſe committendos maxime ſæuienti pelago dicerent, illam ſaluberrimam reipu. uocem dediſſe dicitur.* Pompeij cordatiſſimum dictū *Nauigare enim inquit, neceſſe eſſe, uiuere neceſſe non eſſe. Tantus præterea annonæ huius cauſa fauor, autoritasq́; acceſſit, ut quę*

alioquin personæ ad accusationẽ minus idoneæ essent, hac tamen in causa admitterentur, huiusmodi sunt mulieres infames, & quæ sunt eius generis quo nos etiam utimur. Sed de præfecto annonæ satis dictum est,

De tribunis militum & consulari potestate. Cap. XVI.

C*Rebris quidem secessionibus plebis à patribus, quibus consules de suo quoq; corpore creari peteret, externis etiam bellis ingruentibus, plebeq; ipsa delectum pati negante, coacti tandem patres sunt, ut aut ciuibus, aut hostibus de uictoria concederent. Ab eorum sententijs, qui tribunos plebis cæde uiolandos putarent, quos fœdere cum plebe icto, sacro sanctos haberent, primores patrum abhorrebant, per hæc consilia eò res deducta est, ut rogatione* Camilli, *tribunos militum, qui pro consulibus essent tam ex plebe, quam ex patribus promiscue creari patres sinerent, de consulibus nihil immutaretur. Tres ergo tribuni consulari potestate, q militares appellarentur, creati sunt, ijq; constituti sunt uario numero. Interdum enim uiginti fuerunt, interdum plures, nonnunquã pauciores, sed de superioribus tantum tribus hi fuerunt,* Au. Sempronius Atracinus, L. Attilius, & T. Cealius *patritij oẽs.* Plebs *enim eo dũtaxat contenta fuit, quod eius ratio habita esse uideretur.* Tunc *igitur primo à consulibus ad tribunos militares, consulari potestate uentũ est,* M. Genutio, et P. Curiatio *consulatu abeũtibus, penes quẽ sanè magistratũ (ut ipsum nomen indicat) eadẽ quæ apud consules, potestas erat collata, nominibus tantum immutatis, ac plebis rõne habita.*

Apud Liuium unde hæc desumpta sunt, lege T. Ceci linum

De censoribus. Cap. XVII.

C*Vm ob multa & uaria bella, ciuilesq; seditiones, Romæ pluribus annis populs incensus mansisset,*

neq; esset lustrum aliquod de more conditum, ne q; diffiniri census posset, ne'ue consulibus cum multum bellorum imm=neret, id negotij operæpretium esset, mentio inita est à senatu, rem uidelicet operosam, & minime consularem proprio magistratu indigere, cui scribarum ministerium, custodiæq;, & tabularum cura, arbitrium, formulæq; censendæ subijcerentur. Tum duo censores creati sunt, Papyrius, & Sempronius, censuitq; habendo præfecti, ab eaq; recensores appellati, M. Gegnnio Macerino, & T. Quintio Capitolino consulibus. Institutumq; ut quinquennio is magistratus perduraret, quod tandem tempus ob censorum insolentiam immutatum est, ad annumq; redactum A Mamertio Æmilio dictatore, Iulio Virgilio, M. Appio consulibus. Mirum quippe dictu est quanto censuræ initium parua re cerum incremento ad auctum extiterit. Eò quippe peruenit, ut morum, disciplinæq; Ro. senatus, equitumq; regimen, decoris, dedecorisq; discrimen sub eius ditione magistratus, priuatorum ius, publicorumq; locorum uectigalia Pop. Ro. reposita essent in senatum allegare. Senatus principem describere, censum agere, lustrum condere, equos adimere. Quos autem putassent parum dignos, senatu amouere, ut fecisse fertur C. Fabritius, qui censor. P. Cornelium Ruffinum patritium uirum senatu amouit, quod decem pondo argenti facti, pro conuiuio apposuisset. M. autem Cato censor C. Flaminij fratrem senatu eiecit, quod exoratus à scorto, ut aliquem ex ijs, qui in uinculis erant (obtinebat enim proconsulari imperio Galliam securi percuteret, obtemperauit. Quid dicam, q̃ leuissimis de causis censoriam inurere notam consueuerunt? Nimis corpulentis militibus, un=

Censorum autoritas.

guente q; nitidũ, equũ ademptis ignominiaq́, notatis exercitu dimisere. Equiti Romano nimium corpulento, splendidoq́; equum strigosum, & uix hærentem pellem ossibus habenti, cum obequitantes urbem censores uenissent obuiam, percunctantibus, ut quid ipse tam ruber, & comptus, equus tam macilentus, & squallore obsitus esset. Hic eques Ro. quoniam, inquit, ipse me curo, equum uero Statius meus seruus. Visum est id parum reuerens responsum, atq; ob id ignominia à censoribus notatus est. Ciuem Rom. qui altius oscitauisset in auditorio censorum, ignominiæ nota affecerunt, Sed cum id reassem, non incontinentia, sed ualetudine factum esse, illico restituere. Cum celebrationi quorundã sponsaliorum interessent, uirum q; num uxorem ex animi sui sententia haberet, de more interrogassent, illeq; ex parentibus nõ autem ex animi sui sententia se habere responderit, euestigio labe ignominiæ conuulsus est. Magnopere enim ab eorum maiestate alienum esse rati sunt, quod in conspectu censoriæ seueritatis leuiculus homo adeo ridiculose fuisset cachinatus. Multa in hoc genere dici possem, sed omittenda sunt. Illud autem non est prætermittendum, quod altero ex censoribus morte subducto, alterum in demortui locum sufficii religio fuit, Itaq; reliquum abdicari se magistratu, ut duo de integro censores crearentur, institutum est. Id enim huic obseruationi causam dedit, quod eo anno, quo Galli Romam cœperunt, altero ex censoribus mortuo, alter quidem in demortui loco fuerit substitutus. Omen ergo uisum est, & pro lege perpetuo, ne id amplius fieret obseruatum est. censores uero cum prætérquam ex patribus creari aliquando nefas fuerit, id quoq; ut cætera immutatum est, atq; indifferenter fieri

cœptum. Illud etiam censoribus negocium datum est, ne in fœnore modus excederetur.

De triumuiris coloniæ deducendæ. Cap. XVIII.

ARicini, atq; ardeates cum de ambiguo agro sæpe bello certassent, multis inuicem cladibus fessi po. tandê Ro. ea de re iudicem constituere. Cum ergo utriusq; ciuitatis legati oratum causam uenissent, concilio populi à magistratibus dato, magna contentione actum est. Iamq; editis testibus cum tribus uocari, & populum inire suffragatum oporteret, consurgit. P. Scaptius de plebe, magno natu. Et si licet inquit, consules de repu. dicere, errare ego populum in hac causa non patiar. Sed cum quasi uanum, & delirum reijcerent consules, audiendumq; prorsus negarent, pergentem uociferare publicam causam prodi, per lictorem submouere iusserunt. Hic ille tribunos appellat, ad eos admissus tertium, & nonagesimum se annum agere inquit, eum agrum, de quo duo populi ambigant, tenere memoria fixum, neutrius populi, sed Coriolanorum fuisse, atq; eo se tempore militasse, captis Coriolanis, is ager iure belli po. Ro. factus esset, proinde se magnopere suadere po. ne inutili pudore causam suam damnaret. Mouit non tam hominis autoritas, quàm commoditas, usus q; agri, tantumq; tribunitia potestas ualuit ei, ut cum hac de re latum esset ad populum, lex de agro po. Ro. adiudicando promulgaretur. Id sanè factum maxime dehonestauit maiestatem populi Romani multumq; apud finitimas ciuitates infamiæ, dedecorisq; contraxit. Quamobrem, cum id ægre ferre patres, ac non multo post iudicium de Ardeatibus egregiæ pro auxilio illis aduersus Volscos allato meriti essent, cum tantum infamem iudicij notam, prorsus ex animis de=

Liuius hæc tradit sub fine lib. 3.

lere cuperent, senatusconsultum fecerunt, quoniam ciuitas ardeatum inconstinc tumultu ad paucos redacta uideretur, colonis eò praesidij causa aduersus Volscos scriberentur. Id cum latum ad populum esset, placuissetq́, multo plures Rutulos q̃ Romanos colonos ascribendos, priusquam is ager, qui infami iudicio interceptus erat, q̃ alterius agri gleba assignaretur, ut aliqui quam omnibus Rutulis eo tandem pacto Ardeates reuersus est. Triumuiros igitur deducendae coloniae creant. Agrippam Menenium, T. * Cluilium Siculum, & M. Ebutium Heluam, nec abnuerim hunc magistratum alias à maioribus Romanorum creari potuisse. Caeterum ab insigniori ratione, & ingenua Po. Ro. potestate exordiri non piguit. Pertinebat uero ad huius magistratus officium, ut & agros nouis colonis diuiderent, urbes designarent, aedificare uolentibus areas partirentur, ac in modum regionibus ciuitatem distinguerent, legibus magistratibus sisterent, & ad speciem optimi tabernaculi rempublicam effingerent.

*Cluiliũ Siculũ al. as.

De praetoribus. Cap. XIX.

CVm crebris ac diuturnis certaminibus, uicti tandem à plebe patres, ex consulibus alterum ex plebe creandum concessissent, id sibi uoluntate plebis pro aperto ad consulatum aditu arrogauere, ut unicus magistratus crearetur ex patribus, isq́; à praeessendo praetor appellaretur, qui tandẽ eo quod inter urbanos ius diceret urbanus appellatus est. Penes hunc uero magistratum adeo omnis publica priuatáq́; iuris potestas fuit, ut nouum ius condere, & uetera abrogare, facultas esset. Tantum uero postmodum aucta est praetoris autoritas, ut quod praetor ipse dixisset, ob ipsius ho=

Ius honorarium *norem ius honorarium uocaretur*. Praetori regia insignia, consularesq; fermè apparatus, lictores uero non amplius sex, sella curulis, & trabea, caeteraq; huiusmodi tradita sunt. Ac quamuis sex numero lictoribus uti concessum praetoribus esset, Paulo quidem Aemilio praetori in Iberiam contendenti (ut ait Plutarchus) duodecim adhibitos lictores comperi. Equis albis, trabea candida utebatur praetor. Niuei ad frena Quirites submnistrabant, ut ait Iuuenalis. Demum cum undiq; peregrinorum multitudo in urbem confluerit, neq; unus praetor turbae causarum sufficere posset, alter praetor creatus est,

Peregrinus praetor.

qui quoniam inter peregrinos cognoscebat, peregrinus appellatus est. Crescente uero imperio, tantum postmodum amplificatus est numerus, ut. 10. & octo praetores aliquando in urbe ius dicerent. Et quia magistratus uespertinis temporibus in publico esse inconueniens erat, quinq; uiri constituti sunt citra Tiberim. & ultra Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidē praetores quod prouinciae in ditionem uenerant, creati sunt, partim qui urbanis rebus, partim qui prouincialibus praeessent. Deīde Cornelius Sylla quaestiones publicas constituit, ueluti de falso, de parricidio, de sicarijs, ac praetores quatuor adiecit. Cius Iulius Caesar duos praetores, et duos aediles, qui frumento praeessent, & à Cerere Cereales, constituit. Ita duodecim praetores, sex aediles sunt creati. Deinde diuus Augustus sedecim praetores constituit. Post diuus Claudius duos adiecit praetores, qui de fideicommissis ius dicerent, ex quibus unum diuus

Diuus Tiberius.

Tiberius detraxit, & adiecit unum diuus Nerua, qui inter fiscum, & priuatos ius diceret. Ita. 10. & octo praetores in

ciuitate ius dicunt. Et hæc omnia quoties Romæ sunt magistratus, obseruantur, quoties autem proficiscuntur, unus relinquitur, qui ius dicat, isq; uocatur præfectus urbis, qui præfectus olim constituebatur. Postea uero alius Latinarũ feriarum introductus est, qui quotannis uacantibus cæteris magistratibus creari instituerit. Quibus omnibus cum plurimi ingruentiũ bellorũ usus exegissent, eorundem administrationes mãdari cõsueuere, excepto præfecto urbi, ĩ ciuitate remanẽte.

Præfectus urbis.

Latinarum feriarum præfectus.

De quinq; uiris mensariis. Cap. XX.

CVm improbitate fœneratorum, plebs Ro. magnitudine eris alieni penè obrutã esse uideretur, eiq; difficultati principes plebis succurrendum sæpe numero tentassent, inclinatis tandem ad concordiam omnium animis, qui tum consules erãt, funebrem quoq; rem, quod destinari in animis hominum uidebatur leuari aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam uerterũt. Quinq; ergo uiri creati sunt, quos à dispensatione pecuniæ, mensarios appellarunt, quod insigni æquitate, diligentiaq; meriti sunt, ut per oĩum annalium monumenta celebres nominibus essent, hi ergo fuerũt C. Duellius, P. Decimus, M. Papyrius. Q. Pompilius, T. Æmilius, qui rem porrò difficillimam tractantes, plerunq; parti utriq; semp graue m, cum alia moderatione, tum impẽdio magis publico quã iacturam sustinuerunt. Tarde enim oĩa, & impeditiora quod facultatibus ad ærariũ missis suppeterent, ære in foro posito dissoluerũt ut nõ modo sine iniuria, sed etiã sine querimonia partis utriusq;, exhausta uis ĩgens æris alieni sit.

Mensarij.

De triumuiris reipu. constituendæ. Cap. XXI.

SI triumuiratus reip. constituendæ originem quæris, ante ipsum quem Cæsar Augustus cum Antonio & M.

Lepido gessit, alter nullus apud Romanos prodiisse memoratur. Ego autem de eo ipso nusquam praeterea offendisse memini, utrum potestatibus annumerandum censuerim, haud satis scio. Quippe quod eas potestates, quas iniussu, praeterque senatus autoritatem quisque non dicata sortitus fuerit, sed per libidinem dominandi arripuerit, tyrannides potius, quàm potestates, seu magistratus, appellandos duxerim. Utcunque se res habeat, illud tamen animaduerti potest, Iulio Caesare in senatu ab ijs, qui cum Bruto, & Cassio erant, occiso, mox Antonium, cum studia omnia ad componendam rempublicam contulisse uideretur, principem ciuitatis euasisse. Confestim uero dominandi libidine, eiectum Ciceronem, Brutum, caeterosque qui factioni eius aduersabantur, urbe excedere coegisse. Octauiano autem qui testamento Caesaris haeres scriptus fuerat, ex Asia reuerso, Cicero, ac caeteri, qui eius factioni obtrectabantur, ad Octauiani potentiam confugerunt, ex quo factum est, ut Antonius urbe migrare adactus, hostis à senatu iudicaretur, ad quem opprimendum Hircius, & Pansa consules missi, Augustusque cum fascibus Antonium apud Mutinam adepti fuerunt, fugaueruntque. Desperatis ergo rebus, Antonius supplex ad M. Lepidum confugit, cuius potentia fretus, Octauianum, qui aeque animum ad dominationem intenderet, ad foedus, societatemque pellexit, illam uidelicet societatem, qua homicidijs in permutationem uenisse dicuntur. Inter quos ad caedem destinatos, Caesar Ciceronem pro L. Caesare auunculo Marci Antonij, eidem concessit. Igitur tyrannidem praetextu pio magistratus palliare per gentes, sese Triumuiros reipub. constituendae appellauere, quorum nutu, & auspicio omnis respub. regeretur. Caete

Antonij tyrannis.

rum eorum animos quorsum inclinarent, mox ipse euentus rerum ostendit, omnes diuinas, humanasq; res commiscens. Omnibus enim intra se opibus consumptis, ad extremum unus Cęsar potitus est, qui & ipse omnibus cæteris superstes, ipsum de quo loquor, triumuiratum annos circiter decem, (ut Suetonius Tranquillus refert) obtinuit.

De prefecto pretorio. Cap. XXII.

Quales apud reges tribuni Celerum equitum, siue apud dictatores magistri equitum, tales demum fuere prefecti pretorio apud Cęsares. Nam cum secundas post Cæsarem partes gererent, præessentq; disciplinæ publicæ emendandę. adeo à paruis orta principijs creuit autoritas, ut cum aliquo tempore à prefectis pretorijs prouocare liceret, extarentq; exempla maiorum, quo pacto ab ijs prouocassent, lecta postmodũ principis sententia, à prefecto prætorio prouocatio sublata est. Credidit enĩ princeps eos qui ob singularẽ industriã, fide illorũ, atq; integritate explorata, ad huius potestatis amplitudinẽ adhiberẽtur nõ aliter pro sapiẽtia, ac splẽdore dignitatis suę, q̃ eundẽ fore iudicaturos. Alio etiam priuilegio huiusmodi potestas subnixa est, ne ab eorũ sententijs minores ętate (ut ab aliorum magistratuum) restitui possent.

Transcripta ex pan dectis de off. præf. præt.

De quibusdã minoribus magistratuũ speciebus. Ca. XXIII.

Alteram magistratus speciem in urbe Roma, ius aliquando dixisse reperi. Nam cum bellorum munera cæteris magistratibus non sufficientibus ad prætorem deferrentur, quorum munus administratio iuris præcipuum fuit, creati 10. uiri sunt qui ius in urbe dicerent, pretorum q; partes eo tempore gererent, litium iudicandarum appellati. Eo tempore quatuor uiri creati dicuntur, qui uiarum curam

Quatuor uiri.

Tres uiri.

agerent. Ac tres monetales auri, argentiq; flatores, quorum esset, diligentia numismata, auro, argentoq; fabricari.

De præfecto urbis & uigilum. Cap. XXIIII.

Diuus Augustus salutem publicam nullius alterius, q̃ suæ diligentiæ congruere existimans, coercendorum incendiorum causa, septem cohortes opportunis urbis locis disposuit, ita ut binas urbis regiones unaquæq; cohors præsidio tutaretur, tribunis, & super omnes clarissimo uiro præfecto uigilum præpositis. Et licet apud ueteres Ro. triumuiris nocturnis, ædilibus, tribunisq; id negocij quandoq; esset assignatum, pluribus eodem die exortis incendijs, quibus accurrere, satisq; facere non posse eos appareret, creare præfectum uigilum Aug. Cæsar in animum induxit. De incensoribus ergo, effractoribus, furibus, raptoribus apud præfectum uigilum cognitio est, nisi si quæ tam atrox, tam famosa persona sit, ut ad præfectum urbi remittenda uideatur. Et quoniam incendia plerunq; culpa exoriuntur inhabitantium, aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut seuera obiurgatione cominatur, fustium castigationem remittit. Cum effracturæ in horreis (ut plerunq; fit) insulisq;, ubi preciosarum rerum suarum partes, patres familiarũ seruant, apparuerint. Si quando cella, uel armarium effringatur, effractorum sæpe, nonnunquam etiam custodum quæstiones apud hunc magistratum exercentur. Et ita diuus* Augustus Erithio claro præfecto rescripsit. Ait enim, effractis horreis de ea re ad illum ipsum pertinere. Sciendum autem præfectum uigilũ ad plurimam noctem uigilare oportere, coerrareq; calcatũ cum armis, et dolabris, curamq; omnes inquilinos agere admonendi, ne per colonorum negligentiam, incendiorum ca

* Antoni us alias.

sus exoriantur. Quinetiam inquilinus ut quisq; aquam in cœnaculo habeat, qua igneo terrore ingruente, præsto occurrere posse censeatur. Aduersus capsarios autem q mercede seruanda in balneis uestimenta suscipiunt, iudex quoq; constitutus est, ut si quid in seruandis uestimentis admissum fuerit, ipse idem de quo loquor, magistratus questionem exercebit.

De duumuiris classis restituendæ, & quibusdam paruis magistratibus. Cap. XXV.

D*Vumuiros classi restituendæ, utpote haud magni momenti magistratum, omissurus uidebar, nisi quod* Li*uio placet minime prætereundū uisum.* Anno *enim quo* Ap*pius* Claudius, *is cui postea* Cæco *cognomentum fuit, censuram gessit.* M. Valerio, & P. Decio *consulibus duo imperia, ut ait* Liuius, *dari per populum cœpta sunt, utraq; ad remp. pertinentia, unum ut tribuni militum seni deni in quatuor legiones crearentur, quæ ante perq̄ paucis populi suffragio relictis, consulum & dictatorum fuerant beneficia.* Tulere *eam rogationem tribuni plebæi* L. Atilius, & C. Martius. Alte*rum imperium fuit, ut duumuiros classis ornandæ, reficiendæq; causa idem populus iuberet.* Tulit *hoc plebiscitum* M. Decius *tribunus ple.* Haud *multo tempore post huiusmodi rogationes, triumuiri nocturni creati sunt, quibus (ut existimatione deducor) ut difficili bellorum, & ciuilium seditionum tempore, muris, custodiæq; per milites stationarios mitterentur.* Id *etiam eorum curæ iniunctum est, ut & nocturnas seditiones à ciuibus arcerent, & quies urbi cōseruaretur.* Huius *sanè partes magistratus, in officium præfecti uigilum demū traductæ sunt.* Enimuero *horum magistratuum nomina rem fermè ipsam, cui adpicti essent, facile ostendunt.* Neq; Liui-

us ipse rei autor, hac in re amplius uerborum facit, apud alios uero nulla prorsus mentio fit.

De procuratore Cæsaris. Cap. XXVI.

VLtimum est, ut de procuratore Cæsaris (is enim est inter Cæsarem, et Ro. populum constitutus iudex) pauca uideamus. Quanquam principalem celsitudinem, à qua legum, senatusconsultorũ, magistratuumque; oĩum origo manat, moribus introductum sit, legum imperio, cui præest, non esse sup positum. Cæterum quoniam maiorem se, à quo ius inter priuatum ac remp. decernatur, impossibile inuentu sit, ipsumque; principem in propria causa iudicare, haud sanè æquum esse uideatur, magistratum creari placuit, cui inter se, priuatasque; personas, competens quidem esset iurisditio, qui sane est appellatus procurator Cæsaris. Huic magistratui principalis totius rei licentia commissa est, ita ut quicquid ab eo negotiorum imperialium gestum est, perinde habeatur ratum, ac si ab ipso Cæsare fuerit pertractatum. Sed si rem eius quasi propriam procurator tradat, non putant dominium transferre. Tunc uero transfert, tum negocium gerens Cæsaris, ipsius consensu tradit. Denique si donationis, uenditionis, transactionis causa quid agat, nihil agitur. Non enim alienare rem Cæsaris, sed diligenter negotia Cæsaris obire, procuratori Cæsaris iniunctum est. Id uero in primis procuratori huic de quo agimus, adscriptum est, quod seruum Cæsaris hæredem institum, adire hæreditatem iubet, & ea hæreditas imperatori acquiritur. Quin si Cæsar ipse hæres instituatur, si se procurator opulentæ hæreditati misceat, hæredem Cæsarem facit. Quod si ea bona, ex quibus princeps institutus est, soluẽdo non sunt, consulendum erit imperatori, ne quid perinde

detrimenti patiatur. Hæredis enim instituti in adeundis, repudiandis'ue hæreditatibus, congruo tempore explorari uoluntas debuit. Deportandi huic magistratui facultas permissa non est. Sed de procuratore Cæsaris, cæterisq; omnibus Romanis potestatibus, quæ à principio urbis conditæ, usq; ad Augusti Cæsaris tempora factę, tractatæq; sunt, satis ad plenum diximus. Præsidis nomen generale est, eo quod & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sint, pręsides appellantur.

Studioso Lectori.

DVm hæc excriberemus, cum alia ad manum erant exemplaria, tum illud etiam, quod à Io. Camerte uiro doctissimo concordantijs (ut uocant) historiarum ornatum est. Eas, quod laboré studiosorũ apprime leuare uiderentur, adscribendas hic curauimus, certi fore, ut & candidus quisq; lector operam nostrá boni consuleret, & Camertem debita p nos fraudatum esse gratia nemo cauillaretur. Bene uale.

In caput. 1. de sacerd. Ro.

Sumpta omnia ex secundo fastorum Ouidij. ibi. Tertia post. Iustinus lib. 43. Liuius lib. 1. Plutarchus problema. 67. Val. Max. ti. 1. 2. ca. 18. Plura Torcel. in dictione lycæũ.

In caput. 2.

Diony. Halicar. lib. 1. Vir. 8. Æne. uersu. 201. Ouidius. 1. fasto. ibi. Ecce boues. Iusti. lib. 43. Diodo. Siculus lib. 5. Liuius lib. 1. Val. Max. in. 1. ca. 1. Plinius iunior capite. 34 Varro lib. 1. de lingua Latina.

In caput. 3.

Ex Aulo Gel. ca. 7. 5. Macrobius. 1. Satur. Plutar. proble. 33. Lactantius, cap. 20. primi. Varro lib. 2. de lingua

latina. Plini. cap. 2. 18. historiæ naturalis. Eius festa quæ floralia dicuntur, 6. Nonas May celebrantur, ut. 5. fastorum scribit Ouidius.

In caput. 4.

Ex Cic. 1. de diui. Diony. lib. 2. Liui. lib. 1. Oui. circa fi. 4. Fast. Huc faciunt quæ scribit Stat. 3. Thebaid. ibi: Diffi ciles populi. Plutar. problema. 71. 72. 77. 93. 99. Vale. Max. in principio secundi.

In caput. 5.

Sumpta ex Gellio omnia cap. 15. lib. 10. Plut. prob. 42. & 48. Diony. lib. 2. Liui. lib. 1. plura de his. Var. lib. primo de lingua latina.

In caput. 6.

Diony. lib. 2. Gell. cap. 12. primi. Plura Oui. 6. fast. ibi: Vesta faue. Lucre. 2. de rerum natura, uersu, 603. Quare magna &c. Au. cap. 194. ciui. Serui. 11. Æne. ibi: Finiti mos &c. docet ubi uiuæ sepeliebantur. Plu. prob. 96. ponit huius consuetudinis causam.

In caput. 7.

Sumpta ex. 2. Diony. & primo Liuij. Seruio. 8. Æne. Ouidio. 3. fast. ibi: Quis nisi. lege Acronem. 36. & 37. Primi Carmi. Plura plutar. in uita Numæ. Vale. titulo primo primi. cap. 2.

In caput. 8.

Vltra ea quæ scribit Liuius in primo, & Diony. in secundo lege apud Plutarch. in uita Numæ.

In caput. 9.

Ex Plut. proble. 61, Gell. cap. 4. 16. Diony. lib. 2. Ser. 9 Æn. ibi: Principium. Li. ferè ad uerbum scribit hæc omnia.

In caput

In caput 10.

Hęc & plura scribit Liui.lib. 1.Ser.circa princip. 9.Æn. scribit patrem patratum fuisse principem fœcialium.lege Gellium cap.4.lib.16.Plaut.Proble.62.

In caput 11.

Ex Liuio in principio secundi.Plura Dio in prin. 5.

In caput 12.

Sumpta ex Liui.lib. 9.3.Decadis. Syllius in princi. 17. plura Ouid.4.Fast.multa ad hoc facientia scripsi in annotationibus Solini. cap.7. De causa sacerdotij Spado. Lege Nasonem.4. Fast.ibi: Phryx puer. Aug. cap.15.7. Ciu. dei.plura notaui in commen. Claudiani secundo in Eutrop. ibi: Labentem patriam.

In caput 13.

Duumuiri sacrorum à Tarquinio Superbo creati sunt, ut lib.4.Dion.Gell.autē cap.19.primi,ait ad libros.3. Sibyllinos, quasi ad oraculum quindecimuiri adeunt, cum dij immortales publicæ consulendi sunt.de dedicatione ædis Cast.à postibu.lege quæ scribunt Anto.& Marsus in fine 1.Fasto.

In caput 14.

Cic.3. de oratore dicit tres uiros Epulones à ueteribus pontificibus institutos propter sacrificiorum multitudinem, de horum epulis scribit Val.in princ.2. & Aug.3. de Ciui. sint ne uera quæ Sypontinus de his asseruit.

In caput primum de magistratibus.

Ex Dion.lib.2.Liui.lib.1.De senatoribus extat ti.9.primi digestorum.plura Plutar.in uita Romuli.

In caput 2.

Dion.lib.2.Liuius lib.1.Plut.in uita Romuli. Quidam

neque esset lustrum aliquod de more conditum, neq; diffiniri census posset, ne'ue consulibus cum multum bellorum inm = neret, id negotij operæpretium esset, mentio inita est à senatu, rem uidelicet operosam, & minime consularem proprio magistratu indigere, cui scribarum ministerium, custodiæq;, & tabularum cura, arbitrium, formulæq; censendæ subijcerentur. Tum duo censores creati sunt, Papyrius, & Sempronius, censuitq; habendo præfecti, ab eaq; recensores appellati, M. Gegamio Macerino, & T. Quintio Capitolino consulibus. Institutumq; ut quinquennio is magistratus perduraret, quod tandem tempus ob censorum insolentiam immutatum est, ad annuumq; redactum A Mamertio Æmilio dictatore, Iulio Virgilio, M. Appio consulibus. Mirum quippe dictu est quanto censuræ initium parua re orsum incremento ad auctum extiterit. Eò quippe peruenit, ut morum, disciplinæq; Ro. senatus, equitumq; regimen, decoris, dedecorisq; discrimen sub eius ditione magistratus, priuatorum ius, publicorumq; locorum uectigalia Pop. Ro. reposita essent in senatum allegare. Senatus principem describere, censum agere, lustrum condere, equos adimere. Quos autem putassent parum dignos, senatu amouere, ut fecisse fertur C. Fabritius, qui censor. P. Cornelium Ruffinum patritium uirum senatu amouit, quod decem pondo argenti facti pro conuiuio apposuisset. M. autem Cato censor C. Flaminij fratrem senatu eiecit, quod exoratus à scorto, ut aliquem ex ijs, qui in uinculis erant (obtinebat enim proconsulari imperio Galliam) securi percuteret, obtemperauit. Quid dicam, quàm leuissimis de causis censoriam inurere notam consueuerunt? Nimis corpulentis militibus, un-

Censorum autoritas.

guente q; nitidis, equu ademptis ignominiaq; notatis exercitu dimisere. Equiti Romano *nimium compto, splendidoq; equum strigosum, & uix hærentem pellem ossibus habenti, cum obequitantes urbem censores uenissent obuiam, percunctantibus, ut quid ipse tam ruber, & comptus, equus tam macilentus, & squallore obsitus esset.* Hic eques Ro. *quoniam, inquit, ipse me curo, equum uero Statius meus seruus.* V*isum est id parum reuerens responsum, atq; ob id ignominia à censoribus notatus est.* Ciuem Rom. *qui altius oscitauisset in auditorio censorum, ignominiæ nota affecerunt,* Sed *cum id reascissent, non incontinentia, sed ualetudine factum esse, illico restituere.* Cum *celebrationi quorundā sponsaliorum interessent, uirum q; num uxorem ex animi sui sententia haberet, de more interrogassent, illeq; ex parentibus nō autem ex animi sui sententia se habere responderit, euestigio labe ignominiæ conuulsus est.* Magnopere *enim ab eorum maiestate alienum esse rati sunt, quod in conspectu censoriæ seueritatis leuiculus homo adeo ridicule finxisset cachinatus.* Multa *in hoc genere dici possem, sed omittenda sunt.* Illud *autem non est prætermittendum, quod altero ex censoribus morte subducto, alterum in demortui locum suffici religio fuit,* Itaq; *reliquum abdicari se magistratu, ut duo de integro censores crearentur, institutum est.* Id *enim huic obseruationi causam dedit, quod eo anno, quo* Galli Romam *ceperunt, altero ex censoribus mortuo, alter quidem in demortui loco fuerit substitutus.* O*men ergo uisum est, & pro lege perpetuo, ne id amplius fieret obseruatum est. censores uero cum prætterquam ex patribus creari aliquando nefas fuerit, id quoq; ut cætera immutatum est, atq; indifferenter fieri*

cœptum. Illud etiam censoribus negocium datum est, ne in fœnore modus excederetur.

De triumuiris coloniæ deducendæ. Cap. XVIII.

ARicini, atque ardeates cum de ambiguo agro sæpe bello certassent, multis inuicem cladibus fessi po. tandē Ro. ea de re iudicem constituere. Cum ergo utriusq; ciuitatis legati oratum causam uenissent, concilio populi à magistratibus dato, magna contentione actum est. Iamq; editis testibus cum tribus uocari, & populum inire suffragium oporteret, consurgit. P. Scaptius de plebe, magno natu. Et si licet inquit, consules de repu. dicere, errare ego populum in hac causa non patiar. Sed cum quasi uanum, & delirum reijcerent consules, audiendumq; prorsus negarent, pergentem uociferare publicam causam prodi, per lictorem submouere iusserunt. Hic ille tribunos appellat, ad eos admissus tertium, & nonagesimum se annum agere inquit, eum agrum, de quo duo populi ambigant, tenere memoria fixum, neutrius populi, sed Coriolanorum fuisse, atq; eo se tempore militasse, captis Coriolanis, is ager iure belli po. Ro. factus esset, proinde se magnopere suadere po. ne inutili pudore causam suam damnaret. Mouit non tam hominis autoritas, quàm commoditas, usus q; agri, tantumq; tribunitia potestas ualuit ei, ut cum hac de re latum esset ad populum, lex de agro po. Ro. adiudicando promulgaretur. Id sanè factum maxime dehonestauit maiestatem populi Romani multumq; apud finitimas ciuitates infamiæ, dedecorisq; contraxit. Quamobrem, cum id ægre ferre patres, ac non multo post iudicium de Ardeatibus egregiæ pro auxilio illis aduersus Volscos allato meriti essent; cum tantum infamem iudicij notam, prorsus ex animis de-

Liuius hæc tradit sub finem lib. 3.

lere cuperent, senatusconsultum fecerunt, quoniam ciuitas ardeatum inde sine tumultu ad paucos redacta uideretur, colonis eò præsidij causa aduersus Volscos scriberentur. Id cum latum ad populum esset, placuissetq; multo plures Rutulos q̃ Romanos colonos ascribendos, priusquam is ager, qui infami iudicio interceptus erat, q̃ alterius agri gleba assignaretur, ut aliqui quam omnibus Rutulis eo tandem pacto Ardeates reuersus est. Triumuiros igitur deducendæ coloniæ creant. Agrippam Menenium, T. *Ciuilium Suculum, & M. Ebutium Heluam, nec ab re erim hunc magistratum alias à maioribus Romanorum creari potuisse. Cæterum ab insigniori ratione, & ingenita Po. Ro. potestate exordiri non piguit. Pertinebat uero ad huius magistratus officium, ut & agros nouis colonis diuiderent, urbes designarent, ædificare uolentibus areas partirentur, cum modis regionibus ciuitatem distinguerent, legibus magistratibus sisterent, & ad speciem optimi tabernaculi rempublicam effingerent.

*Cluiliũ Siculũ al. as.

De prætoribus. Cap. XIX.

CVm crebris ac diuturnis certaminibus, uicti tandem à plebe patres, ex consulibus alterum ex plebe creandum concessissent, id sibi uoluntate plebis pro aperto ad consulatum aditu arrogauere, ut unicus magistratus crearetur ex patribus, isq; à præessendo prætor appellaretur, qui tandē eo quod inter urbanos ius diceret urbanus appellatus est. Penes hunc uero magistratum adeo omnis publicæ priuatiq; iuris potestas fuit, ut nouum ius condere, & uetera abrogare, facultas esset. Tantum uero postmodum aucta est prætorum autoritas, ut quod prætor ipse dixisset, ob ipsius ho=

Ius honorarium. norem ius honorarium uocaretur. Prætori regia insignia, consularesq; fermè apparatus, lictores uero non amplius sex, sella curulis, & trabea, cæteraq; huiusmodi tradita sunt. Ac quauis sex numero lictoribus uti concessum prætoribus esset, Paulo quidem Æmilio prætori in Iberiam contendenti (ut ait Plutarchus) duodecim adhibitos lictores comperi. Equis albis, trabea candida utebatur prætor. Niuei ad frena Quirites submnistrabant, ut ait Iuuenalis. Demum cum undiq; peregrinorum multitudo in urbem conflueret, neq; unus prætor turbæ causarum sufficere posset, alter prætor creatus est, Peregrinus prætor. qui quoniam inter peregrinos cognoscebat, peregrinus appellatus est. Crescente uero imperio, tantum postmodum amplificatus est numerus, ut. 10. & octo prætores aliquando in urbe ius dicerent. Et quia magistratus uespertinis temporibus in publico esse inconueniens erat, quinq; uiri constituti sunt citra Tiberim & ultra Tiberim, qui possint pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidē prætores quod prouinciæ in ditionem uenerant, creati sunt, partim qui urbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deīde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit, ueluti de falso, de parricidio, de sicarijs, ac prætores quatuor adiecit. Cius Iulius Cæsar duos prætores, et duos ædiles, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales, constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Deinde diuus Augustus sedecim prætores constituit. Post diuus Claudius duos adiecit prætores, qui de fideicommissis ius dicerent, ex quibus unum diuus Diuus Tiberius. Tiberius detraxit, & adiecit unum diuus Nerua, qui inter fiscum, & priuatos ius diceret. Ita. 10. & octo prætores in

ciuitate ius dicant. Et hæc omnia quoties Romæ sunt magistratus, obseruantur, quoties autem proficiscuntur, unus relinquitur, qui ius dicat, isq; uocatur præfectus urbis, qui præfectus olim constituebatur. Postea uero alius Latinarũ feriarum introductus est, qui quotannis uacantibus cæteris magistratibus creari instituerit. Quibus omnibus cum plurimi ingruentiũ bellorũ usus exegissent, eorundem administrationes mãdari cõsueuere, excepto præfecto urbi, ĩ ciuitate remanẽte. Præfectus urbis. Latinarum feriarum præfectus.

De quinq; uiris mensarijs. Cap. XX.

CVm improbitate fœneratorum, plebs Ro. magnitudine æris alieni penè obruta esse uideretur, eiq; difficultati principes plebis succurrendum sæpe numero tentassent, inclinatis tandem ad concordiam omnium animis, qui tum consules erãt, funebrem quoq; rem, quod destinari in animis hominum uidebatur leuari aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam uerterũt. Quinq; ergo uiri creati sunt, quos à dispensatione pecuniæ, mensarios appellarunt, quod insigni æquitate, diligentiaq; meriti sunt, ut per oĩum annalium monumenta celebres nominibus essent, hi ergo fuerũt C. Duellius, P. Decimus, M. Papyrius. Q. Pompilius, T. Æmilius, qui rem porrò difficillimam tractantes, plerunq; parti utriq; semp grauem, cum alia moderatione, tum impẽdio magis publico quã iacturam sustinuerunt. Tarde enim oĩa, & impeditiora quod facultatibus ad ærariũ missis supperterent, ære in foro posito dissoluerũt ut nõ modo sine iniuria, sed etiã sine querimonia partis utriusq;, exhausta uis ĩgẽs æris alieni sit. Mensarij.

De triumuiris reipu. constituendæ. Cap. XXI.

SI triumuiratus reip. constituendæ originem quæris, ante ipsum quem Cæsar Augustus cum Antonio & M.

Lepido gessit, alter nullus apud Romanos prodiisse memoratur. Ego autem de eo ipso nusquam praeterea offendisse memini, utrum potestatibus annumerandum censuerim, haud satis scio. Quippe quod eas potestates, quas iniussu, praeterq; senatus autoritatem quisq; non dicatu sortitus fuerit, sed per libidinem dominandi arripuerit, tyrannides potius, quàm potestates, seu magistratus, appellandos duxerim. Vtcunq; se res habeat, illud facile animaduerti potest, Iulio Caesare in senatu ab ijs, qui cum Bruto, & Cassio erant, occiso, mox Antonium, cum studia omnia ad componendam rempublicam

Antonij tyrannis.

contulisse uideretur, principem ciuitatis euasisse. Confestim uero dominandi libidine, eiectum Ciceronem, Brutum, caeterosq; qui factioni eius aduersabantur, urbe excedere coegisse. Octauiano autem qui testamento Caesaris haeres scriptus fuerat, ex Asia reuerso, Cicero, ac caeteri, qui eius factioni obtrectabantur, ad Octauiani potentiam confugerunt, ex quo factum est, ut Antonius urbe migrare adactus, hostis à senatu iudicaretur, ad quem opprimendum Hircius, & Pansa consules missi, Augustusq; cum fascibus Antonium apud Mutinam adepti fuerunt, fugaueruntq;. Desperatis ergo rebus, Antonius supplex ad M. Lepidum confugit, cuius potentia fretus, Octauianum, qui aeque animum ad dominationem intenderet, ad foedus, societatemq; pellexit, illam uidelicet societatem, qua homicidijs in permutationem uenisse dicuntur. Inter quos ad caedem destinatos, Caesar Ciceronem pro L. Caesare auunculo Marci Antonij, eidem concessit. Igitur tyrannidem praetextu pio magistratus palliare per gentes, sese Triumuiros reipub. constituendae appellauere, quorum nutui, & auspicio omnis respub. regeretur. Caete

rum eorum animos quorsum inclinarent, mox ipse euentus rerum ostendit, omnes diuinas, humanasq; res commiscens. Omnibus enim intra se opibus consumptis, ad extremum unus Cesar potitus est, qui & ipse omnibus cæteris superstes, ipsum de quo loquor, triumuiratum annos circiter decem, (ut Suetonius Tranquillus refert) obtinuit.

De prefecto pretorio. Cap. XXII.

Quales apud reges tribuni Celerum equitum, siue apud dictatores magistri equitum, tales demum fue re prefecti pretorio apud Cesares. Nam cum secundas post Cæsarem partes gestarent, præessentq; disciplinæ publicæ emendandę. adeo à paruis orta principijs creuit auctoritas, ut cum aliquo tempore à prefectis pretorijs prouocare liceret, extarentq; exempla maiorum, quo pacto ab ijs prouocassent, lecta postmodū principis sententia, à prefecto prætorio prouocatio sublata est. Credidit enī princeps eos qui ob singularē industriā, fide illorū, atq; integritate explorata, ad huius potestatis amplitudinē adhiberētur nō aliter pro sapiētia, ac splēdore dignitatis suę, q̄ eundē fore iudicaturos. Alio etiam priuilegio huiusmodi potestas subnixa est, ne ab eorū sententijs minores ętate (ut ab aliorum magistratuum) restitui possent.

Transcripta ex pan dectis de off. præf. præt.

De quibusdā minoribus magistratuū speciebus. Ca. XXIII.

Alteram magistratus speciem in urbe Roma, ius aliquando dixisse reperi. Nam cum bellorum munera cæteris magistratibus non sufficientibus ad prætorem deferrentur, quorum munus administratio iuris præcipuum fuit, creati 10. uiri sunt qui ius in urbe dicerent, pretorumq; partes eo tempore gererent, litium iudicandarum appellati. Eo tempore quatuor uiri creati dicuntur, qui uiarum curam

Quatuor uiri.

Tres uiri.

agerent. Ac tres monetales auri, argentiq; flatores, quorum esset, diligentia numismata, auro, argentoq; fabricari.

De præfecto urbis & uigilum. Cap. XXIIII.

DIuus Augustus salutem publicam nullius alterius, q̃ suæ diligentiæ congruere existimans, coercendorum incendiorum causa, septem cohortes opportunis urbis locis disposuit, ita ut binas urbis regiones unaquæq; cohors præsidio tutaretur, tribunis, & super omnes clarissimo uiro præfecto uigilum præpositis. Et licet apud ueteres Ro. triumuiris nocturnis, ædilibus, tribunisq; id negocij quandoq; esset assignatum, pluribus eodem die exortis incendijs, quibus accurrere, satisq; facere non posse eos appareret, creare præfectum uigilum Aug. Cæsar in animum induxit. De incensoribus ergo, effractoribus, furibus, raptoribus apud præfectum uigilum cognitio est, nisi si quæ tam atrox, tam famosa persona sit, ut ad præfectum urbi remittenda uideatur. Et quoniam incendia plerunq; culpa exoriuntur inhabitantium, aut fustibus castigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut seuera obiurgatione cominatur, fustium castigationem remittit. Cum effracturæ in horreis (ut Plerunq; fit) insulisq;, ubi preciosarum rerum suarum partes, patres famuliarũ seruant, apparuerint. Si quando cella, uel armarium effringatur, effractorum sæpe, nonnũquam etiam custodum quæstiones apud hunc magistratum exercentur. Et ita diuus * Augustus Erithio claro præfecto rescripsit. Ait enim, effractis horreis de ea re ad illum ipsum pertinere. Sciendum autem præfectum uigilũ ad plurimam noctem uigilare oportere, coerrareq; calcatũ cum armis, et dolabris, curamq; omnes inquilinos agere admonendi, ne per colonorum negligentiam, incendiorum ca

* Antoni us alias.

sus exoriantur. Quinetiam inquilinus ut quisq; aquam in cœnaculo habeat, qua igneo terrore ingruente, præsto occurrere posse censeatur. Aduersus capsarios autem q mercede seruanda in balneis uestimenta suscipiunt, iudex quoq; constitutus est, ut si quid in seruandis uestimentis admissum fuerit, ipse idem de quo loquor, magistratus quæstionem exercebit.

De duumuiris classis restituendæ, & quibusdam paruis magistratibus. Cap. XXV.

DVumuiros classi restituendæ, utpote haud magni momenti magistratum, omissurus uidebar, nisi quod Liuio placet minime prætereundũ uisum. Anno enim quo Appius Claudius, is cui postea Cæco cognomentum fuit, censuram gessit. M. Valerio, & P. Decio consulibus duo imperia, ut ait Liuius, dari per populum cœpta sunt, utraq; ad remp. pertinentia, unum ut tribuni militum seni deni in quatuor legiones crearentur, quæ ante perq̃ paucis populi suffragio relictis, consulum & dictatorum fuerant beneficia. Tulere eam rogationem tribuni plebæi L. Attilius, & C. Martius. Alterum imperium fuit, ut duumuiros classis ornandæ, reficiendæq; causa idem populus iuberet. Tulit hoc plebiscitum M. Decius tribunus ple. Haud multo tempore post huiusmodi rogationes, triumuiri nocturni creati sunt, quibus (ut existimatione deducor) ut difficili bellorum, & ciuilium seditionum tempore, muris, custodiæq; per milites stationarios mitterentur. Id etiam eorum curæ iniunctum est, ut & nocturnas seditiones à ciuibus arcerent, & quies urbi cõseruaretur. Huius sanè partes magistratus, in officium præfecti uigilum demũ traductæ sunt. Enimuero horum magistratuum nomina rem fermè ipsam, cui adpicti essent, facile ostendunt. Neq; Liui-

us ipse rei autor, hac in re amplius uerborum facit, apud alios uero nulla prorsus mentio fit.

De procuratore Cæsaris. Cap. XXVI.

VLtimum est, ut de procuratore Cæsaris (is enim est inter Cæsarem, et Ro. populum constitutus iudex) paucas uideamus. Quanquam principalem celsitudinem, à qua legum, senatusconsultorũ, magistratuumq; oĩum origo manat, moribus introductum sit, legum imperio, cui præest, non esse suppositam. Cæterum quoniam maiorem se, à quo ius inter priuatum ac remp. decernatur, impossibile inuentu sit, ipsumq; principem in propria causa iudicare, haud sanè æquum esse uideatur, magistratum creari placuit, cui inter se, priuatasq; personas, competens quidem esset iurisditio, qui sane est appellatus procurator Cæsaris. Huic magistratui principalis totius rei licentia commissa est, ita ut quicquid ab eo negotiorum imperialium gestum est, perinde habeatur ratum, ac si ab ipso Cęsare fuerit pertractatum. Sed si rem eius quasi propriam procurator tradat, non putant dominium transferre. Tunc uero transfert, tum negocium gerens Cęsaris, ipsius consensu tradit. Demumq; si donationis, uenditionis, transactionis causa quid agit, nihil agitur. Non enim alienare rem Cæsaris, sed diligenter negotia Cæsaris obire, procuratori Cæsaris iniunctum est. Id uero in primis procuratori huic de quo agimus, adscriptum est, quod seruum Cæsaris hæredem institutum, adire hæreditatem iubet, & ea hæreditas imperatori acquiritur. Quin si Cæsar ipse hęres instituatur, si se procurator opulentæ hæreditati misceat, hæredem Cæsarem facit. Quod si ea bona, ex quibus princeps institutus est, soluẽdo non sunt, consulendum erit imperatori, ne quid perinde

detrimenti patiatur. Hæredis enim instituti in adeundis, repudiandis've hæreditatibus, congruo tempore explorari uoluntas debuit. Deportandi huic magistratui facultas permissa non est. Sed de procuratore Cæsaris, cæterisq; omnibus Romanis potestatibus, quæ à principio urbis conditæ, usq; ad Augusti Cæsaris tempora factę, tractatæq; sunt, satis ad plenum diximus. Præsidis nomen generale est, eo quod & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sint, pręsides appellantur.

Studioso Lectori.

DVm hæc excriberemus, cum alia ad manum erant exemplaria, tum illud etiam, quod à Io. Camerte uiro doctissimo concordantijs (ut uocant) historiarum ornatum est. Eas, quod laborē studiosorū apprime leuare uiderentur, adscribendas hic curauimus, certi fore, ut & candidus quisq; lector operam nostrā boni consuleret, & Camertem debita p nos fraudatum esse gratia nemo cauillaretur. Bene uale.

In caput. 1. de sacerd. Ro.

Sumpta omnia ex secundo fastorum Ouidij. ibi. Tertia post. Iustinus lib. 43. Liuius lib. 1. Plutarchus problema. 87. Val. Max. ti. 1. 2. ca. 18. Plura Tortel. in dictione lycæū.

In caput. 2.

Diony. Halicar. lib. 1. Vir. 8. Æne. uersu. 201. Ouidius. 1. fasto. ibi. Ecce boues. Iusti. lib. 43. Diodo. Siculus lib. 5. Liuius lib. 1. Val. Max. in. 1. ca. 1. Plinius iunior capite. 34 Varro lib. 1. de lingua Latina.

In caput. 3.

Ex Aulo Gel. ca. 7. 5. Macrobius. 1. Satur. Plutar. proble. 33. Lactantius, cap. 20. primi. Varro lib. 2. de lingua

latina. Plini.*cap*.2. 18.*historiæ naturalis*. Eius *festa quæ floralia dicuntur*.6. Nonas May *celebrantur*,*ut*.5.*fastorum scribit* Ouidius.

In *caput*.4.

Ex Cic.1.*de diui*.Diony.*lib*.2.Liui.*lib*.1.Oui.*circa fi*. 4. Fast.*Huc faciunt quæ scribit* Stat.3.Thebaid.*ibi*: Diffi*ciles populi*. Plutar.*problema*.71.72.77.93.99. Vale. Max.*in principio secundi*.

In *caput*.5.

Sumpta ex Gellio *omnia cap*.15.*lib*.10.Plut.*prob*.42. & .48.Diony.*lib*.2.Liui.*lib*.1.*plura de his*. Var.*lib*. *primo de lingua latina*.

In *caput*.6.

Diony.*lib*.2.Gell.*cap*.12.*primi*.Plura Oui.6.*fast*. *ibi*: V*esta faue*.Lucre.2. *de rerum natura*,*uersu*,603. Q*uare magna &c*. Au.*cap*.194.*ciui*.Serui.11.Æne.*ibi*: Finiti*mos &c.docet ubi uiuæ sepeliebantur*. Plu.*prob*.96.*ponit huius consuetudinis causam*.

In *caput*. 7.

Sumpta ex.2.Diony. & *primo* Liuij. Seruio.8. Æne. Ouidio.3.*fast*.*ibi*: Q*uis nisi*.*lege* Acronem. 36. & .37. *Primi* Carmi. *Plura* plutar.*in uita* Numæ.Vale. *titulo primo primi*. *cap*. 2.

In *caput*.8.

V*ltra ea quæ scribit* Liuius *in primo*,& Diony. *in secundo lege apud* Plutarch.*in uita* Numæ.

In *caput*.9.

Ex Plut.*proble*.61,Gell.*cap*.4.16.Diony.*lib*.2.Ser.9 Æn.*ibi*:Principium.Li.*ferè ad uerbum scribit hæc omnia*.

In *caput*

In caput 10.

Hęc & plura scribit Liui.lib.1.Ser.circa princip.9.Æn. scribit patrem patratum fuisse principem fœcialium.lege Gellium cap.4.lib.16.Plaut.Proble.62.

In caput 11.

Ex Liuio in principio secundi.Plura Dio in prin.5.

In caput 12.

Sumpta ex Liui.lib.9.3.Decadis. Syllius in princi.17. plura Ouid.4.Fast.multa ad hoc facientia scripsi in annotationibus Solini. cap.7. De causa sacerdotij Spado. Lege Nasonem.4. Fast.ibi: Phryx puer. Aug. cap.15.7. Ciu. dei.plura notaui in commen. Claudiani secundo in Eutrop. ibi: Labentem patriam.

In caput 13.

Duumuiri sacrorum à Tarquinio Superbo creati sunt, ut lib.4.Dion.Gell.autē cap.19.primi,ait ad libros.3. Sibyllinos,quasi ad oraculum quindecimuiri adeunt,cum dij immortales publicæ consulendi sunt.de dedicatione ædis Cast.à postibu.lege quæ scribunt Anto.& Marsus in fine 1.Fasto.

In caput 14.

Cic.3. de oratore dicit tres uiros Epulones à ueteribus pontificibus institutos propter sacrificiorum multitudinem, de horum epulis scribit Val.in princ.2. & Aug.3. de Ciu. sint ne uera quæ Sypontinus de his asseruit.

In caput primum de magistratibus.

Ex Dion.lib.2.Liui.lib.1.De senatoribus extat ti.9.primi digestorum.plura Plutar.in uita Romuli.

In caput 2.

Dion.lib.2.Liuius lib.1.Plut.in uita Romuli. Quidam

existimant Luceres à Lucumone deo denominatas. Festus autem Pompe. à Luceo Ardeæ rege, quod auxilio fuit Romulo aduersus Tatium bellanti.

In caput 3.

Quare autem creati fuerint, docet Pomp. titul. 2. 1. digesto. ponit autem quæstorum genera. 2. primum eorum qui pecuniæ. 2. eorum qui capitalibus rebus præessent, eorum officium narrat Vlpianus tit. 13. 1. digestorum lege Var. 1. de lingua latina.

In caput 4.

Ex Dion. lib. 2. & Liuio lib. 1. Plut. in uita Numæ.

In caput 5.

Liuius lib. 1. Dion. autem lib. 3. dicit cognitionem sororicidæ permissam populo Rom. tit. 2. primi digest. Constituti sunt, inquit, et triumuiri capitales, qui carceris custodiam haberent, ut cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Var. etiam meminit primo de lingua latina.

In caput 6.

Quæ scribuntur hoc titulo, habentur ferè omnia ab Vlpiano tit. 12. primi digest. Gell. cap. ult. lib. 14.

In caput 7.

Sumpta ex fine primi Liuij. ex. 4. Dion. Pom. tit. 2. primi digest. de offi. consulis habetur tit. 10. primi digest. Aug. cap. 16. tertij ciu. tatis. primi consules Cale. Ianu. creati sunt. Inde factum est, ut Ianuarius primus mensis anni à Rom. haberetur. Plut. proble. 18.

In caput 8.

Sūpta ex. 2. Liuij ferè omnia. plura notatu digna scribit Dion. circa fi. 5. Id autem anno. 9. post reges exactos factum

esse scribunt Eutro.cap.2.primi,et Euse.li.temporum.legem de prouocatione habes à Liu.lib.3.Pom.tit.2.1.digest.

In caput 9.

Sumpta ex.2.Liu.& 5.Dion.circa fi. Eutro. & Euse. ubi supra.De hoc magistratu tit.2.& 11.primi digest.

In caput 10.

Liuius omnia lib.2.Dion.uersus finem lib.6. Aug.cap. 18.2.Ouid.3.Fast.ibi: Plebs uetus. Sacer autem mons ideo dictus est(autore Festo)quoniam Ioui sacer erat.

In caput 11.

Liuius in prin.3.Dion. in fine.11. aliter sentire uidetur. Hæc & plura habentur.1.digest.tit.16.per totum.

In caput 12.

Hæc et plura de legatis proconsulum habentur tit.16.primi digestorum per totum.

In caput 13.

Ex principio.7. Liuij.Dion. lib.6. Gell. cap.21.lib.17. Plura congessit Flauius lib.3.de Rom.Triumph.Pom.titul. 2.primi digestorum. Varro lib.1.de lingua latina.

In caput 14.

Sumpta omnia ex 3.Liuij Dion.uersus fi.10.et lib.11. per totum hanc historiam prosequitur. Val.lib.6.cap.1. Plura notaui circa finem primi Flori. Id autem factum est anno 301. ab urbe condita, ut cap.12. primi docet Eutropius. Euseb.lib.temporum dicit anno.302.

In caput 15.

Pom.tit.2.primi digest. Aug.cap.17.3.ciui. dei consulatu. App.Clau.et P.Ser.ac de morte Tarquinij apud Aristodemum Cumis uidelicet scribit Liuius inter principium

& medium. 2. Item Dion. lib. 7. de contentione consulum ob dedicationem ædis Mercurij scribit Val. Max. cap. 3. lib. 9.

In caput 16.

Ex Liuio lib. 4. tit. 2. *primi digestorum. Id autem factũ est anno. 310. ab* V. C.

In caput 17.

Sumpta ex lib. 4. Liuij. Pom. iurisconſ. tit. 2. primi digestorum. leg. Aul. Gell. *cap. ultimo. 7. Censorum leges plurimas panit* Cic. *in principio. 3. de legibus. Multa Flauius. 3. de.* Rom. *triumph. congerit.*

In caput 18.

Liuius lib. 3. primæ decadis in fi. hæc & plura scribit.

In caput 19.

Súpta ex Pom. *iurisc. digestis de origine iuris.* L. *Necessariũ. Liuius in fine sexti plura. Flauius lib. 2. de* Rom. *triũph.*

In caput 20.

Habentur *hæc omnia ex* 7. T. *Liuij. Flauius lib. 5. de* Rom. *triumph.*

In caput 21.

Suetonius tit. 27. secundi. Plut. in uita Cic. *Liuius* 120 *lib. Florus cap. 7. quarti de triumuiratu reipub. construendæ meminit* Var. *in lib. quem Isagogicon inscripsit.* Vide Gell. *cap. 7. 14. Fuit ergo ante Cæsarem Augustum hic magistratus apud* Rom. *habitus.*

In caput 22.

Hæc & plura. 1. digest. de officio præfecti prætorio. lege Vnica. Verba sunt Aureliani iurisconsulti.

In caput 23.

Lege Aul. Gell. *lib. 13. cap. 14. & 15. ff. de orig. iur.* L.

ij.parag. Deinde &c. habentur hæc omnia.

In caput 24.

Sumpta ex primo digestorum de officio præfecti uigilum per totum.

In caput 25.

Plura Flauius lib. 4. de Ro. triumphante.

In caput 26.

Sumpta ferè omnia ex titulo. 19. primi digest. ab Vlpiano, Paulo, Callistrato.

FINIS.

POMPONII LÆTI DE RO. MAGIstratibus, Sacerdotijs, iurisperitis, & legibus, ad M. Panthagatum libellus.

DE REGE.

Vrbis Romæ, & imperij Romani conditor Romulus, Marte genitus fuit. Is postquam omnium consensu præfuit, legem tulit, ut nemo regnum aut magistratum iniret, nisi autor fieret deus, ipseq; per auspicia confirmari uoluit. Vocabulum à regendo deductum est. Multitudinem omnem Romulus diuisit in partes tres, quas tribus appellauit, & singularum tribuum duces tribunos nominauit, & ipsas tribus in treginta partes diuisit, curias dixit. quoniam earum cura respublica sententiam expediebat, et inde latæ ab regibus, quędam leges curiatæ denominatæ sunt. Curiarum præfectos curiones dixit, & curionum decuriones. L. Papirius, qui fuit tempore Tarquinij Superbi, latas leges in uolumina redegit.

Romulus
Tribus.
Tribunus.
Curiæ.
Curiatę leges.
Curiones.

decuriones. Vnde iuris ciuilis Papyriani nomen deducitur. Rex sacri-
Ius ciuile. ficijs, templis & omni cultui deorum, & legibus, et moribus
Papyria- præerat, magnarum causarum iudex, minorum uero causa-
num. rum senatum uoluit esse ipse Romulus iudicem.

De maiestate regis.

Purpura. Romulus ut haberetur honor ac ueneratio regiæ maiestati, purpurea usus est ueste, duodecim legit qui succinctis uestibus expediti multitudinem uirgis coercerent.
Lictores. Eos à ligandis hominibus, ut. C. Valgius meminit, lictores
Fasces. appellauit, ut est lictor colliga manu xij. et hi fasces ante re-
Secures. gem ferebant, ac totidem secures, quæ signa puniendi erant.
Celeres. Legit & regij corporis custodes milites ccc. quos à promptitudine, id est, celeritate celeres appellauit, et eorum ducem tri
Tribunus. bunum celerum, cuius erat secundus post regem locus. Vale-
celerum. rius Antias ait, à primo eorum duce, cui Celer nomen fuit, celeres nominatos. Ii erant equites Romani, qui postea expugnato Trossulo oppido Tuscorum, ut Iunius scribit, Tros
Trossuli. suli dicti sunt. Sella usus est curuli, & locum eminentem in
Sella curu- parte fori ædificauit, ubi iura daret.
lis.

De senatoribus.

Patres pa- Senatores à Romulo electi centum, aut à nobilitate ge-
tritij. neris, aut ab ætate, aut à sapientia, ut apud Athenas no
Multitudi- men cœpere. Iidem patres, & eorum familia patritia, ijdem
nis patroni multitudinis patroni, id est, defensores erant. Hos appellabāt
Princ. ciui. peregrini principes in ciuitate. Qui post hos centum senatui
Prēs conf. adscripti fuere, patres conscripti appellati sunt. Quod uero
Senatus ipsi constituerent ratum erat, senatusconsultum dixere, &
consul. tunc esse cœpit cum plebs difficulter conueniret. Nam cum
Plebiscita, à patribus per discordiam secederet, iura sibi constituit, quæ

plebiscita uocantur.

De potestate senatus & plebis.

REx ad senatum referebat. Senatus de omni recognoscebat, & suffragium ferebat, & quod uisum pluribus fiebat. Populus magistratum creabat, leges sanciebat, & de bello decernebat.

De interrege.

SPacium temporis à defuncto rege usq; ad creationem sequentis, interregnum dicebatur, & qui praeerat cum regia potestate, & insignibus, interrexerat.

De duumuiris.

TVllus Hostilius rex à duumuiris potestatem fecit, iudicandi de capite M. Oratij, qui solus ex trigeminis bello Albano remanserat, & reus accersitus, quod extra portam Capenam obuiam sororem interfecerat, quae maritum suum unum ex Curiatijs caesum lugendo, uictoriam & libertatem populi Romani aegre ferre uidebatur, sed absolutus à populo fuit propter patris lachrymas. Nam dixerat Tullus, Si prouocarit prouocatione certaret. Et haec fuit prima apud populum prouocatio, & hoc primum de rebus capitalibus iudicium.

De praefecto urbis.

ROmulus unum elegit, quem urbanis negotijs praefecit, ut Dionysius ait, hunc praefectum urbis fuisse satis constat. Longo post tempore tantum sibi urbis praefectura uendicauit, Caesarum temporibus, ut crimina omnium in urbe cognosceret, & demum cum Caesares ab urbe abessent, praefectus uelut alter Caesar imperabat. De rebus omnibus, quae ad urbem pertinebant, censebant.

De præfecto prætorio.

Præfecti alarum & cohortium.

PRæfectus prætorio sub Cæsaribus disciplinæ militari præerat, eius postea autoritas aucta ergo forēses cau sas, ubi imperium declinare cœpit, nomen mutauit, magister stabuli dictus, cum antea sub regibus tribunus celerum fuit, & sub dictatore, magister equitum.

De præfecto annonæ.

DIcunt quidam, Annonæ præfecturam habuisse initium quintodecimo anno post exactos reges Appio Claudio Sabino, & P. Seruilio Prisco consulibus sed uerius constant anno. 18. T. Geganio, P. Minutio consulibus quo tē pore annonæ maxima caritas fuit, missiq; in Siciliam fuere

Primipilus

P. Valerius, & Lu. Geganius pro aduehendo frumento, Volunt alij, Lu. Minutium fuisse primum annonæ præfectum, satisq; constat, non nisi ex indigentia frumenti, hunc magistratum creari.

De præfecto uigilum.

CVm urbis ædificia sæpenumero incendio flagrarent, diuus Augustus quinq; cohortes, ut inuigilarent urbi, disposuit, & singulæ duas regiones custodiebant, tunc enim erant regiones quatuordecim. His quinq; cohortibus preerat præfectus uigilum, apud quem cognitio erat omnium scelerum, quæ nocturno tempore fieri solent, præsertim de incen dio & latrocinio.

De præfecto in militia.

Magister stabuli. Magister equitum.

SIngulorum ordinum in militia aliquando præfecti creati sunt, hoc est, quod sępenumero præfectis alarum & cohortium legimus, hoc scilicet erat uoluntate ducis, id est exercitus imperatoris, aut regis.

De præfecto legionis.

PRæfectus legionis absentis legati uicem tenebat, parebant ei tribuni hastati, pilani, centuriones, et deniq; totus exercitus. Arma, equi, uestes, disciplina, ius, annona & ipsius cura erãt, puniebat, soluebat. Eligebatur autem iustus, diligens, sobrius, cui necesse erat & alium titulum habere, ipse etiam erat comes primi ordinis, quem primi pilum dicunt, qui centum & sexaginta militibus præest.

De præfecto castrorum.

CAstrorum præfecto curæ erat, castrorum positio, ualli, fossæ, tentoria, tabernacula, tormenta bellica, & cætera talia, item ægri, & medici. Is eligebatur peritissimus, ut alios edoceret.

De præfecto fabrorum.

ARtifices qui sequebantur castra, ut fabri lignarij, carpentarij, ferrarij, &c. qui ad fabrilia officia deputati erant præfecto fabrorum parebant. Is eligebatur idoneus, & qui sciret bene castris prouidere, & præsertim in expugnatione urbium subterraneos cuniculos facere, & alia similia.

De consulibus.

PVlsis regibus, autore L. Iunio Bruto tribuno celerũ, consulare imperium factum est cum omni regia potestate & insignibus. Consules dicti duo à consulendo, id est, prouidendo. Creati sunt comitijs centuriatis à præfecto urbis, ex commentarijs Seruij Tull. & hi fuere L. Iunius Brutus, qui tribunus celerum erat, & L. Tarquinius Collatinus, anno ab urbe condita 244. Inde noui consules urbem lustrarunt, & primi iurarunt neminem Romæ se passuros regnare, et idẽ fecit populus. Apud eos summa totius imperij erat, hi senatũ Consules.

Accensi et praecones. *populumq; per accensos & praecones cogebant, hi exercitus ductabant. Ab eorum magistratu numerus annorum signabatur, prouinciae consulibus describebantur, penes quos, ut inquit Pomponius, summum uti esset lege rogatum est, et ne per omnia regiam potestatem sibi uendicarent, lege cautum fuit, ut ab eis prouocatio esset, ne'ue possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi. Solum relictum est illis, ut coercere possent, & in uincula publica duci iuberent.*

De dictatore & magistro equitum.

ANno duodecimo, ut alij uolunt. 9 post exactos reges T. Largio Flauio. T. Clœlio Siculo conss. ut alij scribunt, T. Larg. Flauio, & L. Posthumio Cominio, cum. 40. Latinorum urbes, autore Octauio Manlio coniurassent in Romanos, T. Largio à collega Clœlio, & à Senatu Pop. q; Rom. creatus dictator fuit. *Dictator.* *Dictatura summus magistratus fuit, habebaturq; in summo periculo ultimum remedium, duae secures dictatorem praecedebant. Ab eo ad populum prouocatio non erat, & ei capitis animaduersio data est. Sex mensibus durabat, designabat sibi dictator magistrum equitum,* *Magister equitum.* *qui primus fuit Sp. Cassius.*

De quaestoribus.

ROmulus, ut Iunius lib. 7. scribit, suffragio populi quaestores binos creauit, alij uolunt Numam Pompilium. Sed uerius constat de Tullo Hostilio. Quaestores ab inquirenda, & seruanda publica pecunia dicti sunt capitalibus rebus praeerant, ciues Romanos capite punire his licebat, prouincias sortiebantur, primum patritij creati, postea indifferenter patritij & plebei. & Varro sic ait, Quaestores à quaerendo, qui conquirent publicas pecunias, & maleficia,

quæ triumuiri capitales nunc conquirunt. & Pædianus ait, Senatoris prima administratio erat quæstorem fieri, prouinciæ curam gerere, pecuniæ publicæ in diuersos usus erogandæ. Cornelius ait, Repetita lege curiata à Iunio Bruto Quæstores post exactos reges, quæstores duo creati, qui rem militarem duo. comitarentur, Valerius potius, & Æmilius Mamercus. Duos deinde addidit, qui res urbanas curarent. Mox cum stipendiariæ prouinciæ fierent, duplicatus numerus, Post uero Syllæ legem creati uiginti.

De tribuno plebis.

ANno decimoseptimo post fugam Tarquiniorum, Aulo Virginio Mótano, & T. Vetusio Gemino coss. plebes nexu grauata, & sæpenumero decepta seditionem fecit, & tandem Sicinio duce in Sacrum montem secessit, qui distat ab urbe tribus mil. passuum trans Anienem. Piso autor est in Auentino secessionem plebis factam esse, & cum illic plebes arma non sumpsisset, Mons sacer . . . est, unde nomen monti impositum fuit. Hinc Posthumio Cominio, & Sp. Cassio nouis coss. decernentibus, decem legati eliguntur ad plebem, quorum primus fuit Menenius Agrippa, qui oratione sua plebem patribus conciliauit, mense septembri petiuit plebes ex suo corpore magistratum creari. Tribunitia potestas hæc fuit, creati tribubus fuere tribuni quinq. L. Brutus, C. Sicinius, C. Licinius, P. Lic. C. Icilius Ruga. Quidã duos scripsere. C. Lic. & L. Albin. ũ. Hæc fuit reip. pestis, hinc ciuile nefas ortũ habuit, et quẽadmodum propter seditionem esse cœpit seditiosum magistratus, semper fuit consulare ius imminutum. Consulibus tribuni non parent, cũ cæteri magistratus pareant. Sacrosanctos enim uoluit

Mõs sacer.

Tribunitia potestas.

Tribuni sacrosancti. suos tribunos uulgus, hi sedebant primi ad limen, & acta senatus modo probabant, modo scindebant. Dies uero quo tribuni electi fuere, fuit quarto idus decembris, & in loco ubi castra posuerunt, erecta ara Ioui soluenti metum. Tribuni dicti sunt, ut Pomponius ait, quod tunc in tres partes populus diuisus erat, aut à tribuum suffragio, quæ (ut Dionysius ait) tunc quatuor fuere. Legimus in historijs Diodori, tribunos quatuor creatos, Caium Sicinium, L. Metorum, M. Duilium, Spurium Attilium. Appio Claudio & T. Curtio consulibus, & post anno uicesimo quinto tres tribuni consulari potestate creati M. Genutio Agrippa, & Curtio Chilone conss. tribuni fuere M. Sempronius, L. Attilius Longus, T. Quintius, & post annos sex totidem tribuni creati sub eadem potestate, Manius Æmilianus, Mamercus Clulius, L. Quintius, post quatuor annos quatuor creati, M. Minius, Q. Sontius, Seruilius prætextus, Cor. cons. Sequenti anno tres, M. Fabius, M. Flauius. Lucius Seruilius, & sequenti anno. L. Eurius. Sp. Pinarius & post annos septem, quatuor. C. Furius. T. Quintius, M. Posthumius, & Cornelius. Hos omnes tribunos consulari potestate fuisse constat.

Tribuni unde.

De tribunis militum.

ANno ferè septuagesimo post exactos reges, sequenti anno, postquam tribunitia potestas consulari iure cessit, oratione Camilli, tres è patritijs creati tribuni militares, cósentiente plebe, omnem consularē autoritatem habuere. Et ij fuere L. Furius, L. Clœlius Corinthius, Aul. Sēpronius Atratinus. Sequenti anno, quatuor, P. Lucretius, C. Seruilius, Menenius Agrip. Sp. Veturius. tertio anno quatuor, A. Sempronius, M. Papyrius, Q. Fabius. Sp. Nautius. Quarto anno

duo, P. Cornelius, C. Fabius, quinto anno quatuor, L. Tube, C. Cornelius, C. Vale. Censo. M. Fabius. Hi creabantur ex patribus, & ex plebe. Sexto anno ius imperij Romani ad cõsules rediit, qui fuere M. Cornelius, L. Furius. Officium autẽ tribunorum militum, ut Marcellus de re militari scribit, erat in castris milites continere, et ad exercitationem producere, uigilias circuire, rei frumentariæ preæsse, querelas commilitonum audire, ualetudinarios inspicere, quoniam is qui tali officio præest, & dare & oseruare castrensia omnia debet. Pædianus ait, Tribunorum militarium duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur, & in exercitu creari solent. Alij sunt comitiati, qui comitijs designantur. Tribuni militum. Rufuli, Comitiati.

De ædilibus.

PLebes ubi è sacro monte ad urbem redit, à patribus impetrauit, ut liceret sibi alios magistratus creare, qui tribunorum ministri essent, qui & ædes sacras, & priuatas procurarent, & qui annonæ præessent. Creauit igitur ędiles quatuor, duos qui ab solio eburno curules dicti sunt, regijs utebãtur insignibus, & ornati purpura, curam sacrificiorum et ludorum habebant, Scio & à quibusdam scriptum esse, ædiles duos ex patritijs creatos curules eo tempore, quo primus ex plebe consul factus est. Sed credibilius est, ut ijdem intelligantur ædiles. Meminit Dionysius libro sexto, et alios duos creauit plebes præpositos annonæ, quos aliqui putant à diuo Iulio constitutos, & nominatos Cereales. Ædiliũ curulium potestas adeo creuit, ut ad eos summa rerum & maiestas consularis imperij uenerit. Ædiles curules. Cereales.

De censoribus.

CVm census actus esset; & consules non sufficerent, duo creati fuere, ad quorum censionem, id est arbi-

trium censeretur populus, & ob id censores appellati: & primi fuerunt C. *Papyrius, &* Sempronius, M. Geganio Ma*cerino, &* T. Quintio *Capitolino conss. Creabantur autem quinto quoq; anno, quod tempus lustrũ appellabatur. Asconius Pædianus ait, censores quinto quoq; anno creari solebant.* Hic *prorsus ciues sic notabantur, ut qui senator esset, eijceretur senatu, qui eques* Rom. *equum publicum perderet, qui plebeius, in centum tabulas referentur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ. Sed ad hoc non esset ciuis tantummodo, ut pro capite suo tributi nomine æra præberet.* Iidem *completo quinquennio lustrabant, & taurilia sacrificia de sue, oue, tauro, faciebant. Ciuium Romanorum primus census factus est sub* Seruio Tullo *lxxxiiij. militum. &* Dcc. *Secundus census tertio anno post fugam Tarquiniorum,* C. Valerio *Publicola, et* T *Lucretio conss. Inuenta puberum* Romanorum *cccxxx. millia. Tertius census anno xij.* T. *Largio* Flauio, Q. *Clœlio Sicelo conss.* Idem T. *Largius dictator censum renouauit. Inuenta puberum* Romanorum C.L. *millia, et* Dcc. Anno. *xix. id est. ij. post tribunitiam, habitus à consulibus census quartus, inuenta ciuium* Rom. *c. lxi. millia, et* Dcc. Anno *xxxvi.* Seruio Seruilio, *et* Aul. Verginio *consulibus habitus census, inuenta ciuium puberum plura quàm centum et decem millia, et cęterorum trecenta et xxx. millia.* Anno *xxxviij.* Aul. Manlio, *et* L. Furio *conss. habitus census sextus, et ciuium* Rom. *incertus numerus. Supra annum lx. ciuium numero, ut diximus, creati censores fuere.*

Lustrum.

Attēde amplitudinem P.R.

De decemuiris.

ANno ab urbe condita ccc. ix. Decemuiri pro consulibus creati sunt, et tertio anno deposita libidine Appij

Claudij, qui Virginiam stuprauit. Decemuiri hi fuerunt, Appius Claudius Regilianus, T. Genutius, P. Sextius, Sp. Veturius, C. Iulius, Aul. Manilius, C. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Posthumius Caluinus, hi ex Athenis leges tulerunt in x. tabulis, datumq; est eis ius summum, à quibus prouocatio non erat, et datum etiam uti leges corrigerent, et interpretarentur. Sequenti anno duos tabulas addiderunt, et inde appellatæ leges xij. tabularum. Quidam uolunt non eburnis. sed æneis tabulis impressas leges pro rostris positas. Quarum ferendarum autorem fuisse decemuiris Hermodorum Ephesium exulantem in Italia, scribunt, ut Pomponius refert. Dionysius pro Curiatio Oratium dicit. Sequenti anno decemuiri rursus creati, Appius Claudius, Q. Fa. Vibolanus. M. Cornelius Maluginensis, M. Seruilius, L. Minutius, T. Antonius Merenda, Manilius Robuleius, Q. Petelius, Ceso Duilius, Sp. Oppius Cor. apud Diorum sunt, C. Ser. et P. Manius. Tertio anno ijdem præfuere, neq; senatu, neq; plebe suffragia dante, et ideo ui magistratum obtinuerunt. Lex xij. tabularum.

De proconsulibus.

POsthumio Albo, et sex. Fusco conss. bello infeliciter contra Equos gesto proconsul creatus est T. Quintius, et *is primus in eo magistratu fuit. Eũ sex lictores præcedebant, cętera omnia habebat uti consules, et inde statutum est, ut qui consules uno anno fuissent, sequenti proconsules essent, deinde proconsules ad prouincias mittebantur, et singuli singulos legatos habebant, qui administrationi præstarent auxilium. Proconsul potestatem exercet in ea prouincia tantum, quæ ei tradita est, uel decreta, nisi uocaretur in iurisditio=* Consules. Legati proconsules.

nem uoluntariam. Apud proconsulem, ut Martianus ait, seruorum manumissio fieri poterat, & adoptio. Apud proconsulis lagatum nemo manumittere potest. Sub Cæsaribus distinctæ prouinciæ, nam consulares sub senatu Pop. q; Ro. erant, proconsulares sub imperatoribus.

De prætoribus & decemuiris. & curatoribus uiarum, et triumuiris, & quinqueuiris, & centumuiris.

EO tempore quo pertinacia tribunorum plebis, qui Romæ siue consulibus quinq; annis præfuere, L. Sestius ex plebe consul creatus esset, patres præturam, nouum magistratum, Sp. Furio Camillo, M. filio dederunt, hic primus prętor urbanus fuit, à præessendo prætor nominatus est. Prætoris insignia, sella curulis, trabea lictores sex, & cætera consulum insignia. Pomponius in hæc uerba ait: Cumq; consules auocarentur bellis finitimis, neq; esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est, ut prætor quoq; crearetur, qui urbanus appellatus est, eo quod in urbe ius redderet. Post aliquot deinde annos, non sufficiente eo prætore, quod multa turba peregrinorum in ciuitatem ueniret, creatus est & alius prætor, qui peregrinus est appellatus, ab eo quod plerunq; inter peregrinos ius dicebat. Deinde cum esset necessar. us magistratus, qui hastæ pręesset, decemuiri litibus iudicandis constituti sunt. Eodem tempore constituti sunt quatuor uiri, qui curam uiarum haberent. & tres uiri monetales, æris, argenti, auri flatores, & tres uiri capitales, qui carceris custodiam haberent, ut si animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus uespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinq; uiri constituti sunt cis Tyberim & ultra Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi. Deinde

Prętor urbanus.

Prętor peregrinus.

Quatuor uiri.

Tresuiri monetales.

Tresuiri capitales.

Quinq; uiri.

inde prætores creati sunt numero captarum prouinciarum, qui partim urbanis rebus, partim prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit, ueluti de falso, de parricidio, de sicarijs, et prætores quatuor adiecit. Ab honore qui præturæ habebatur, ius honorarium appellatum, quæ prætorum edicta erant, honoratus dictus. Ius honorarium.

De procuratore Cæsaris.

PRocuratori Cæsaris omnis res familiaris commissa erat, etiam quicquid is egisset ratum erat apud Cæsarem, & penes hunc magna erat autoritas.

De iuris peritis.

PApyrius primus apud Ro. regias leges in unum contulit. Ad hoc Appius Claudius Regilianus decemuir, cuius maximum consilium in duodecim tabulis conscribendis fuit, post hunc eiusdem familię Appius Claudius Centumanus, qui uiam Appiam strauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in urbem non recipiendo sententiam tulit, actiones scripsit, & primum de usurpationibus, qui liber non extat. Idem R literam inuenit, unde Valesij Valerij, & Fusij Furij dicti sunt. Fuit post hos maxime scientiæ Symphronius, cognomento Cata Deinde C. Scipio Nasica optimus à senatu iudicatus, cui publice domus in sacra uia data est, quo facilius consuli posset. Deīde Q. Mutius, qui ad Carthaginenses missus est legatus, cum essent duæ tessaræ positæ una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, utrum uellet, referret, Romā utranque sustulit, & ait Carthaginē .:petere debere utrum mallent accipere. Post hos fuit Tiberius Coruncanus, qui primus profiteri cœpit, cuius tamen scriptum nullum extat. Deinde Sex. Aelius, & frater eius, P. Aelius ambo con-

Appius Claudius Centunanus R. literæ inuentor quod non est uerisimile.

sules, Ennius Sex. Aeliũ Catum appellat. Deinde Cato Portiæ, familiæ princeps Tusculo genitus, cuius libri extant. Postea P. Mutius, et L. Brutus. & P. Manilius ius ciuile fundauerunt. Ex his Mutius consularis fuit, & decem libros reliquit. Brutus, prætorius. 7. Manilius consularis & pontifex maximus treis. Ab his profecti sunt P. Rutilius Rufus consul Romæ, & Asiæ proconſ & P. Verginius, & Q. Tubero ille stoicus Panſæ auditor & consul, & Sex. Pom. Cn. Pompeij patruus. Eodem tp̃e Cœlius antipater, qui plus eloquentiæ, quam scientiæ iuris operã dedit, & L. Crassus Mucianus P. Mutij frater, quem Cicero iuris consultorũ disertissimum dicit. Post hos Q. Mutius P. filius, pontifex max. ius ciuile redegit in libros. 18. Mutij auditores fuerũt complures, pręcipuæ autoritatis Aquilius Gallus, Lucilius Balbus, & Sex. Papyrius. Dehinc Seruius Sulpitius, qui in causis orandis post Marcum Tullium primum obtinuit locum, repræhensus à Q. Mutio, quod ius non intelligeret, iuri operam dedit sub Lucilio Balbo & Aquilio Gallo. Seruius cum in legatione perijsset populus Ro. statuam ei pro rostris erexit, quæ hodie extat in foro Augusti. Reliquit. clxxx. libros de iure ciuili. Seruij disciplina manauerunt Alphenus Varus, Caius Flauius, A. Ofilius, Titius Celsus, Aufidius Cura, Aufidius Mamusa, Flauius Priscus, Caius Atteius, Antistius Labeo primus, P. Celsus. Libri digesti fuerunt ab Aufidio Mamusa. Ex his Alphonus consul fuit & Ofilius Equest. ordinis, qui edictum prætoris diligenter primus composuit. Fuit eodem tempore Trebatius Cor. Maximi auditor, Au. Casellius, Q. Mutius Vollusi auditor, Quęstorius. consulatum enim renuit offerente Augusto. Ex his Trebatius peritior, Casellius

Ius ciuile.

Edictum prætoris.

eloquentior, Ofilius utroq; doctior. Deinde Aelius. Tubero, q posteaq accusauit. Q. Ligurium, nec obtinuit apud C. Cęsarē, à causis agendis ad ius ciuile transiit. Cicero Ligarium defendit oratione satis pulcherrima. Post hunc Atteius Capito, q consul fuit Ofilij imitator, annum sic diuisit, ut Romæ sex mensibus cum studiosis esset, & totidem in secessu in cōscribendis libris, ideo reliquit uolumina quadraginta. Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui etiam præ cæteris operam philosophiæ dederat, plurima innouare instituit. Atteio Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni Nerua, qui fuit Cæsari familiarissimus. Massurius Sabinus eques Romanus publicæ primus scripsit. Hoc beneficium à Tiberio Cæsare dari cœpit. Nam ante tempora Augusti publicæ respondendi ius à principe non dabatur. Sed qui fiduciam suorum studiorum habebant, consulentibus respondebant, neq; responsa utiq; signata dabant. Sed plerunq; iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebant. Primus diuus Augustus, ut maior iuris autoritas haberetur, constituit, ut ex autoritate eius responderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit, & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret respondere, respondit eis hoc non peti, sed præstari solere. Et ideo si quis fiduciam sui haberet, delectari se populo, ad respondendum se præstaret. Igitur Sabino concessum est à Tiberio Cæsare, ut populo responderet. Cui cum amplæ facultates non essent, à suis auditoribus sustentatus est. Sabino successit Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, is & consul fuit cum Cratino sub Tiberio, à quo propter autoritatem

Ius respondendi publicæ.

ciuitate pulsus fuit, & ab imperat. Vespasiano reuocatus diem obijt. Neruæ successit Proculus. Fuit eo tempore & Nerua alius, & alius Longinus eques Ro. & prætorius sed Proculi autoritas maior fuit. Nā & qui successere, partim Proculani partim Cassiani appellati sunt, quę origo à Capitone et Labeone cœperat. Cassio, Cælius Sabinus successit, qui plurimum sub Vespasiano potuit. Proculo successit Pegasus, qui sub Vespasiano præfectus urbis fuit. Cælio Sabino Priscus Iabolenus, Pegaso Celsus, Celso patri Celsus filius, & Priscus Neratius, qui utriq; consules fuerunt, Iaboleno Prisco Eburnius Valens, et Tuscianus, item & Sabinus Iubianus.

Proculani
Cassiani.

POMPONII LAETI DE SACERDOTIIS, ET PRIMO DE PRIMA RELIGIONE APVD LATINOS.

Faunus antiquissimus omniū regum in Latio fuit. Ab originibus imperauit, homines more ferarum uiuentes, in mitiorem uitam redegit, lucos sacrauit, locis et urbibus nomina dedit, ædificia erexit, templa ædificauit, quæ ideo à Fauno fana dicuntur, quod pontifices sacrando illic fantur. Faunus in Latio cultum deorum instituisse fertur. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, et cultum deorum demonstrasse. Fauni soror Fatua uaticinatrix, ab ea uates Fatuarij dicuntur, hæc traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Bonam deam appellauere, cuius templum est in saxo Auen-

Faunus.
Aborigines
Fana.
Ianus
Fatua.
Fatuarij.
Bona dea

tini montis, unde ingressus uirorum prohibetur, & ei fœminæ tantum sacrificant.

De Lupercis.

LVpercalia sacrificia ad expiandos manes fiebant, græce Lycæa dicta à Pane Lycæo numine Arcadico, quem Romani uocant Inuum, & idem putatur esse Fauno. Lycæo sacrificatur in spelunca, quæ sub Palatino monte est. Mensis quo hæc sacra fiunt, Februarius à februando, id est purgando, dicitur, & dies Lupercaliorũ februata. Euander ex Arcadia hoc solẽne in Latium tulit, et instituisse fertur, ut nudi iuuenes Lycæũ Pana uenerantes, per lusum atq; lasciuiam currerent, hoc primum ludicrũ, id est Lupercal Romulus accepit, dictum uidetur à Lycæo, quia λύκος lupus est, inde Lupercal. Scribunt aliqui à lupa nutrice Romuli ac Remi. Nam ab eo loco solẽne incipit, ubi lupa lac uagienti præbuit, aut à capris, ut sit luere, id est purgare per capras (capræ enim in eo sacrificio mactantur) aut quod Pan lupos arceat. Traditur & alia causa, quare nudi Luperci, aut quod Faunus per uestes ab Hercule delusus fuerit, et meminit Ouidius. Aut quod cæso Amulio Rom. & Remus fœdati uultus in sanguine, nudatis gladijs, & uestibus succincti ab Alba usq; ad ficum Ruminalem cucurrerunt. Vnde seruatur in Lupercalibus, nobiles adolescentes faciem sanguine sibi fœdare, & alij accurrunt, cum lana lacte madida tabũ abstergẽtes. Aut quod cum Romulus in palæstra esset, nudus latrones insecutus fuerit, & uotum Pani Lycæo fecerit. Sed ego uerius puto, uel à Lycæo uel à lupa. Ideo Romani in Lupercalibus canem immolant, quoniam naturaliter canis lupis aduersatur, ob quod Romulus lupæ nutrici gratias habere ui-

Lupercalia. Lycæa. Pan. Inuus. Februarius. Euander. Februata dies. Pan Lycæus. Lupercal. Luere. Canis immolatur.

Antiquum oppidum. detur. Luperci tergora capris eripiunt, et succincti discurrũt circum antiquũ oppidũ, id est palatiũ, occurrentes corijs uerberant. Fœminæ ultro obuiã occurrũt facilẽ partũ sperantes.

De Potitijs & Pinarijs.

Heracules. Victor Heracules, cæso Geryone Chrysaorei filio in Erythra, quæ est insula Oceani Hispani, ab eo cæsarum boum armento, in Latium uenit, & prope Tyberim loco herbido procubuit, ut læto pabulo reficeret boues. Cacus. Cacus latronum princeps eximias boues duas caudis in speluncam traxit. Heracules somno excitus, lustrato grege, cum partem abesse numero sensit, omnia circuit, aduersa uestigia comperit, confusus nouitate rei, ex loco infesto agere armentum cœpit. Cum actæ boues desiderio relictarum mugissent, reddita fuit è spelunca uox, quæ Heraculem conuertit, inuenta fi aude, Cacum neci dedit. Concursus trepidantium pastorum ad uenam reum cædis faciunt apud Euandrum, qui miraculo literarum, inter rudes artium homines, ea loca tum regebat. Is intuens habitum, formamq; uiri, rogat, qui uir esset: ubi nomen, patremq; ac Patriam accepit, quia sic Carmentæ matris eius uaticinatu fuerat, extemporalem aram Heraculi erexit, Ara extemporalis. iuuencum indomitum mactauit. Inde seruatum est, ut quotannis Ro. bouẽ indomitum Heraculi immolent, et Heracules epulum populo dedit, sacrum fieri uoluit à Potitijs & Pinarijs, quę tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant. Forte euenit ut Potitij præsto essent, hisq; exta apponerentur, & Potitij Pinarij. Pinarij, quia tardi fuere extis adesis, ad cæteram uenirent dapem. Potitij ab Euandro edocti, antistites sacri eius diu fuerunt, postea cum interijssent, empti de publico serui, officium exercuerunt. Ara ab Euandro erecta, cui Heracules decimas

soluit, maxima uocatur, & proxima est foro boario, ubi ex uoto decimæ fiunt. Tradunt, *qui uelit diues fieri, Herculi decimas soluat, hinc opes M. Luculli factæ memorantur, & ipse Hercules thesaurorum Deus putatur.* *Hercules thesaurorũ deus.*

De fratribus Arualibus Qui primi fuerunt filij Laurentiæ.

M*Assurius Sabi. qui tempore Augusti fuit. xij. suscepisse liberos Accam Laurentiam scribit, ex quibus cum unum extulisset, grauiter indoluit. Romulus in demortui locum se dedit. & ita nutricem pientissime consolatus est. Ab hoc numero duodenario aruorum sacerdotes duodecim esse uoluit, & ut Plinius ait, se inter liberos Accæ Laurentię fratrem duodecimum appellauit. Fratres aruales hi nominati sunt, qui sacra publica faciunt, propterea ut fruges ferant arua, a serendo igitur & aruis, ut Varro scribit, fratres aruales dicti sunt. Laurentiam in eo sacerdotio dedisse Romulo spiceam coronam pro religiosissimo insigni, quæ uitta alba colligaretur, & ita m Plinius ait.* *Acca Laurentia* *Fratres aruales.* *Corona spicea.*

De auguribus.

A*Vgurandi ars antiquissima, à Chaldeis ad Græcos, apud quos Amphiaraus, Mopsus & Calchas summi augures habiti sunt, à Græcis ad Hetruscos uenit, ab Hetruscis ad Latinos, & ipse Romanorum pater Romulus augur fuit, & ideo instituit magistratus augurijs censeri, et posteri non nisi augurio iubente, res inchoabant. Locus augurij templum erat, augur uersus orientem sedebat, capite uelato, lituum dextra tenens manu, id est, curuum baculum, quo in cælo regiones diuidit, & quæ auguria ueniunt, prędicit, si leua fuerunt, quia aliena parte septentrio est, si dextra pro=* *Augurãdi ars.* *Romulus augur.* *Locus augurij.*

nunciat, pars illa urbis propter altitudinem prospera putatur, & à dextra parte meridies, quia depressus est, infelix. Dionysius meminit antiquam augurandi obseruationem fuisse etiam Aboriginum. Nam Ascanius priusquã aciem contra Mezentium educeret, augurium captauit, & ubi micare à sinistris fulgur conspexit, pugnauit & uictor fuit, tantaq; ueneratio & utilitas inde fuit, ut collegium augurum constitutum sit, & primum tres augures fuere à tribus tribubus, sic instituisse Romulum tradit Dionysius, inde quatuor creati. Tandem plebe per tribunos id petente, quinq; plebei augures, quatuor patritij adiuncti fuere, & sic numerus nouem augurum mansit.

Ascanius augur.

Collegium augurum

Augures nouem.

De Vestalibus.

VEstalem ignem cum penatibus Æneas è Troia in Latium tulit, condito Lauinio, Vastæ ædem sacrauit. Postea Asca. condita Alba, templum Vestæ ædificauit in montis Albani parte, cui suberat lucus, in quo Ilia Romuli mater à Marte compressa fuit. Vestæ ministræ uirginitatẽ seruabant. Mos Latinis fuit, generosas & castas uirgines legi, post multos annos Romulus castissimas sacrorum cæremonias constituit, & ut Varro tradit, sacerdotes sexaginta, qui publica sacra facerent, per tribus & curias creauit, à uirtute & generis nobilitate. Inopes & aliqua parte corporũ debiles, sacerdotes fieri uetuit, et in curijs singulis Vesta quædam communis erat. Templum Vestæ Romulus condidit, et uirgines legit. Sed frequens opinio Numam Pompilium asserit. Credibile est Romulum qui in omnibus curijs Vestam esse uoluit, separatim non, posuisse. Rotunda effigie templũ est inter Capitolium & palatium, in eo seruabatur perpe-

Ignis Vestalis.

Aedes Vestæ

Sacerdotes sexaginta.

tuus ignis. quia Vesta nihil aliud est, quàm purus ignis. Sūt qui dicant alia quaedam arcana in eo templo seruari etiam pontificibus & uirginibus ignota, quidam duo dolia non magna, alterum clausum, alterum apertum, in quo nihil est. Quidam aiunt à uirginibus Palladium seruari caelo lapsum in Troia. Primae uirgines à Numa electae quatuor fuere, Gegania, Berenia, Camilla, Tarpeia, duae aliae à Seruio Tullo additae. Castitas uirginibus terminata est in. xxx. annos, decem primis discit uirgo, totidem ministra est, in reliquis docet, post. xxx. annos nubendi potestas ei fit. Prima quae capta fuit Amata traditur, ideo cum capitur uirgo, hoc nomen ei imponitur, capitur à pontifice non minor annis sex, et non maior decem & quae non sit patrima & matrima, ne'ue lingua sensu aurium diminuta, aliáue corporis labe, neq; filia serui, neq; eius qui domicilium in Italia non haberet. Vestalis si petulanter deliquisset, uerberabatur à pontifice, si incesta fuisset, hoc modo poenas luebat, uincta efferebatur in Sandapila per medium forum usq; ad portam Collinam, ibi tumultus impudicarum Vestalium inter muros imminet. in qua est parua cauerna subterranea, ad quam perforamen scalis descenditur, in qua est stratus lectulus, & lucerna ardens, & panis, lac, oleum, ne fame intereat. Deponitur hic Vestalis, soluitur uinclis, capite uelato in supplicium ducitur, pontifex cum arcana quaedam pronunciauit, cum sacerdotibus terga uertit, & statim impudica Vestalis in cauernam demittitur, inde fossa tellure repletur usq; ad operculum, ea die silentium & maestitia in tota urbe est.

Arcana in templo Vestae.

Duo dolia ibidem.

Palladium.

Amata.

Vestalis delinquentis poena.

De Flaminibus.

Dialem & Martialem flaminem Romulus instituit, Numa Quirinalem addidit. Varro asserit Numam

Dialis. Martialis Quirinalis.

Flamines. Pompilium flamines singulis dijs fecisse, et ab eis nomina dedisse, hinc respu. hominibus in cælum relatis, flamines decreuit. Dicti autem flamines sunt ex gestatione pileorum, quasi pileamines, quidam aiunt ab infulis quas flammas uocant. Eorum ministri Flaminij dicti, et ministræ flaminulæ.

Flaminij. Sed rerum omnium sacrarũ administri Camilli dicebantur,

Flaminulę. flamines non poterant, nisi singuli singulis dijs attribui, & nephas sine pileo erat egredi domum.

Camilli

De Salijs.

SAlios duodecim Marti Gradiuo legit Numa, dicti à saltando, quod facere in comitijs quotannis & solent et debent, uersiculoribus tunicis ornati per urbem tripudiant, succincti æneis baltheis. Togas fibulis nectum, quas trabeas uocant, gestant in capite pileos, quos uocant apices, gladio ac

Trabea. cinguntur, dextra lanceam aut uirgam ferunt, leua Traciam

Apices. peltam, cœlestia sunt arma, ancile uocant, id est circum exci-

Ancile. sum, id fertur cælo lapsum in regiam Numæ, anno octauo regni eius. Lege autem erat ut Salij liberi essent, et indigenæ, et quorũ uterq; parens uiueret, & cuiuscunq; fortunæ, paupe res aut diuites. Quidã Salios appellatos putant à uiro Samo

Salius. thrace seu Mantineo, nomine Salio, qui saltationẽ in armis inuenit. Traditur Tul. Hostil. duplicasse numerum Saliorum.

De fœcialibus & patre patrato.

Fœcialis. FOeciales dicti, quod fidei publicæ inter populos præerant, nam per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellũ, et ut fœdere fides pacis constitueretur. Eos instituisse dicitur Numa, cum indicendum esset bellũ Fidenatibus, hi mittebantur priusq̃ conciperetur bellum ad res repetendas, & si non impetrabant, bellum indicebant. Fœcialium unus qui patrem

patratum faciebat, ex ipsis fœcialibus electum, sacris uestibus ornatus, ad auctores iniuriarum procedebat, priusquam urbem intraret, ianitorem uel alium qui obuiam fuisset, alloquebatur quibusdam imprecationibus. Inde in forum pergit, illic disserit qua causa uenerit, tempus ad consultandũ dat. xxx. dierum, si per hos dies res infecta maneret, dijs cœlestibus manibusq; inuocatis abit, & ad senatum refert, et ubi in senatu, quod iustum piumq; esset, actum erat, fœcialis bellum indicebat. Fœcialium sacra nefas uiolare erat, nam Fabius cum ea uiolasset, urbs Romana a Gallis Senonibus euersa fuit. Dicuntur fœciales à fœdere faciendo seu feriendo. Pater patratus à patrando, id est, sanciendo fœdere, quidam à fœcialibus creabatur, qui tantum in fœdere sanciendo præerat, ut quidam scribunt. *Pater patratus unde.*

De pontificibus.

P*Ontifices è patribus legit Numa, et ex his pontificem maximum fecit Martium Martij F. et ipsius Numæ generum, cuius satis omnia publica priuataq; sacra subiecit, ut esset quo consultum plebes ueniret, et idem nec cœlestes modo cæremonias, sed et iusta funebria et prodigia quomodo susciperentur, et curarentur. Defuncto pontifice maximo, alius eligebatur non à populo sed ab ipsis Pont.* *Pót. Max.* *Appellati sunt (ut Varro scribit et* DIONYSIVS *) à ponte Sublitio, quem reficiebant, quare uidentur à Numa non pontifices, sed sacerdotum principes nominati, et inde regnante Anco Mar. quando Sublitius pons factus fuit, à ponte pontifices appellati, et ideo sacra ab eis transTyberim non mediocria ad pontem fiunt.* *Sacerdotes principes,* *Scæuola ponti. max. dicebat pontifices dici à posse et facere. Quidam* *Pontifex unde.*

ſcribunt ab eo, quod potentia ſacra perficiant.

De rege ſacrificulo.

Rex ſacrificulus.

POſtq̃ Romani iam liberi, extincto regio nomine, conſules crearunt, ne cubi deſiderium regis eſſet, propter quædã ſacra publica, quæ reges faciebant, regem ſacrificulũ conſtituerunt, & è patribus elegerũt C. Manium Papyriũ, et id ſacerdotiũ pontificæ ſubiecere, ne nouæ libertati additus nomini honos officeret. Is Papyrius quietis ſtudioſiſſimus fuit, idẽ fuiſſe, memoratur qui leges Numæ, ab Anco Martio in Tabulis quernis inſcriptas, rurſus in publicum traduxit.

De Gallis matris Deum.

Cybele

Atys

Sacerdotes caſtrati.

Mater deum.

GAlli ſacerdotes Cybeles matris deum ſunt & ſemimares, id eſt, caſtrati, ab eo quod dea puerum Phrygium amauit Atym, cui præcepiſſe dicitur, ne concumberet ille cum Sagaritide nympha coiuit ſub arbore: Cybele excîſa arbore uicta eſt, puer ad Dindyma aufugit, & uirilitatẽ ſibi amputauit. Ideo & Cybele caſtratos ſacerdotes habere mauult. Secundo bello Punico Romam etiam deportatus eſt ſacer lapis, quem matrem deum incolæ dicebant, per legatos tres, M. Valerium L, Eminium, & C. Cecilium Galbam. & quæſtores duos, Cn. Tremellium Flaccum, & M. Val. Faconem, receptaq; fuit dea Romę à ſapientiſſimo homine P. Scipione Naſica, qui à ſenatu in tota ciuitate uir optimus iudicatus fuit, et quod magis admirabile eſt, adoleſcens erat. Galli dicti ſunt a Gallo flumine Phrygiæ, teſtes ſamia teſta ſibi amputant. Rhea nominatur Cybele à monte Cybelo, quæ eſt pars montis Dindymi.

Naſica uir optimus.

Galli.

Rhea.

De duumuiris & decemuiris ſacrorum.

DVumuiri à Tarquinio Superbo inſtituti fuerunt, qui

soli inspicerent libros Sibyllinos, deinde cum plebes creari ex suis instaret, ex plebeis & patritijs creati decem, et inde quindecim qui libros inspicerent. Sic et duumuiris ad decem uiros & quindecim uiros res deuenit, & aliquando data cura corrigendorum fastorum fuit. Hi Februarium, qui ultimus erat, post Ianuarium posuerunt. Libri Sibyllini. Decemuiri. XV. uiri.

De epulonibus.

VEteres pontifices (ut ait Cicero) propter multitudinē sacrificiorum tres epulones esse uoluerunt, ut ludorū epulare sacrificium facerent, id sacerdotium antiquum fuisse constat, sed de aetate nondum legimus, numerus auctus fuit, duo additi, & quinq; fuere epulones, et postea theatraliū ludorū atq; Circensium ambitione, septē fuisse epulones legūtur. Epulare sacrificium.

DE TITIIS SODALIBVS.

SOdales Titij sacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs certa auguria seruabant, quoniam ad id deputati à Pon. erant. Nomen inditum est ab auibus.

POMPONII LAETI DE LEGIBVS LIBELLVS.

IVs pluribus modis dicitur. Naturale, quod est cōmune omnibus animalibus. Ius gentium, quo gentes humanę utuntur. Ius ciuile, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis decretis principum, et autoritate prudentium uenit. Ius publicum in sacerdotibus & magistratibus consistit. Ius priuatum ad singulorū utilitatem. Ius etiā dicitur locus in quo ius redditur, ut meminit Paulus de lege & de legis origine. Lex Ius natura. Ius genti le. Ius gentiū. Ius ciuile Ius publicū Ius priuatū Ius. Lex.

(ut Chrysippus diffinit) est diuinarum et humanarum rerum notitia, lex dicitur rogatio et obnuntiatio. Lex donum est dei, dogma hominum sapientum, coercio uoluntatis. Legis uirtus est imperare, uetare, punire, permittere. Lex est æternũ quoddam, quod uniuersum mundum regit, imperãdi, prohibendiq; sapientia, ex hac lege lex nostra est, ratio mensq; sapiẽtis æqlis dei est lex, constatq; ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, uitamq; omniũ quietam et beatam. Igitur ubi lex non est, quies et beatitudo nõ est, et apud illos antiquissimos sapientũ lex erat, id erat quoniam antiquitas proxime accedebat ad deũ. Lex magistratibus præest, et magistratus populo. Optime putat Cicero, magistratũ esse legem loquentem. Imperandi, et obtẽperandi modus debet esse. Nam et qui bene imperauit, aliqñ obtemperet necesse est, et ipsi mortales non solũ obtẽperare et obedire magistratibus debent, sed eos colere atq; diligere. Potestas est facultas à populo seu principe publico data. Magistratus dici cœptus est, cũ à populo creatus fuit magister populi, id est dictator. Pria fertur Ceres dedisse leges mortalibus, postea ipsi sapientes, Phoroneus Argiuis dedit, Moyses cælo lapsas Hebræis, Aegyptijs Mercurius, Draco et Solon Atheniensibus, Minos Cretẽsibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Turijs Charũdas, Romanis Romulus.

Legis uirtus.

Potestas

Magistratus.

Primi legũlatores.

De Allia et Fusia L L.

Allia et Fusia legi resistebatur perniciosis legibus in ciuitate, quæ ideo erant propugnacula et muri otij et tranquillitatis. Sed Clodius tribu. pl. L. Pisone, et A. Gabino COSS. 4. leges tulit, ex his secunda fuit, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret de cælo seruaret, et quarta cauebatur, ne quẽ censores in senatu legendo præterirẽt,

neue quem ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, et utriusq; censoris sententia damnatus esset, hac lege diminuta est censura, quæ est magistra uitæ et modestiæ.

De lege Aurelia.

Aurelia lege cōicata sunt iudicia senatui, equitibusq; Romanis, et tribunis ærarijs. Eam tulit Aurelius Cotta prætor.

De lege Acilia.

Manius Acilius Glabrio legem tulit de pecuniis repetundis, in qua ne comperendinari quidem reum sinit. L. *Piso primus tulit legem de pecunijs repetundis.*

De lege Annonia.

Clo.tr.pl.de Annona *legem tulit, ut frumentum quod antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur.*

De lege Annaria.

Ea lex annorum modum finit, quibus magistratus capiendi potestas sit.

De lege Aterma.

Hæc lex cum mos priscus fuisset interrogandæ multæ per magistratus, ouis aut bouis nomine, ouis ære deno, bouis ære centeno diffiniuit.

De lege Aquilia.

Aquilia lex ab Aquilio *lata, de dolo malo, de fraude, de deceptione, de simultate.*

De lege Cincia.

Cincius legem tulit, qua cauetur antiquitus, ne quis ob causam orandam, donum pecuniam'ue accipere.

De lege Calphurnia.

C *alphurnia lege pecuniaria pœna inter alias pœnas ad-*

iecta fuit. L. Calphurnius Piso eam tulit.

De lege Cornelia.

Cornelia lege cauetur, ne quis legatis exterarum nationũ pecuniã expensam ferret. A. Cornelius cons. tulit, & idem aliam tulit. Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi ducenti adfuissent, ne quis cum solutus esset intercederet, cum ea de re ad populũ ferret. Tulit idem Cornelius, ut prætores edictis suis ius dicerẽt. Lex est à Cornelio quodã lata, ut homines, qui parricidij causa telo accincti sint, gladio persequantur.

De lege Cassia.

A Cassio Longino lex lata est Cassia, qua populus per tabellam suffragia ferret. C. Mario, C. Flacco cons. alia ab eodem lata, ut ille quem populus damnasset, cui'ue imperium abrogasset, in senatu non esset.

De lege Fabia.

Fabia lex à Fabio lata, à qua adiecta pœna est illis qui deducunt & sectantur candidatos in comitia.

De lege frumentaria.

Frumentaria lex à Sempronio Graccho lata est, qua frumentum è publico distribueretur Pop. Rom.

De lege Falcidia.

Lege Falcidia, à Falcidio lata, cauetur, ne plus dodrante legare liceret, propterea quod multi hæreditatem recusabant.

De lege Flauia.

Flauius legem tulit de plagiarijs, cum quis dolo seruum aut pecus à domino, & filium a patre subtrahit.

De lege Gabinia.

Gabinius legẽ tulit, qua bellũ Cn. Pompeio magno contra Piratas datũ est, contra C. Trebelli trib. pl. intercessionem.

De lege

De lege Iunia.

Iunius Syluius conſ. cum Q. Cecilio Metel. legem tulit bello Cimbrico, quod diu praue & infeliciter geſtū eſt, propter diminuta militiæ ſtipendia.

De lege Iulia.

Iulia lege puniuntur adulteri. Idem Iulius Cæſar legem tulit de peculatu in eos qui remp. uel ſacra furati ſunt, uel furantibus auxiliati ſunt, uel furta ſcientes ſuſceperunt.

De lege Lectoria.

Cum adoleſcentes in contractibus circumueniri ſolerent, Q. Lectorius pœnam deceptoribus adiecit.

De lege Licinia.

P. Licinius Craſſus orator, & Q. Mutius Scæuola Pont. Max. legem tulerunt de regundis ciuibus, ut in ſuæ quiſq; ius ciuitatis redigeretur, cum multi Itali cupiditate ciuitatis Rom. tenerentur.

De lege Manlia.

L. Manilius legem tulit, ut quando res à nobilibus aduerſæ geſtæ fuerant, illi ad magiſtratus gerendos admitterentur, quorum maiores in Romana repub. magiſtratum non exercuiſſent, huiuſmodi autem noui appellantur.

Otho tr. pl. legem tulit, ne quis cum ordine equeſtri in ſpectaculis ſederet, niſi ſeſtertia quadragīta poſſideret, quod ſi contingeret, quiſquis eſſet ſiue ingenuus ſiue libertus, inter equites ſpectare liceret in gradu 14.

De lege Oppia.

Oppius legem tulit, ne ſuperfluo ornatu mulieres Romanæ uterentur, neue pilentis, id eſt, rhedis penſibus uterentur, neue plus uncia in auribus appenderent.

De lege Hortensia.

Hortensius legem tulit, ut eo iure, quo populus statuisset, & omnes Quirites tenerentur.

De lege Pompeia.

C. Pompeius Strabo lata lege, ueteribus incolis Transpadanis ius Latij dedit, quod cæteræ Coloniæ Latinæ habebant, ut petendi magistratus & ciuitatis Romæ ius adipiscerentur. Cn. Pompeius magnus legem tulit, ut Quæstor suffragio populi, ex his qui consules fuerant, crearetur. Idem Pompeius legem tulit, qua asperrima pœna patricidas afficit. Si quis parentis, filij fata præparauerit clam & palàm, insutus culeo cum cane & gallo gallinaceo, & uipera & simia, in mare aut in flumen projceretur.

De lege Papia.

Lege Papia prohibentur peregrini uti urbe Ro. M. Plotius Sil. tr. pl. Cn. Pompeio Strabone, & L. Portio Cato. Cons. legem tulit, ut singulæ tribus, quinos denos ex eo numero suffragio crearent, qui eo anno iudicarent. L. Rosius Otho consul legem tulit, in theatro equitibus Ro. ordines 24. spectandi gratia darentur.

De lege Satyra.

Satyra lex est, quæ uno rogatu multa et uaria cõpræhẽdit.

De lege Scantinia.

P. Scantinius legem tulit, qua puerorum concubitores graui supplicio afficiuntur.

De lege tutelari.

Lege tutelari cauetur, ne quis tutor per simulationem pupillum fraudet.

De lege Variana.

Q. Varias tr. pl. legem tulit, ut quæreretur de his, quorum ope consilióue socij pop. Ro. arma sumpsissent.

De lege Voconia.

Voconius legem tulit, ne quis census hoc est pecuniosus hæredem unicam relinqueret filiam, erat autem census ille, qui C. milia in professione detulisset.

De lege Valeria.

Valerius Publicola legem tulit, ut nulli magistratui liceret, corpus Romani ciuis indicta causa condemnare, liceretq́; damnatis ad populum prouocare.

Hæc habui M. Pantagathe, quæ de magistratibus & sacerdotijs, & legibus compendiose scriberem, ut ex eo compendio aliqua ad nostros utilitas perueniat, & ita depinxisse opinor, ut ante oculos uelut in tabella posuerim. Scribant alij diffusius, Pomponio, satis est placere suis.

FINIS.

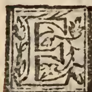
THEODORICVS GRESEmundus. Lectori. S.

EN tibi lector humanissime Valerij Probi in singulares antiquorũ literas interpretamenta quibus nos pleraq; passim inuenta adiecimus. Inter quæ si quid forte occurrerit, quod friuolum tibi aut nimis temerarium uideatur, memineris ipsum quoq; Probum non parum multa eiusmodi posuisse. Nos ea quæ uides transeunter, neq; tamen omnino sine delectu, pro temporis angustia congessimus. Tu proinde cui plus est otij, quicquid lolij, aut auenarum spicilegio huic nostro inerit diligenter excute, id est, ubi libellum emeris obelo censorem age. Poteris etiam quicquid repereris insuper, arbitratu tuo addere, cuius rei gratia tibi post singulas literas, singula interualla reliquimus. Valerio Pomponium Lætum de Roma. magistratibus, Sacerdotijs, et Legibus subiecimus. Videtur enim omnia hæc antiquitatibus cognoscendis, quas ad Theoderichum Zobel uirum profecto nobilium eruditissimum, & eruditorum nobilissimum dedimus, non parum accommoda, quæ tu lector boni & æqui consule, accepturus paulo post collectanea nostra antiquitatum, tum in urbe, quàm in agro Moguntino repertarum. Bene Vale.

VALERII PROBI

GRAMMATICI DE LITERIS ANTIQVIS

opusculum.

ST etiam circa perscribendas, uel paucioribus literis notandas uoces studium necessarium, quod partim pro uoluntate cuiusq; fit, partim usu publico & obseruatione communi. N*am apud ueteres, cum usus notarum nullus esset scribendi facultatem maxime in senatu, qui aderant in scribendo, ut celeriter compraehenderent, quaedam uerba atq; nomina ex communi consensu primis literis notabant, et singulae literae quid significabant, in promtu erat; quod nominibus, pronominibus, legibus publicis, pontificumq; monumentis, iurisq; ciuilis libris etiam nunc manet.* A*d quas notationes publicas accedit etiam studiorum uoluntas, ut unusquisq; familiares sibi notas pro uoluntate signaret, quas compraehendere infinitum est.* P*ublicae sane tenendae sunt, quae in monumentis plurimis, & historiarum libris, sacrisq; publicis reperiuntur, ut sunt istae.*

DE LITERA A.

A.	Aulus uel ager
AVG.	Augustus uel augur
AA.	* Augusta
A.GELL.	Aulus Gellius, uel AVL. id est
	Aulus Gellius
AA. uel AVG.	Augustalis
AVR.	Aurelius
AG.	Agit.
AC.	Actio
ACON.	Actiones
ACON.	
ACIN.	Actionem
AM.	Amicus
AM.N.	Amicus noster
AVT. uel AVTHOR.	Authoritas
A.	Aut uel ager
AT.	Autem
AN.M.	Actionem mandat
AP.	Apud
APP.	Appellat
ACC.	Acceperat, acceptat
ADI.	Adiutor
ADI.P.	Adiutor prouinciæ uel potentiæ, uel populi
AD.L.	Ad locum uel ad limites
AD.F.	Ad finem
AD.E.	Ad exactorem, uel ad effectum

Alias Augusti.

	uel effectorem.
AB.V.C.	*Ab urbe condita.*
AED.	*Ædes.*
A.A.A.F.F.	*Aere, argento, auro, flato, feriundo, uel flauo feriundo, uel feciundo.*
A.L.E.	*Arbitrium litis extimandæ, uel Arbitrium liti extimandæ.*
A.D.P.	*Ante diem pridie*
A.A.L.M.	*Apud agrū locum monumenti*
A.P.R.C.	*Anno post Romam conditam*
AG.	*Agrum uel Agrippa*
AEDIL.CVR.	*Ædilis curulis*
AED.PL.	*Ædilis plebis*
A.P.Q.	*Aulij Publij Quinti*
A.A.	*Apud agrum*
APP.	*Appius*
ANN. *uel* AN.	*Annis uel annos*
ANT.	*Ante uel anteor*
A.N.	*Ante noctem*
A.X.	*Annis decem*
ANT.T.C.	*Ante terminum constitutum*
A.A.A.F.F.Q.TI.	*Auri, argenti, aeris flator fabrica quirinalis Tiberi*
ADP. *uel* ADOP.	*Adoptiuus*
A.CVB.AVG.	*A cubiculo Augustorum*

ADDITIO A.

ADIAB.	*Adiabenicus*
A.B.	*Alia bona*

A.B.V.	*A bono uiro*
ABS.	*Absolutus*
AER.COL.	*Aere collato*
A,L.	*Alia lex*
AER.	*Aerarius*
AM.P.	*Amabilis persona uel amicus principis*
A.O.	*Alij omnes*
AP.IVD.	*Apud iudicem*
AEQ.P.	*Æqualis uel equestris perso.*
A.TER.	*A tergo*
A.F.	*Auli filius*
A.A.V.C.	*Anno ab urbe condita*
AVGG.	*Duo uel plures Augusti*
AV.	*Auus*
AVREL.	*Aurelius*
AVR.	*Aurum uel Aurelius*
AVG.LIBER.	*Augusti libertus, uel libertus*
A.A.V.	*Ambo alter ue*
A.F.P.R.	*Aptum fide Publij Rutilij*

B

B.	*Bonus uel Brutus uel Balbius*
B.R.	*Bonorum roma.*
B.F.	*Bona fide uel fortuna uel Bona filia*
B.F.	*Beneficium, uel bonum factum uel benefecit*
B.F.C.	*Bona fide contractum*
B.M.	*Bonæ memoriæ*

B. uel B.	*Balbius uel Balbus*
B. A.	*Bonam actionem*
B. M.	*Bene merenti*
B. P.	*Bona possessio*
B. M. F.	*Bone merenti fecit*
B. M. P.	*Beni mirenti posuit*
B. P.	*Bonum publicum*
B. P.	*Bona paterna*
B. F.	*Bene fecit*
B. A V.	*Bonis auspicijs, uel bonis auibus*
B. V.	*Bonus uir*
B. F.	*Bona fœmina*
B. R. P. N.	*Bono rei publicæ nato*
B. F. P.	*Bonæ fidei possessor*

ADDITIO B.

B. R.	*Bonorum rector*
B. C.	*Bonis cæssit*
B. D.	*Bonum datum*
B. G.	*Bona gratia*
B. H.	*Bonus hō, uel bona hæreditaria*
B. I.	*Bonum iudicium*
B. L.	*Bona lex*
B. I. I.	*Bonum iudicis iudicium*
B. N.	*Bonum nomen, uel bona nostra*
B. O.	*Bene optime*
B. Q.	*Bona quæsita*
B. S. F.	*Bene satisfecit*
B. T.	*Bonorum tutor*
BRT. alias B R I.	

TANIC.	*Britanicus*
BEN.ME.	*Bene merenti, uel bene merito.*
B.V.	*Bene uixit*

C

C.	*Caius, uel, cum uel centum*
C.S.	*Consulum sententia*
CL.	*Claudius*
CIPP.	*Cippum*
CM.	*Comis alias comes*
CN.	*Cneuius, uel Cneus, uel Gneus*
COR.	*Cornelius*
CÆS.	*Cæsar*
CÆS. A. *uel* AVG.	*Cæsar Augustus*
CR.	*Contractum*
C.CR. *alias* C.CT.	*Contrarium contractum*
Ɔ·	*Con*
Ɔ'	*Caia*
ƆO· *uel* Ɔ·	*Controuersia*
CC.	*Circum*
CA.	*Causa*
C.M. *uel* CA.M.	*Causa mortis, uel Caius Marius*
C.R.C.	*Cuius rei causa*
C.R.C.P.	*Cuius rei cam promittis alias (causa*
COS.	*Consul*
COSS.	*Consules*
C.LIB.	*Caij libertas*
CON.	*Consularis*
C.R.	*Ciuis Romanus*
COL. *uel* CL.	*Colonia, uel Coloniæ*

Augurum collegium.

ADDITIO C.

CES.	*Cespius*
CÆSS.	*Cæsares*
CS.	*Consiliarius*
CSS.	*Consiliarij*
C.P.	*Ciuis publicus*
CONIV.	*Coniunx uel coniunxit*
C.R.	*Caius Rufus*
C.V.	*Clarissimus uir, uel consularis*
CEN.AR.	*Censoris arbitratu.*
CAR.	*Carissimus*
C.N.	*Caius noster, uel ciuis noster*
CVL.	*Cultores*
C.D.	*Capite diminutus, uel Caius Dacius, alias Drusus*
CONTVB.	*Contubernalis*
C.O.	*Ciuitas omnis*
CA.	*Camillus, uel canis, uel Cato*
C.B.	*Commune bonum*
C.C.C.	*Censa ciuium capita*
C.H.	*Custos hæredum*
C.F.C.	*Clam fugiendi causa*
COLLE.FABR. M.R.	*Collegio fabrorum militiæ Rauennatis*
COER.	*Cœrauit*
CVR.VIAR.	*Curator uiarum*
COS.II.	*Consul iterum*
COS.III.	*Consul tertium*
CON.SEN.ET.EQ.	*Consensu senatus & equestris*

OR.P.Q.R.	*ordinis populiq; Romani*

D

D.	*Diuus*
D.uel ꓷ.	*Diua*
DEST.	*Destinato*
D.PP.	*Deo perpetuo*
D.P.	*Diuus pius,uel dijs penatibus*
D.	*Deuotus uel diutius*
D.D.	*Deo dicauit*
DEC.	*Decius*
D.D.	*Dotis dictio*
DD.	*Dedicauerunt uel dedicarunt*
D.V.	*Deuotus uir,uel uester*
DOT.	*Dotem*
D.P.	*Dotem petit,uel dijs paternis*
D.F.	*Dotem fecit,uel dolum, uel do-rum uel Decij filius*
D.M.uel D̃.M.	*Dolum malum,uel dubiũ malũ*
D.D.S.	*Dijs deabus sacris*
D.M.	*Domus mortui*
D.M.	*Dijs manibus*
D.M.S.	*Dijs manibus sacrum*
D.D.	*Dijs dantibus*
DT.	*Duntaxat*
DN.	*Dominus*
DNN.	*Dominis*
DL.	*Delego*
DICT.	*Dictator*
DQ.	*Dijs quirinalibus*

DD. uel D.	Dedicauit
DE.	Defunctus
DIL.	Dilectissimus
DVL.	Dulcissimus
D.Q.R.	De qua re
D.Q.S.	De quo supra
D.C.S.	De consulum sententia.
DIG.M.	Dignus memoria
D.PEC.R.	De pecunijs repetundis
D.T.S.P.	Diem tertium, siue perendinum
D.V.	Dijs uolentibus
D.L.S.	Dijs laribus sacrum
DR.	Drusus
D.N.	Domino nostro
DD.NN.	Dominis nostris
D.D.D.	Datus decreto Decurionum uel decreto, seu dono Decurionum, uel dono dedit dicauit, uel dono Decurio dedit
D.D.	Dono dedit
D.D.	Deo domestico
D.M.Æ.	Deo magno æterno
D.D.	Dedit donauit
DIL.S.	Dilectissimus seruus
DEC.DEC.	Decem decani
DEC.DEC.	Decreto decurionum
D.L.	Dat laudes
DES.	Designauit
D.D.L.M.	Dono dedit libero munere

D.C.uel CÆS.	Diuus Cæsar
D.P.S.	Deo posuit sibi
D.L.D.P	Dijs locum dedit publice
DVC.DVC.	Ducum ductore, uel ductorum ductor
D.IMM.S.	Dijs immortalibus sacrum
D.I.M.	Dijs inferis maledictis
D.D.D.D.	Dignum deo donum donauit alias dicauit
D.V.	Deuotus Vestæ
D.AVG.uel. A.	Diuo Augusto
D.C.A.	Diuus Cæsar Augustus
DOMIC.COS.XIII. LVD.SÆC.F.C.	Domitius cõsul tertiumdecimũ, Ludos sæculares faciundum curauit

ADDITIO D.

D.Q.	Diuus quæstor,uel diq;
D.G.	Dedit gratis
D.H.	Donauit,uel dedit hæredib.
D.I.	Dijs ĩmortalibus,uel dari iussit
D.L.	Donauit locũ,uel Decij libertus
D.O.M.	Deo optimo maximo,Dijs omnibus manibus
DATHI.	Dathius
D.O.	Dijs omnibus uel deo optimo
D.M.F.V.C.	Doli mali fraudis ue causa
D.P.S.D.L.D.P.	Deposuit sibi dijs locum dedit publicæ
DOMIC.COS.IN.	Domicius consul in ludos secu=

L.V.SÆC.F.C	*lares faciundum curauit*
D.	*Quingenta*
D.D.D.	*Dono dedit, dicauit*
DED. *uel* DEDIC.	*Dedicata*
D.S.P.	*De sua pecunia*
D.S.P.L.D.	*De sua pecunia laribus dant, uel dedit, uel dederunt*
D.L.A.P.	*Donum libens animo posuit*
D.	*Decius, Drusus, deuotus, domus, dicauit, dedit*
D.D.	*Decreto Decurionum*
DEC.	*Decurio*
D.F.	*Donum fecit, uel dolum fecit uel Decij filiabus.*
D.D.S.	*Dijs deabus sacrum*
DE.	*Defunctus*
D.P.R.	*De pecunijs repetundis*
D.V.	*Dies quintus*
DRV.	*Drusus*
D.D.D.	*Decreto seu dono decurionum, uel dono decurio dedit.*
D.D.	*Dotis datio, uel dotis dictio*
DES.	*Designatus*
D.E.R.I.C.	*De ea re ita curatũ, uel cõsultũ ẽ.*

E

E.	*Est*
EE.	*Esse*
ER.	*Erum, uel erit, uel ærarij*
E.I.M. *uel* E9.M.	*Eiusmodi*

E°.*uel* E.	*Eius*
E.N.	*Etiam nunc*
EG.	*Eger*
EPI.*uel* EP.	*Epistola*
EP.M.	*Epistolas misit*
EQ.R.	*Eques Romanus*
EX.R.	*Exactis regibus*
EOR.	*Eorum*
E.F.	*Eius fecit*
E.F.*uel* FIL.	*Eius filius*
EDIL.CVR.*uel* ED. CVR.	*Ædilis curulis.*

ADDITIO E.

E.	*Ennius, uel ædilis*
EQ.P.	*Equalis uel equestris persona, uel equus publicus*
ER.COL.	*Ære collato*
EDIL.P.	*Ædilis plebis*
ER.P.	*Ære publico*
E.B.	*Eius bona*
E.D.	*Eius domus*
E.E.	*Eius ætas*
E.H.	*Eius hæres*
E.L.	*Edita lex*
EMP.	*Emptu.*

ADDITIO E

EQ.	*Equestris ordinis, uel equester (ordo*
EQ.AVR.	*Eques auratus*
EX.DO.AV.	*Ex domo Augusti*

EXCVR.	Excurſor
EQ.M.SP.POM.	Equitū magiſter, Spurius Pō-peius
ÆDIL.CVR.	Ædiles curules
EX.S.C.	Ex ſenatus conſulto
EX.S.D.	Ex ſenatus decreto

F

F.uel FIL.	Filius
F.uel.Ⅎ	Filia
F.FA.	Filius familias
FS.	Fratres
FR.F.	Fratris filius
FOR.	Foris,uel foras
FOR.	Forum,uel forte,uel fortuna
FR.L.	Forum Liuium
FR.I.	Forum Iulium
F.F.F.	Fortior fortuna fato uel fortius fortuna fatum
F.M.	Fati munus
F.M.I.	Fati munus impleuit
F.C.	Fidei commiſſum
F.C.	Fiduciæ cauſa
F.C.	Fraude creditoris
F.F.	Fecerūt uel fundauerūt uel fabricauerunt
FF.	Fabrefactura
F.F.	Fabricari fecerunt
FF.	Fabrefactum
FR.	Fronte
FL.	Flauius
FLAM.uel FL.	Flaminius

FAC.	Facti
F. Ⅎ.	Pro F. & dicitur digamma, & ponebatur pro V, ut SERℲIVS, pro Seruius, et ℲVLGVS, pro uulgus.
F.V.C.	Fraudis ue causa
FAB.	Fabius
F.H.	Filius hæres.

ADDITIO F.

F.F. uel FIL.FA.	Filius familias
F.FL. uel FR.F.	Fratris filius
F.E.D.	Factum esse dicetur
FABR.	Fabritius
FAC.C.	Faciundum curauit
F.D.	Fides data, uel fide data
F.E.	Fides eius
F.F.E.	Fiat fides eius
F.I.	Fieri iussit
F.N.	Fides nostra
FR.S.	Forum Sempronianum
FOR.RED.	Fortunæ reduci
FEBR. uel FEB.	Februarius
F.F.F.	Ferro, flamma, fame, uel Flauius filius fecit
F.F.	Fidem fecit, uel Flauius fecit
F.N.C.	Fidei nostræ commisit
FVNC.	Functus
FID.	Fides
FAC.	Faciundum uel factum

F.	Fecit
F.C.	Faciundum cœrauit, uel curauit
FAB, uel FABR.	Faber, uel fabrorum
FOR.	Fortunata, uel forma
F.M.	Fieri mandauit

G

G.	Gaudium, uel Genius, uel genus
GR.	Gratis
GR.	Gerit
GS. alias, GG.	Gesserunt
G.R.	Genus regium
GR.	Genus rerum
GL.	Gloria
GL.P.	Gloria parentum, uel patriæ, uel populi
GL.E.R.	Gloria exercitus Romani
G.S.	Genio sacro, uel sacrum
G.AVG.	Genio Augusti
GL.N.L.	Gloria nominis Latini
GER.	Germanicus
GL.R.	Gloria Romanorum
GL.P.R.	Gloria populi Romani

ADDITIO G.

G.	Gelius uel Gades uel Gaius
GERMANIC. uel GER. uel GERM.	Germanicus uel Gemarnus
GN.	Gneus
GN.S.	Genio sacrum uel Gnei sacro
GRAC.	Gracchus

GR.D.	*Gratis dedit*
GL.	*Gaius libertus, uel Gaia liberta*
GL.C.	*Gloria consulum*
GL.VR.RO.	*Gloria urbis Romæ*

H

H.	*Honor, honos uel honestas*
H.V.	*Honestus uir*
H.V.	*Honesta uita*
H.M.uel.W.	*Honesta mulier*
H.F.	*Honesta fœmina*
H.L.	*Honesto loco*
H.L.N.	*Honesto loco natus*
H.	*Hæres, uel hæredes*
H.	*Hora*
H.B.uel H	*Hora bona*
H.M.uel H	*Hora mala*
H.P.uel.H	*Hora pessima*
H.S.uel.H	*Hora secunda, uel sacra*
H.H.uel.HO.H	*Homo honestus*
H.P.	*Hic posuit, uel possum*
H.S.	*Hæc sit*
H.I.	*Hæreditario iure*
H.F.	*Hic fundat, uel fundauit*
H.M.H.S.	*Hoc monumentum hæredes sequuntur*
H.DD.	*Hic dedicauit uel dedicauerunt*
H.S.V.F.M.	*Hoc sibi uiuens fieri mandauit*
H.L.H.N.S.I.*uel.*C.*loco* H.	*Hic locus hæredes nō seqtur.*

ADDITIO H.

HR.	Hæres uel hæreditas
H.M.A.DH.N. TRAN.	Hoc monumentum ad hæredes non transit
H.VI.	Hora sexta, uel horis sex
HS.	Sextertium
HDR.	Hadrianus
H.B.F.	Hō bonæ fidei, uel hō bonus fe(cit)
H.POSS.	Hæres possessor, uel hæreditatis possessor
H.L.D.	Hunc locum donauit, uel dabit
H.M.P.	Hoc memoriæ posuit, uel hoc monumentum posuit
HOS.	Hostis uel hospes
H.R.	Honesta ratio
H.S.S.	Hic sepulti sunt
H.D.	Hoc uel hic donauit, uel dedit, uel dicauit
HS.	Sestertia
H.M.H.ex.T.non seq.	Hoc monumentum hæredes ex testamento non sequitur
HS.III.M.N.	Sestertia tria millia nummum
H.ex.T.est.	Hæres ex testamento
H.Loc.Hęr.non seq.	Hic locus hęredes non sequitur
H.	Hæres aut hæredes in multitudine, uel hic
H.B.M.F.C.	Hæres bene merenti faciundū curauit
H.M.EX.N.recip.	Hoc monumentum exterū non (recipit)
H.M.D.M.A.	Huic monumento dolus malus (abesto)

H.M.H.N.S.	Hoc monumentum hæredes nõ ſequitur
HS.	Seſtertium
H.S.	Hæredes ſunt, uel hæredes ſocij

I

I.	In
I'.	Inter
I'D.	Interdum
.I'A.P.	Intra prouinciam
.I'L.	Intra limitem
.I'.C.	Intra circulum
.I'.T.C.	Intra tempus conſtitutum
I.	In, uel Iulius, uel iuſtus
IMP.	Imperator
IMPP.	Imperatores
I.D.	In dimidio
I.S.D.	In ferijs dijs
I.P.	Iuris dicendi uel iuri dicundo
I.P.	In poſſeſſione
I.L.S.	In loco ſacro
I.L.R.	In loco religioſo
I.L.D.	In loco diuino
I.E.	Iudex eſto
I.L.P.	In loco publico
I.S.	Iuditum ſolui
I.S.	In ſenatu
I.S.C.	In ſenatus conſulto
I.P.	Iuſtus poſſeſſor
I.F.	In foro

I.FO.C.	*In foro Cæsaris*
I.FO.P.	*In foro pacis uel Palladis*
I.FO.TR.	*In foro Traiani*
I.FO.I.*uel*.IV.	*In foro Iulij*
I.FO.POMP.	*In foro Pompeij*
I.FO.LI.*uel*.L.	*In foro Liuij,uel Lucij*
I.R.	*Iure rogauit,uel iure Romæ*
I.FO.FLAM.	*In foro Flaminij uel flaminis*
HHH.*uel* IIIIIL	*Vel Sextum uir uel Sexium*
I.FO.P.R.	*In foro pro rostris*
I.F.P.R.	*In foro pro rostris*
I.N.Q.	*Iniustu nuptijs quæsitus*
I.D.P.	*Iuri dicundo præerit.*
I.D.C.	*Iuris dicendi causa*
I.C.E.V.	*Iusta cā esse uel eius uidebitur*
IIII.V.	*Quartum uir*
III.V.	*Triumuir*
I.FO.POP.	*In foro Pompilij,alias Popilij*
I.O.M.S.	*Ioui optimo maximo sacrum*
I.D.	*In feris dijs*
IN.FR.P.VI.	*In fronte pedes sex*
IN.AG.P.X.	*In agro pedum decem*
IVNON.ET. PROSERP.	*Iunoni & proserpinæ*
IN.F.IN.A.V.L.P.X.	*In fronte in agro uersus, longe pedum decem.*

ADDITIO I.

I'.	*Inter*
I'A.	*Interea*

I.C.	Iulius Cęsar uel intra circulum
I.T.	Intra tempus
I.S.S.	Inferius scripta sunt
I.F.B.	In foro Boario
I.F.FL.	In foro flauij
IVD.	Iudicium
I.H.	Iustus homo, uel in honestem
I.L.	Iure legis, uel iusta lege.
IAN.	Ianuarius
III.V.	Triumuiri
X.V.	Decemuiri
ID.	Idus
IVR.D.	Iuris dictio
I.P.	Iusta persona
I.V.	Iustus uir
I.O.M.IM.	Ioui optimo max. immortali
IN.FRO.P.VI.LAT. VII.	In fronte pedes sex, latitudine septem
I.SN.R.	In senatu Romano
IM.	Imperator
IN.F.P.	In fronte pedes
IN.FR.P.	
IN.AG.P.	In agro pedes
I.	Vnum uel Iunius uel Iulius
IOVI.SABAZ.	Ioui sabazio
II.	Iterum & secundus
IVN.	Iunius. VL. Iulius
II.V. uel. II.VIRI.	Duumuiri
I.P.	Ius pontificium

I.D.	*Iudicatum solui*

K

K.uel KL.	*Kalendæ*
K.Q.	*Kalendæ quintiles*
K.I.uel IAN.	*Kalendæ Ianuarij*
K.S.	*Kalendæ sextiles*
K.D.	*Capite diminutus*
K.C.	*Capite census, uel censuum, uel cæsus*
k.C.	*Carthago ciuitas*
K.P.	*Cardo positus*
K.T.	*Capite tensus*
KAR.	*Carthago*
K.M.	*Cardo maximus*
k.F.	*Cardo finalis*
k.	*Castra*
k.P.	*Castra ponit*
k.DD.	*Castra dedicamus*
K.uel kA.	*Carissima*
K.	*Caput*
K.k.	*Calumniæ causa*
K.	*Cardo*

ADDITIO k.

K.N.	*Kalendæ Nouembres*
KAL.	*Kalendæ*
KAL.IAN.	*Kalendis Ianuarijs*
K.D.	*Kalendæ Decembris*
K.DD.	*Castra dedicata*
kAR.	*Carissimus*

L.D.	*Locum dedit*
L.L.Q.F.	*Lucium Luceium Quinti filiū*
L.L.L.	*Lutij liberti locus, pueritiam significat & quinquaginta*

ADDITIO L.

L.V.G.P.	*Lucius uetus Galliç procurator*
L.G.	*Legauit uel legatum*
L.AP.	*Ludi Apollinis, uel Apollinares*
L.P.D.	*Locus publice datus*
L.G.D.	*Legio decima*
L.S.	*Liberto suo*
L L.S S. uel L.S S.	*Libertis suis*
L.M.	*Locus monumenti*
L.P.	*Lege punitus*
L.Q.S.	*Locus quæsitus senatui*
L.F.	*Lucius Flauius, uel Flaminius, uel Lucij filius*
L.A N.	*Lucius Annius, uel quinquaginta annis*
L.L.L.M.M.	*Lacerat lacertum Largij mordax Memmius*
L.A.D.	*Locus alteri datus*
L.B.M.D.	*Locum benemerenti dedit, uel donauit*
L.E.D.	*Lex eius damnatus*
L.R.	*Lege rogatus uel lex romana*
L.V.	*Lex uetat uel qquagintaqnq.*
L.E.	*Lucij filius*
L.	*Quinquaginta*

LVD.	*Ludus uel ludi*
LVD.SEC.	*Ludi seculares*
LVD.SEC.FAC.C.	*Ludos seculares faciundum, uel faciundos curauit*
LEG.X.	*Legionis decimæ*
LEG.III.	*Legionis tertiæ*
LAT.P. VIII. S.	*Latum pedes octo & semis*
L.Q.ET.LIB.	*Libertisq; & libertabus*
L.C.	*Latini coloni*
L.C.	*Lucius Cornelius*
L.D.	*Legem dat uel locus diuinus*
L.P.	*Locus populi*
L.S.	*Locus uel lucus sacer*
L.D.DD.	*Locum dono dedit*
L.PVB.	*Lucius Publius*
L.H.	*Locus hęredũ, uel locũ hęredibus*

M

M.	*Marcus*
MAX.	*Maximus*
MA.	*Macuuius*
MVN.	*Municipia uel municeps*
M.E.M.	*Municeps eius municipij*
MAG.EQ.	*Magister equitum*
M.	*Monumentum*
MV. uel M.	*Mutius*
M.F.	*Marci filius*
M.L.	*Marci liberti, uel militis locus*
MNF.L.	*Manifestus locus*
M.N.	*Meo nomine*

MV.F.	*Mutij filius*
M.	*Mulier*
MS.	*Mensibus uel menses*
M.POS.*uel* P.	*Mensam posuit*
MIL.	*Miles*
M.C.	*Monumentũ cõdidit uel cõsecra*
M.MAN.	*Marcus Manlius* (*uit*
M.N.	*Milia nummum*
M.LEP.C.REG.INST.	*Marcus Lepidus ciuitatẽ Regij*
M.R.	*Militię Rauẽnatis* (*instaurauit*
M.POP.	*Marcus Popilius*
M.ÆM.	*Marcus Æmylius*
M.REG.	*Militiæ Regiensium.*

ADDITIO M

MAG.	*Magister uel magistratus*
MO.	*Monumentum uel moneta*
M.P.	*Marcus Pacuuius*
M.C.C.	*Marcus Cicero, uel Cato, uel*
	Calfurnius
MER.S.	*Meracrio sacrum*
M.H.	*Magnus homo*
M.I.	*Maximo Ioui*
M.R.	*Miles Romanus*
M.S.P.	*Monumentum suum, uel memo=*
	riæ suæ posuit.
M.B.*uel* MVL.B.	*Mulier bona*
M.A.	*Marcus Aurelius*
MM.	*Milites*
M.X.	*Menses decem*

N.L.	Non licet
NOB.	Nobilis, NOBB. nobiles
N.F.C.	Nostrū, uel nostrę fide cōmissū
N.Q.	Nunquā, uel nusq̄, uel nequam
N.H.	Nouus homo Alias
NAT.	Natalis, uel natalitia, uel natalia Natus
NAV.	Naues, uel nauti
NVP.	Nuptiæ
NATOR.	Natorum
N.FA.NA.	Nobili familia natus

ADDITIO N

NEPTVN.	Neptunus, uel Neptunalia
NR.	Nero
NAC.	Nactus
NEP.RED.	Neptuno reduct
N.L.	Non liquet
NON.	Nonis
NV.	Numa
N.	Numerus, uel nomen
NON.AP.	Nonis Aprilis
N.C.C. uel N.K.C.	Non calumniæ causa.

O

O. uel OP.	Optimo
OP.	Oportet
O.P.	Optimo principi
OR.	Ornato.
O.	Ordo
OB.CIV.SER. uel O.C.S.	Ob ciues seruatos
O.V.F.	Omnibus uiris fecit.

OB.M.E.	*Ob merita eius*
OB.M.P.ET.C.	*Ob merita pietatis et concordiæ*
OB.	*Obiter*
O.	*Opertum uel mortem ſubijt.*
D.M.	*Dijs manibus*
O.K.	
OR.M.*uel* M.	*Ordo militum*
ORB.PAR.	*Orbati parentes*
O.V.D.	*Omni uirtuti dedito*

ADDITIO O

O.M.	*Optimus maximus*
O.P.F.	*Optimo principi fecit, uel patrono uel patruo*
OPP.	*Oppidum*
O.V.F.	*Omnia uiuens fecit, uel optimo uiuenti fecit*
OP.MAX.	*Optimus maximus*
O.P.*uel* OPT.PRIN.	*Optimo principi*
O.P.F.	*Optimo principi fecit*
OB.C.S.	*Ob ciues ſeruatos*
OP.	*Opiter*
O.V.F.	*Optimo uiro fecit*

P

P.	*Publius*
POP.	*Populus*
P.R.	*Populus Romanus*
P.I.R.	*Populum iure rogauit*
P.S.	*Poſuit ſibi*
PS.	*Plebiſcitum*

PR.	*Prætor*
PRR.	*Prætores*
PP.C.*uel* P.C.	*Patres conſcripti*
P.C.	*Pactum conuentum*
P.C.	*Pecunia conſtituta*
P.P.	*Pater patriæ*
P.P.P.	*Primus pater patriæ*
PR.S.	*Prætoris ſententia*
P.R.E.*uel* EX.	*Poſt reges exactos*
PROC.	*Proconſul*
PONT.MAX.	*Pontifex maximus*
PR.VR.	*Prætor urbanus*
P.H.C.	*Publicus honor curandus*
PAR.	*Parentum*
P.M.	*Principi militum*
P.	*Pupillus*
PV.	*Pupilla*
PR.PER.	*Prætor peregrinus*
PIENT.	*Pientiſſimus*
P.P.	*Pater patratus*
P.IV.*uel*.I.	*Principi iuuentutis*
PROCOS.	*Proconſul*
PROCOSS.*uel*	*Proconſules*
PROCC.	
PRÆ.VIGIL.	*Præfectus uigilum*
PRÆ.VRB.	*Præfectus urbis*
P.S.F.	*Publicæ ſibi fecit*
P.F.	*Publij filius*
P.F.	*Pius felix*

PRS.	*Præsides*
PVB.	*Publius*
PICEN.	*Piceni*
PRON.	*Pronepos uel proneptis*
PRÆF.	*Præfectus*
PERT.	*Pertinax*
PRS.P.	*Præses prouinciæ*
PRÆF.VR.	*Præfectus urbis*
PRINC.IVVENT.	*Princeps iuuentutis*
P. ÆL. AVG. LIB.	*Publius Ælius Augusti libertus*
P. S. F.	*Publicæ saluti, uel sibi fecit*
P.	*Posuit uel pes, uel passus, uel Publius*
POST.	*Posthumius, uel posthumus*
PROPRÆT.	*Proprætor*
PRID. NON. APR.	*Pridie nonas Aprilis*
PR. PR.	*Proprætor*
P. P. HISP. C.	*Præses prouinciæ Hispaniæ citerioris*
PAL.	*Palmensi*
P. F.	*Publicæ fecit*
P. S S.	*Plebiscita*

Q

Q.	*Quintus uel Quintius*
Q. *uel* QV.	*Quartus*
Q. M.	*Quomodo*
Q. AM. *uel* A.M.	*Quemadmodum*
Q. S. S. S.	*quæ supra scripta sunt*
Q. R. F. E. V.	*quod recte factũ esse uidebitur*
QVÆSS.	*Quæstores*

Q.L.	*Quinti liberti*
QVÆS.	*Quæstor*
Q.N.A.N.N.	*quando neq; ais, ne q; negas*
Q.B.F.	*quære bonum factum*
Q.E.R.F.	*quanti ea res erit*
Q.F.	*Quinti filius*
Q.L.F.	*Quinti Lucij filius*
Q.uel QVINT.	*Quintilius*

ADDITIO Q

Q.B.M.V.	*Quæ bene mecum uixit*
Q.E.R.E.IV.DA.	*Quanti ea res erit iudiciũ dabo*
QVIR.	*Quirites*
Q.L.	*Quinti libertus*
Q.M.	*Quintus Mutius*
Q.B.F.	*Quare bene factum*

R

R.L.P.	*Recte legi possit.*
R.F.E.D.	*Recte factum esse dicetur*
R.F.E.V.	*Recte factum esse uidebitur*
R.P.	*Res publicas*
RET.P.XX.	*Retro pedum uiginti*
RVR.	*Rura*
R.P.C.	*Retro pedes centum*
R.P.	*Romani principes*
R.C.	*Roma ciuitas*
R.R.	*Rurum Romanorum*
R.REG.	*Rurum regiensium*
R.FERRARIN.	*Rurum Ferrarinorum*
R.D.	*Regis domus*

R.R.	*Ruderibus recolligendis*
R.R.R.F.F.F.	*Regnum Romæ ruet, ferro fame flamma*
R.P.C.	*Reipublicæ constitutor*
R.N.LON.P.X.	*Retro non longe pedes decem*

ADDITIO R

R.uel RO.	*Roma*
RO.uel ROM.	*Romani*
REG.	*Regio*
REI.M.	*Rei militaris*
R.R.	*Reiectis rudibus alias ruderibus*
R.VE.	*Res Veronensis*
RG.F.	*Regis filius*
R.G.C.	*Rei gerundæ causa*
R.S.P.	*Res sua publica*
RVR.	*Rursus*

S

SP.	*Spurius*
SER.	*Sergius uel Seruius*
S.C.	*Senatus consultum*
SEX.	*Sextus*
S.D.	*Sententiam dicit uel dedit*
SYL.	*Sylla, uel Syluius*
S.N.L.	*Socij nominis latini*
S.F.S.	*Sine fraude sua*
S.T.A.	*Sine tutoris autoritate*
S.P.Q.R.	*Senatus populusq; Romanus*
S.M.S.Q.	*Si negat sacramento quærito*
S.S.C.	*Secundum suam causam*

S.D.	*Senatus decreto*
SCRIB. ÆDIL.	*Scribæ ædilitio*
S. S. *uel* SEN.SEN.	*Sententia senatus*
S S.	*Sestertius*
	T.
T.	*Titus*
TI.	*Tiberius*
T.A.	*Titus Anius*
T.A.	*Tutore autore, uel tutoris autoritate*
TR.PL.	*Tribunus militum*
TVL.	*Tullius*
TR.M.	*Tribunus militum*
TR.ÆR.	*Tribunus ærarij*
TR. POT. *uel* TRIB. POT.	*Tribunitiæ potestatis*
TR.CEL.	*Tribunus celerum*
TR.V.MON.	*Triumuiri monitales*
TR.V.CAP.	*Triumuiri capitales*
T.F.	*Titi filius*
T.F.I.	*Testamento fieri iussit*
T.S.F.I.	*Testamento sibi fieri iussit*
TIB.D.F.M.	*Tibi dulci filio meo*
T.V. *uel* TIT.V.	*Titulo usus*

ADDITIO T.

TR.PL. *uel* P.	*Tribunus plebis*
TP.B. *uel* T.B.	*Tempus bonum*
TM.D. *uel* DD.	*Terminũ dicauit, uel dedicauit*
T.C.	*Testamento cauetur*

TAR.	*Tarquinius*
TER.	*Terentius uel terminus*
T.L.	*Titus Liuius, uel Titi libertus*
TR.LEG.II.	*Tribunus legionis secundæ*
T.P.	*Terminum uel titulum posuit*
TVT.	*Tutela*
T.S.F.I.	*Testamento suo fieri iussit*
T.	*Titus*
TI.	*Tiberius, uel Titus*
TRI.PL.	*Tribunus plebis*
TR.PL.	
TRI.MIL.	*Tribunus militum*
TR.MIL.	
TT.	*Titi duo, uel plures, uel testamēto*
TIT.V.	*Titus Vespasianus*
TRANS.P.A.	*Trans Padum amnem*

V

V.F.S.ET.S.	*Viuēs, uel uiuus fecit sibi et suis*
V.R.	*Vrbs Roma*
VRBIS AL.	*Vrbisalia alias urbs Saluia*
VAT.	*Vates uel uatum*
V.A.	*Veterano assignatum*
V.FR. *uel* F.	*Vsus fructus*
V.F.	*Viuens uel uiuus fecit*
V.B.A.	*Viri boni arbitratu*
V.P.R.	*Veteri possessori redditum*
V.PRÆ.	*Vir prætorius*
V.DICT.	*Vir dictatorius*
V.VRB.	*Vir urbanus*

VI.VIR.uel VI.VIR.	Sextumuir
V.S.L.M.	Viuens sibi locum monumenti
V.C.	Quintum consulis
V.S.L.M.	Viuens sibi leguuit monumentū
V.P.	Viuens posuit
V.S.	Viuens donauit uel dedit
V.S.	Viuens statuit
V.F.	Vale feliciter, uel felix
V̄X.uel V̄C.uel VX.	Vxor
V.S.L.M.	Voto soluto, uel solenni libero munere
V.M.M.	Votum merito Mineruæ

ADDITIO V

V.F.	Vsus fructus uel uir fortis
VAL.	Valerius
V.B.F.	Vir bonæ fidei
V.E.	Verumetiam
V.I.	Vir iustus
VRB.C.	Vrbs condita
VIC.	Victor
VICC.	Victores
VIR.VE.uel V.V.	Virgo Vestalis
VIR.	Virgilius uel uirtus
VRB.	Vrbs, uel urbanus
V.N.	Quinto nonas
V.V.	Viua Venus
V.uel VIX.	Vixit
V.F.	Viuens fecit
V.C.	Vir clarus, uel consularis

V.S.L.M.P.	*Viuus sibi locum monumenti posuit*
V.Q.A.L.K.S.	*Viginti quinq; asses legitime condemnati sunto.*
V.	*Quinqꝫ*
V.V.MAX.	*Virgo Vestalis maxima*
V.A.XII.M.II.D.III.H.IIII.	*Vixit annos 12. menses 2. dies 3, horas 4.*
VOL.	*Velesus*
VOP.	*Vopiscus*
VO.	*Volero*
VI.S.	*Sex & semis*
VI.V.	*Sextumuir*
V.P.	*Vir prudens, uir perfectus*
V.S.	*Vir sacer*
	X
X.V.	*Decemuir, uel uiri*
X.	*Decem*
X.	*Denarij*
XV.VIR.S.F.	*Quindecimuir sacris faciundis*
XXII.S.	*Viginti duo & semis.*
IXI.	*Significat mille uidere in marmore.*

ROMANORVM

CIVIVM NOMINA PRONO-
mina, ac cognomina, eorumq; magistratuum, quæ in antiquis descripta codicibus reperiuntur per abbreuiatio- nem literarum sitam, ut infra patebit.

Per primum nomen prænomen intelliges.
Per secundum, proprium nomen.
Per tertium uero agnomen. Idemq; est supra nomen interdum, ut in exemplo.

C.IVLIVS CÆSAR.
C.N.POMPEIVS MAGNVS.
L.STATIVS DIODORVS.
L.POMPEIVS CORNELIANVS.

Et sic debent poni omnia in eo casu, & proferri, in quo positæ sunt dictiones, ad quas referuntur.

Marcus	*Imperator*	*Cæsar*	*Augustus*
M.CICERO	IM.	CÆS.	AVG.
M.CICERONI	IMPERATORI.		
HIRCIVS ET PANSA			*Imperatores* IMPP.
SYLVANVS ET MVRENA.	*Consules* COSS.		*Designati.* DESIG.

L. I. D. A. C.
Lex Iulia De Adulterijs Coercendis
V. D. P. R. L. *E.
Vnde De Plano Recte Lege Fecit
A. A. A. F. F.
Aere Argento Auro Flando Ferundo

I. N. Q. Q.
Iniustis Nuptijs Quæsita Quæsitus.
Alij,iustus nuncius quæsitos quæsitus.

S. Q. S. S. E. Q. I. N.
Si Quid Sacri Sancti Est, Quod Iure Non
S. R. E. H. L. N. R.
Sit Rogatum Eius Hac Lege Nihil Rogatur
V.P.R. Veteri possessori redditum
V.A. Veterano assignatum
V.F. Vsus fructus
S.P.R.R. Senatus populusq; Romanus
S. C. P.S.
Senatus Consultum Plebiscitum
Q. D. E. R. F. P. D. E.
Quod De Ea Re Fieri Placeret, De Ea
R. V. I. C.
Re Vniuersi Ita Censuerunt
Q. F. E. I. S. F.
Quod Factum Est In Senatu Ferunt
D.C.S. De consulum sententia
S. Q. M. D. E. R. A. P.
Si Quid Me De Ea Re Ad Populum

P. V. L. O. E. COSS. PR.
Plebem Ve Latu Opus Est, Consules, Prætores,
TR. PL. Q. N. S. Q. E.
Tribuni Plebis, Qui Nunc Sunt, Quod Eius
V. A. P. P. V. F.
Videbitur Ad Populum Plebem Ve Ferant
Vel Quod Si Non Tulerint Eos Prætores, Tribuni Plebis, Qui Deinceps Erunt, Quod Eis Videbitur, Ad Populum Plebem Ve Ferant.

S.F.P. *Sine fraude sua*

IN ACTIONIBVS HÆC.

A. T. M. D. O.
Aio Te Mihi Dare Oportere
Q. N. T. S. Q. P.
quando Negas, Te Sacramẽto quĩquagenario Prouoco
Q. N. A. N. N.
quando Neque Ais Neque Negas
E. I. M. C. V.
Ex Iure Manu Consertum Vocauit
S. N. S. Q.
Si Negat Sacramento Quærito
S. S. C. S. D.
Secundum Suam Causam, Sicuti Dixi
E. T. V.
Ecce Tibi Vindicta
Q. I. I. T. C.
Quando In Iure Te Conspicio
P. A. F. A.
Postulo Anne Fias Autor

T.	I.	A.	V.		
Teneor	Iudicem	Arbitrium	Ve		
P.	V.	D.			
Postulo	Vti	DES			
I.	D.	T.	S.	P.	
In	Diem	Tertium	Siue	Perendium	
A.	L.	Æ.			
Arbitrium	Liti	Æstimandæ			
Q.	B.	F.			
quare	Bonum	Factum.			

IN EDICTIS PERPETVIS.

I.	D.	P.	E.			
Iuri	Dicundo	Præ	Erit			
I.	D.	C.				
Iuris	Dicundi	Causa				
Q.	R.	F.	E.	V.		
quod	Recte	Factum	Esse	Videbitur		
V.	B.	A.				
Viri	Boni	Arbitratu				
D.	M.	F.	V.	C.		
Doli	Mali	Fraudis	Ve	Causa		
I.	D.	I.D.				
Iudicium	Dabo	Iurisdictio				
Q.	S.	S.	S.			
quæ	Supra	Scripta	Sunt			
Q.	E.	R.	E.	T.	P.	I.
quanti	Ea	Res	Erit,	Tantæ,	Pecuniæ	Iudicium
R.	D.	R.	Q.	P.		
Recuperatoriũ	Dabo,	Testibus	Quæ	Publicæ		

DT.	D.	D.	P.	F.
Duntaxat	Decem	Denunciandi	Potestatem	Faciam

N.k.C.	Non calumniæ causa
C.C.	Consilium cœpit, uel causa cognita
F.C.	Fraude creditoris, uel fiduciæ causa, uel fidei commissum
C.E.D.	Conuictum esse dicetur
P.C.	Pactum conuentum, uel pecunia consti (tuta
H.S.	Hoc sic, uel hic sit, uel hora. 2.
C.V.	Centum uirum, uel clarissimi uiri
S.T.A.	Sine tutoris autoritate
Q.A.M.	Quemadmodum
Q.M.	Quomodo uel quo magis
P.P.L.I.	Pro prædictæ litis iudicijs
I.S.	Iudicatum solui
M.F.P.	Malæ fidei possessor
	Et similia, prout inueniuntur.

DE PONDERIBVS.

Semis alicuius rei notatur	S. uel SS.
As nummus est liberalis notatur per	L. uel L.
Dispondius nummus est bilibris, notatur per	LL. uel LL.
Sertertius nummus est duarum semis librarũ	LLS. uel HS.
Denarius decem librarum nummus	X

DE NVMERIS.

QVoniã mentio cœpit de numeris, ideo breuiter osten damus, qua figura quis numerus repræsentatur. Nam si omnis numerus simplicissime per figuram unitatis repræsentaretur, necesse esset ut denarius per decem unitates repræsentaretur, nouenarius per nouem, & sic de alijs. Sed

quia hoc pareret fastidium, institutum est, ut omnis numerus usq; ad quinarum per figuram unitatis repræsentetur per unum. I. *Binarius per.* II. *Quinarius per* V. *Denarius per* X. *Et si litera præponatur* X. *literæ, ut sic* IX. *habebis nouem, si postponatur, habebis undecim* XI. L. *quinquaginta.* C. *Centum* D. *significat quingenta.* M. *Mille. Et nota quod quælibet figura, si imponatur ei linea ex transuerso directa, tot signabit millenarios, quod per se significat unitates, ut mille unitates.*

$\overline{\text{I}}$.	*Mille significat*
$\overline{\text{V}}$.	*Quinq; millia*
$\overline{\text{X}}$.	*Decem millia*
I.	*Vnum notat*
V.	*quinq;*
X.	*Decem*
L.	*Quinquaginta*
C.	*Centum*
ƨ. *uel* CC.	*Ducenta*
D.	*Quingenta*
M. *uel* 8	*Mille*
I.ↃↃ.	*Quinq; millia*
C.C.I.Ↄ.Ↄ.	*Decē millia, uel* X. *uel* CCIↃↃ *uel* ↃMC. *uel* IMI.
DMIↃↃↃ.	*Quinquaginta millia. uel* D.
CCCIↃↃↃ.	*Centū millia, uel. uel* C. *uel* CM.
CMↃ.	*Mille millia. uel* CqↃ.

FINIS.

Venetijs per Ioan. Ant. *de* Nicolinis *de* Sabio. *Sumptu uero* D. *Melchioris Sessæ.* MD XXXIX.

DISSI MILIVM·INFIDA·SOCI ETAS·